

Cronica

SĂPTĂMINAL POLITIC-SOCIAL-CULTURAL • ANUL VI • Nr. 21 (276) • SÎMBĂTĂ 22 V 1971 • 12 PAGINI 1 LEU

PROFESORUL

Sînt aproape patruzeci de ani de cînd G. Ibrăileanu a apărut, pentru ultima dată, în sălile de curs ale Facultății de Litere, unde niciodată nu erau locuri suficiente pentru auditorii lui. Începutul semestrului al doilea al anului universitar 1933-1934 ne-a adus bucuria, cu nimic egalată, de a-l auzi vorbind despre Eminescu și Creangă, despre prietenia unică dintre poetul cu pregătire filozofică superioară și „țaranul” Ion Creangă din Humulești Neamțului. Atunci am înțeles, în mod definitiv, rostul acestei onetenii și temeliile pe care s-a putut clădi. Ce găsea Eminescu la povestitorul prea puțin instruit, el care era suprasaturat de filozofia europeană a vremii, se întreba Ibrăileanu. Ce puteau discuta oamenii aceștia? Fără îndoială, nu filozofie. Eminescu găsea, în Creangă, specificul nostru cel mai autentic după cum autorul *Amintirilor din copilărie* va fi fost suferit de „lumile de frumuseți” prin care îl plimba marele său prieten.

Lecțiile lui Ibrăileanu își aveau punctul de plecare în *Viața lui Eminescu*, de G. Călinescu, asupra căreia întârziase în una dintre ultimele sale recenzii. Într-adevăr, în numărul din 16 oct. 1932 al revistei „Adevărul literar și artistic”, profesorul nostru se exprima extrem de laudativ despre această carte: „Am cetit cartea d-lui Călinescu îndată ce a apărut și nu mă pot despărți de ea... Este, după umila mea părere, monumentul cel mai impunător ce s-a ridicat pînă astăzi lui Eminescu”.

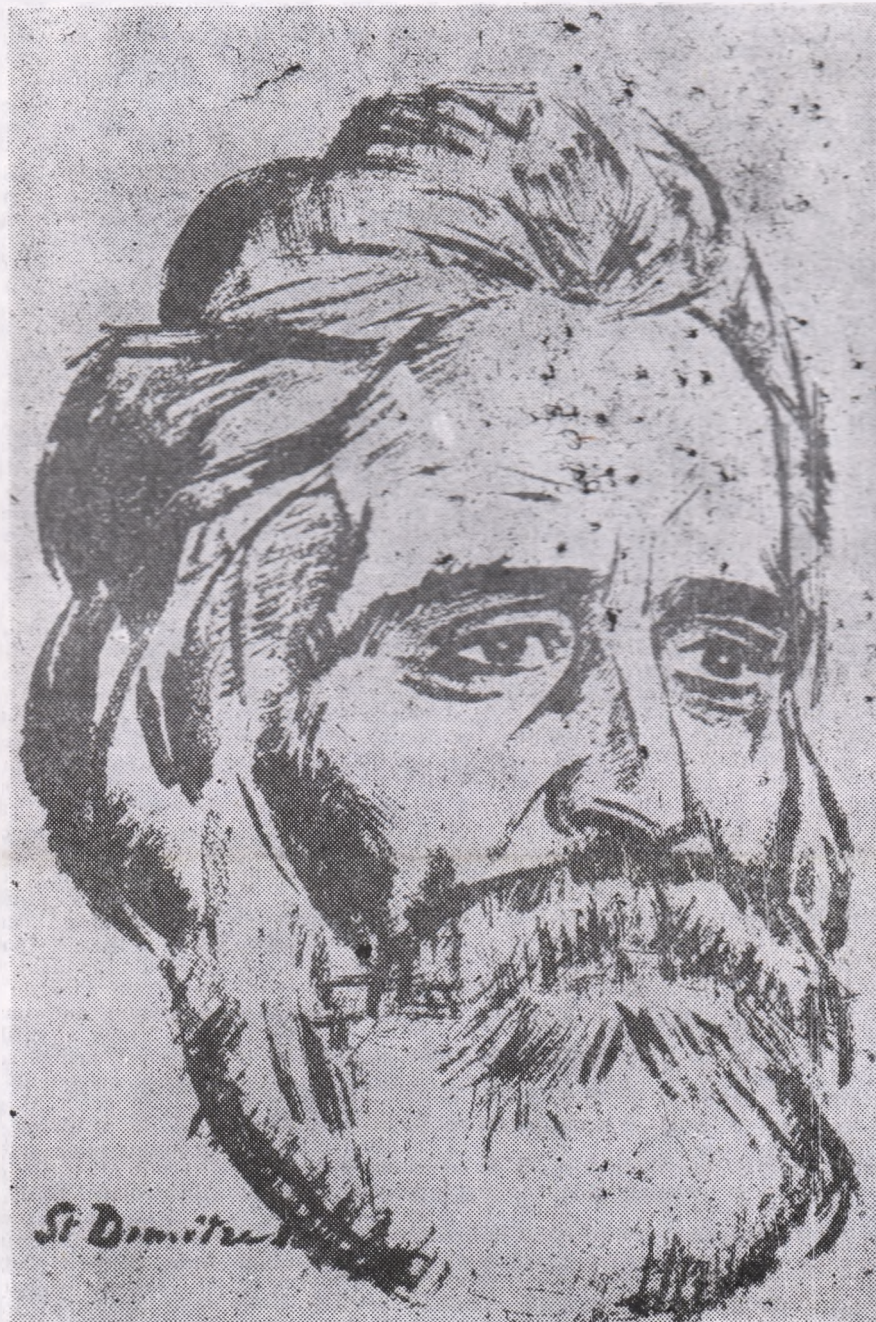
Ibrăileanu nu împărțea, fără rezervă, părerea lui Călinescu. Inclina să creadă că Matei Eminescu putea să aibă dreptate cînd susținea că data a nașterii poetului ziua de 20 dec. 1849, în loc de 15 ianuarie 1850, „Ei, dar lucrul acesta nu are importanță, conchidea el. Douăzeci și cinci de zile, mai mult sau mai puțin, nu pot schimba lucrurile fundamentale. Nu ne găsim în situația de la Alexandri, unde istoricii literari s-au oprit la două date mai îndepărtate: 1819 și, respectiv, 1821. În acest caz, este foarte important de știut dacă autorul „Pastelurilor” a fost codirector al Teatrului National, din Iași, la vîrsta de 19 ani ori la 21”.

Prelegerile aveau loc marțea, după amiază, de la orele 16, în sala, modificată astăzi, unde se găsesc decanatele facultăților de chimie și fizică. Locurile se ocupau cu o oră și jumătate înainte de începerea cursului. Printre auditorii puteau fi văzuți bătrîni și, mai ales, bătrîne din generația lui Ibrăileanu. Studenții care nu mai găseau locuri, în bănci, se așezau, turește, în fața acestora, și scriau „pe genunchi” întocmai ca fiul de domn din *Scrisoarea a III-a*, a lui Eminescu. Alții, cei mai apropiați de

GAVRIL ISTRATE

(Continuare în pag. 10-a)

număr dedicat
lui
G. IBRĂILEANU
cu prilejul
centenarului
nașterii sale

ȘT. DIMITRESCU :

„G. Ibrăileanu”

G. IBRĂILEANU ȘI „VIAȚA ROMÂNEASCĂ”

Enunțarea unei asemenea relații ar putea să pară o supralicitare a unei realități bine cunoscute, a existenței unui raport obișnuit care nu mai merită a fi relevat. Dar legătura dintre critic și revista pe care a creat-o reprezintă o dependență similară cu aceea dintre cauză și efect, dintre arhitect și edificiul realizat după planurile sale și a fost mai degrabă afirmată decât demonstrată. Ibrăileanu a fost inițiatorul „Vieții românești”, dar a rămas, mai cu seamă, fermentul și sufletul ei, „inima în sens anatomic” — după expresia lui M. Sadoveanu — care aproape treizeci de ani a reușit să o mențină la temperatura și altitudinea cunoscută, ceea ce în istoria presei românești (și poate nu numai românești), înseamnă, fără îndoială, o performanță. Orice monografie asupra primelor trei decenii din existența revistei constituie în același timp o parte din biografia spirituală a lui G. Ibrăileanu.

Într-o prezentare a condițiilor în care au apărut în Iași cele două mari reviste din istoria culturii noastre se poate face dovada că dificultățile întâmpinate de publicația apărută în 1906 au fost mai mari în raport cu cele pe care le-a avut de înălțat revista junimistă. Comparația se susține și cu privire la conducătorii acestora, întrucît devotamentul și energia cheltuite pentru editarea unui periodic de un profil atât de variat, pentru asigurarea unor colaborări de valoare, pentru orientarea în spiritul democrației și al luptei pentru unitatea culturală a tuturor românilor și, implicit, pentru desăvîrșirea unității politice, depășesc, în ca-

zului „Vieții românești”, strădanile conducătorilor „Junimii”. Ibrăileanu cumulează, în această ipostază, și autoritatea lui Maiorescu dar și abnegația și atașamentul lui Iacob Nerguzzi. Prelungind paralela, ne-am putea întreba cum se explică entuziasma primire făcută unei publicații care, deși avea înscrise pe copertă numele a doi profesori universitari, nu dispunea la început de colaboratori de prestigiu (pe care și i-au dobîndit ulterior) și era în realitate expresia unui profesor de liceu ce nu publicase pînă atunci nici un volum de critică, nu se remarcase, cel puțin în ultimul deceniu, decât prin câteva articole și nu se afirmase ca o personalitate politică. Deosebita receptivitate de care s-a bucurat și netăgăduita influență pe care a exercitat-o sînt consecința unei necesități istorice a epocii, a oportunității apariției într-un moment în care se simțea imperios nevoia unei tribune în acord cu exigențele unei noi etape în dezvoltarea societății și culturii românești. Dar numai coexistența acestor condiții obiective, de psihologie socială, cu unele elemente subiective, legate nemijlocit de adăzirea, pasiunea, priceperea și talentul de editor al lui Ibrăileanu, pot explica apariția, menținerea și autoritatea inegalată a celei mai de seamă reviste românești de la începutul veacului. După o tineret angajată într-o activitate publicistică susținută, în paginile ziarelor și revistelor socialiste, urmează o absență de aproape un deceniu. Demonul tineretului înăbușit, acumularea unei energii, existența unei puternice disponibilități, con-

știința unei datorii neimplinite, izbucnesc o dată cu crearea „Vieții românești”. Militant și publicistul care încearcă să se autoignore, omul de atitudine incapabil să-și limiteze forța creatoare numai la munca didactică și la activitatea critică, simte nevoia să ia poziție publică față de întreaga mișcare socială și culturală artistică a țării. Dacă energia explozivă acumulată în cei zece ani de expectativă stă la originea succesului inițial, iar înțelepciunea, stăruința încăpăținată de a contribui la afirmarea spiritualității românești, de a conferi demnitate artei literare și creatorilor ei, stau la baza rezistenței revistei, numai buna credință, religia adevărului, cultura și farmecul personal pe care i-l conferă toate acestea, au contribuit la prestigiul unic și la autoritatea indiscutabilă a publicației ieșene. Sînt cunoscute tratativele directe, ori mediate (prin Jean Bart, H. Sanielevici, Spiridon Popescu, D. A. Teodoru ș.a.) pe care Ibrăileanu, cu mult înainte de martie 1906, le-a dus cu Gherea, pe care-l dorea conducătorul revistei ce urma să apară. Inițiativa luată nu ignora eșecurile înregistrate de alte organe de presă, efemerul multor intenții laudabile și nu-și subestima opoziția pe care ar fi trebuit-o orientarea și apartenența colaboratorilor. Corespondența se poartă atît cu vechii colaboratori de la „Munca” și „Evenimentul literar” cît și cu scriitorii și publiciștii de perspectivă, virtuali colaboratori.

AL TEODORESCU

(Continuare în pag. 6-a)

EVOCARE FAVOAREA DOMNULUI IBRĂILEANU

Ionel Teodoreanu a intrat mai virtuos ca altădată în biblioteca baroului unde eram salariați :

— Dragă Lesnea, o veste mare : domnul Ibrăileanu vrea să te cunoască, așa că diseară ești invitat la noi, la masă.

La ora indicată m-am prezentat în fundacul Buzdugan din Păcurari. Era o seară caldă de septembrie. Familia Teodoreanu, ca niciodată, se afla prezentă în totalitatea ei — deci inclusiv Osvald Teodoreanu — tatăl și chiar Păstorel — toți în ținută solemnă de seară. Ni s-a servit masa, și ceea ce m-a mirat, cu toate ușile deschise, chiar și cea de la stradă. Din cînd în cînd, doamna Lily Teodoreanu cobora pe furiș cele câteva trepte pînă în stradă și privea spre casa profesorului Ibrăileanu, vecinul lor din spre apus. De la porțile lui Ibrăileanu pînă la ușa Teodoreanilor era doar o aruncătură de băț.

Cam pe la orele 11, deci cînd masa era terminată și se pregătea cafeaua, am auzit deodată :

— Vine!

Repede ne-am așezat de o parte și de alta a scării, ca o gardă de onoare, eu stînd emoționat cu mîinile lipite, ultimul din stînga și mereu atent la sfatul lui Ionel : să nu-i întinzi mina, domnul Ibrăileanu nu obișnuiește să dea mina, nici să deschidă clanța ușii decît cu cotul. Atunci am înțeles de ce ușa de la intrare stătuse mereu deschisă.

Și a apărut el. Era palid, slăbit, știam că e suferind. A zis „bună seară” și toți ne-am înclinat. Ionel i s-a adresat :

— Domnule Ibrăileanu, imi dați voie să vi-l prezint pe George Lesnea.

S-a oprit în fața mea și m-a cercetat cu privirea-i pătrunzătoare. Și, deodată m-am trezit cu o mină albă, aproape ireală, întînsă spre mine. Fisticit, nu știam ce să fac. Ionel m-a ghionțit amuzat și numai așa am dat mina cu domnul Ibrăileanu, înțelegînd că mi se face o favoare.

Toată lumea a luat loc și ni s-a servit cafeaua. Deși era cald, profesorul purta cunoscuta-i pelerină, pe umeri un șal mexican, iar pe sub gheroc era înfășurat cu un alt șal.

Tot timpul l-am urmărit, curios să văd cum își va dezinfecța dreapta pe care mi-o întinsese. În adevăr, își flamba țigările înainte de a le aprinde, dar mina n-a șters-o cu alcool, cum se zicea că obișnuia.

Din ce s-a discutat atunci în minte pasiunea cu care demonstra că Eminescu e un poet de talie mondială și afirmația (iscată de faptul că eu tocmai traduceam din Esenin și Lermontov) că rușii au o literatură mare. În ce mă privește, Ibrăileanu a spus :

— D-ta ești un poet proletar cu limbă aristocratică și ai marele dar de a nimeri forma poetică în care să-ți exprimi ceea ce simți.

De atunci am mai stat de câteva ori în preajma profesorului, mai ales datorită lui Ionel Teodoreanu. Dar emoționat ca în acea seară n-am fost. E drept că nici el nu mi-a mai dat niciodată mina; schița doar un gest de prietenesc salut.

GEORGE LESNEA

Nu cred că septicismul unora, care își închipuie că avem prea multe reviste, este întemeiat pe ceva și, mai ales, că acum nu dispunem de forțe suficiente să acoperim în chip strălucit paginile publicațiilor noastre de literatură și cultură. De aceea, o nouă revistă sau transformarea alteia din lunară în bilunară sau săptămânală, nu pot fi decât semne de eferescență de creație dintr-un oraș sau altul al țării, a maturității publicisticii noastre, în sfârșit, pentru mine, o rară bucurie. Cu acest gând răsfodesc primul număr din noua serie (bilunară) a revistei „Steaua”, și primul număr al lunarului social-cultural „Vatra”, de la Tirgu-Mureș. Despre prima, „Cronica” și-a spus cuvântul, „Steaua” reprezentând, în contextul publicisticii românești, o revistă sobră, îndreptată spre problemele fundamentale ale literaturii și culturii noastre și, de aceea, transformarea ei în bilunar, abandonarea formatului perimat, sistem carte, este un act de cultură salutar. Apariția „Vetrei”, deci o nouă revistă românească în inima Transilvaniei, continuatoare a celei prestigioase publicații fondate de ilustrii înaintași I. Slavici, I. L. Caragiale și G. Coșbuc, merita o mențiune specială.

Aici, în orașul lui Gh. Șincai și Petru Maior, mai mult decât în oricare alt oraș, o asemenea publicație este binevenită, nu numai pentru continuarea unor strălucite tradiții de cultură și literatură română, ci mai ales, așa cum se spune în „cuvântul de început” — să mărturisească „încă o dată ceea ce credem și știm despre vremurile noastre, să intruchipăm o mișcare culturală unindu-ne eforturile, să ne regroupăm puterile, cite sint, pentru a oferi celor ce vin chipul adevărat al vremii noastre”. Personal, din promisiunile pe care le face redacția cititorilor ei, am reținut un fapt deosebit: „Vatra” va fi „Vatra” de astăzi! „Îmi face deosebită plăcere să subliniez acest lucru, împotriva pretenției absurde a unora de a cere unei asemenea reviste să fie la înălțimea trecutului ei, adică să „refacă” identic trecutul, să trăiască prezentul trecut. „Vatra” de atunci a fost cea a lui Slavici, Caragiale și Coșbuc, (după cum „Viața românească” a fost a lui Ibrăileanu, sau revista „Convorbiri literare” a fost a lui Maiorescu). „Vatra” de astăzi trebuie să fie a grupului adunat în jurul ei, a prozatorului Romulus Gușă, adică a prezentului. Spun acest lucru pentru că totalitatea condițiilor este cu totul alta acum și „cererea” de a face ceea ce au făcut Ghera, Caragiale, Maiorescu sau Ibrăileanu, este o utopie, o inutilitate. Aceste publicații pot străluci astăzi nu repetând mecanic ceea ce-a fost, ci, înțelegând din tot ce ne-au lăsat acești mari înaintași, neintimidați de umbrele lor; punând la lucru prezentul pentru prezent și viitor, „să făurim o adevărată oglindă, irepetabilă, unica noastră oglindă cind fețele se vor șterge în aburul vremii”. Pentru că tradiția nu trebuie înțeleasă ca o povară, umbrele înaintașilor nu trebuie să ne îndemne numai la pioșenie. Tradiția înseamnă valoare pentru prezent și viitor, prezentul ne impune să fim noi înșine, activi în permanență, capabili să lăsăm în urmă fidelă oglindă a tot ce înseamnă astăzi literatura și cultura noastră, România socialistă. Departe de mine gândul de a întoarce spațele înaintașilor, tradiției, dar îmi place să caut în ele și în ei a ceea ce ne sporește forța. Intore însă spațele celor care spun: „Vezi ce-au făcut Maiorescu, Ibrăileanu, iar voi, neputincioși...” pentru că tocmai aceștia nu fac nimic în afară de a-și etala pretențiile...

Poate primul număr al noii reviste de la Tirgu-Mureș nu este atât de concludent pentru ce va fi noua serie a „Vetrei”, adică noua revistă, dar o mare parte dintre rubricile anunțate de această publicație sînt acoperite de valoare, ceea ce ne dă garanția că vom afla întotdeauna, în paginile acestei publicații, cuvinte de mare interes. Fondatorii primei serii spuneau: „Omul (...), cînd pleacă la drum, știe numai unde vrea să ajungă și ce vrea să facă, el însă nu poate să știe și unde, în adevărat, va ajunge și ce poate chiar fără voia lui, va face. Nu putem dar nici noi să știm, dacă lucrurile vor ieși așa cum noi le-am plănit”.

Doresc noii serii să înfăptuiască tot ce-a plănit în cuvîntul de început, și nu numai în acest cuvînt. Altfel vorbind, cunoscîndu-i pe membrii echipei, la lucru, foarte la început, a vrea să însoțesc aceste rînduri, de la Iași, cu bucurie mai mult decât frățescă...

CORNELIU ȘTEFANACHE

CRONICA LIBRĂRIEI

Momente emoționante la librăria „Junimea” din Iași: septuagenarul TOADER HRIB, tîran autodidact din comuna Arbore, județul Suceava, oferă autografe pe cartea sa „CRONICA DE LA ARBORE”.

MAIORESCIANISM ȘI GHERISM LA IBRĂILEANU

Adezea, marile figuri care îmbogățesc istoria culturii își plătesc celebritatea printr-o soartă cu atât mai ingrată în memoria urmașilor cu cît ea răspunde, în fond, bunelor intenții pornite din respect și admirație.

Este vorba, anume, de tendința firească și aproape generală de a simplifica. De a reduce retrospectiv sinuozitățile unei conștiințe la expresia rezumativă a acelei atitudini care apare, la un moment dat, dominantă. Posteritatea cultivă, obișnuit, valorile de excepție, prin acte la fel de obișnuite, de ordinul politiciii culturale. Intre obișnuit și excepțional se afirmă contradicția. Soluțiile ei sînt de resortul celor ce se dedică studiului profundat al umanităților, văzute plenar și într-o linie de continuitate. Căutarea acestor soluții, mai mult sau mai puțin aproximative, ale contradicției între valoarea de excepție și asimilarea ei în coordonate comune poate susține, așadar, în cazul cel mai bun, satisfacțiile intelectuale și estetice ale cărturarilor și artiștilor pentru care nu există barieră între trecut și prezent. Pentru intelectul „obișnuit”, pentru amatorii și specialiștii dedicați altor domenii, rămîn de preluat doar concluziile celor întii menționați. Adică, rămîn formulări cu nuanțe aforistice, rămîn caracterizări succinte, toate răspunzînd aceleiași necesității a spiritului de a afla și a reține sintetic date utile din puzderia de percepții care bat la porțile cunoașterii. Caragiale este, pentru unii, „cîinicul” observator de oameni, pentru alții — mai ales un neîmpăcat critic al societății, care „bicuieste moravurile”. Eminescu este (sau... a fost — pentru că formulele se schimbă în funcție de epocă) un romantic pesimist, de factură schopenhaueriană în gîndire etc. Baudelaire rămîne însă „satanicul” profet al unui univers poetic, sensibil extins, interiorizat, teribilist și amar; Taine, dincolo de disociațiile lui cucrioare prin spirit și printr-o erudiție trăită, evocă mai ales triada: „La race, le milieu, le moment” — care nu-l rezumă atât de exact pe cît s-ar crede. Și totuși... Trăim înconjurați de formule, istoria literară și istoria gîndirii e populată mai ales de măști pe care le confecționează, nu odată arbitrar, fiecare epocă.

La noi, istoria literară, printr-numerosele „măști” care se interpun între personalitatea concretă, pasionantă, a scriitorilor și ochii contemporanilor, a perpetuat și o formulă simplificatoare din cele mai dăunătoare înțelegerii exacte a oamenilor și împrejurărilor de altădată. Mă gîndesc la acea formulă care-l prezintă pe Lovinescu, în succesiunea lui Maiorescu, sub stindardul așa-numitei „arte pentru artă”, iar pe Ibrăileanu, în succesiunea lui Ghera, pe pozițiile înguste ale unei arte zise „cu tendință”.

După apariția Istoriei literaturii române de la origini pînă în prezent a lui G. Călinescu (1941) și mai ales după volumele lui Al. Piru consacrate vieții și operei lui G. Ibrăileanu, aveam toată îndreptățirea să credem că vechiul clișeu decolorat și șters care prezintă atât de simplist evoluția gîndirii și a creației românești în critica, estetica și istoria literară a fost definitiv abandonat. Și totuși, lucrurile nu stau așa.

Da că în ceea ce-l privește pe Maiorescu și pe Lovinescu (pe care, spre a le respecta cu mai multă fidelitate relieful individual, nu-i vom considera neapărat aliniați sub o deviză comună), s-au rostit și mai de curînd adevăruri și s-au făcut cunoscute portrete nuanțate, meritele lui Ghera și, mai ales, marea personalitate a lui G. Ibrăileanu — acesta văzut ca emul prea puțin diferențiat de șeful cel mai prestigios al „Contemporanului” — rămîn încă într-un con de umbră.

E adevărat că între G. Ibrăileanu și E. Lovinescu au existat diferențe de vederi și chiar polemici susținute, de-o parte și de alta, cu insistență. Dar cauzele acestor deosebiri de idei sînt, în esență, de altă sorigine. Ba chiar, în multe privințe, conducătorul efectiv al „Vieții românești” s-a aflat mai aproape de Lovinescu și în succesiunea lui Maiorescu decît de Ghera. Ceea ce Ibrăileanu înțelegea prin tendință (termen pe care, de altfel, îl abandonează curînd) nu este același lucru cu tendința (intențională) a lui Ghera. Criticul celei mai importante reviste românești între 1906—1933 (pînă la mutarea ei la București) vedea în tendință un dat implicit și spontan („scriitorul se aștepta pesimist ori optimist, cerebral sau pasional, subiectiv ori obiectiv”, care conduce, în esență, la un anumit punct de vedere ori atitudine a scriitorului, la o concepție filozofică asupra vieții și a omului. Evident că Ibrăileanu, precum s-a remarcat și cum era firesc, asemenea tuturor cărturarilor umanisti, prefera operele literare din care se degajă sentimentul solidarității, al compasiunii față de cei umiliți, al angajării civice. În acest sens afirmă el rîspicat în mai multe rînduri: „Nu există artă pentru artă... Orică operă e tendințioasă”. Dar afirmația nu mai este de natură să ne deruteze tocmai pe noi, cei de astăzi, care susținem, în termeni apropiați, angajarea etică, angajarea umană a literaturii și artei. Este departe de gîndirea lui Ibrăileanu orice tendință impusă scriitorului din afară, orice dogmatism terist, și nici odată criticul nu s-a dat și nu și-ar fi dat gîrul unei opere „cu tendință”, care nu putea fi numită, primarului, operă de artă. Preocupările de ieri și de azi, care se grăbesc să califice și să respingă, în baza unor formulări prea puțin verificate de realități, fie că ignoră fie că nu consimt să țină seama de afirmații exprimate în acest sens. Căci încă se crede teoreticianul de mai tîrziu al „criticii complete” încă din 1906 — anul apariției „Vieții românești”: „Cînd studiază idealul unui scriitor, asta înseamnă că probabil ai admis valoarea estetice a operei, altminteri despre o operă care nu e de artă, nu se poate discuta nimic: ea nu există” („Probl. lit.”, în V. R. 8/1906, apud Const. Ciopraga: Lit. rom. între 1900 și 1918, p. 701). Asemenea profesii de credință care converg spre afirmarea primordialității esteticii sînt numeroase. Ele nu numai că nu fac corp separat de activitatea practică, adică de critica „la obiect” desfășurată de Ibrăileanu cu o rară pasiune, decenii de-a rîndul, ci sînt și mai mult subliniate de aceasta. În același timp, față de Ghera, al cărui elev se considera încă, în 1906, însă „numai în chestiile literare” și numai spre a se delimita, de ideologia gheristă, aprecierea lui Ibrăileanu e selectivă, în funcție de același criteriu estetic. La moartea autorului „Neojobăgiei” (1920), avea să scrie, între altele, că „sînt puține pagini de critică estetică, și nu cele mai interesante” din tot ce lăsase criticul de la „Contemporanul”. Să-l considerăm, deci, pe cel ce scrisese aceste rînduri, sociologist și gherist? Ibrăileanu e departe de a face critică sociologică, fără a fi — totuși — estetizant. Cel care, cu prilejul examenului de capacitate ca profesor secundar, fusese elogiut de președintele comisiei, Titu Maiorescu, nu era însă nici estetizant, în spiritul considerării operei de artă drept „finalitate fără scop” — după expresia kantiană. Ibrăileanu are intuiția cu totul modernă a actului subiectiv în receptarea literaturii, pretînzînd criticului „să se transforme în cît mai mulți oameni spre a-i înțelege din punctul lor de vedere, spre a analiza frumosul din punctul de vedere al concepției lor”. Această „înțelegere” nu este însă riguros obiectivă, transpusă conceptual, căci „este imposibil de definit cu adevărat un artist sau opera unui artist” esența acestuia fiind un „sunet unic” — inefabilul, am spune, în termenii ulteriori, ai criticii călinescienice. Această subiectivizare și relativizare a emoției artistice este tot ce poate fi mai opus dogmatismului gherist și constituie latura prin care critica lui Ibrăileanu și-a păstrat prospețimea și interesul ei actual. Cine s-a aplecat, însă, asupra acestei moșteniri de noblețe a gestului și de rafinament spre a parcurge punctele deschise spre ideile contemporane despre critică? Cine a întîrziat asupra singularei mărturii din volumul Scriitori români și străini atîta cît merită, realmente, ideea conținută în rîndurile „nu cetim oare în volumul lui E-

același subiect, în funcție de momentul repetatelor lecturi. Noțiunea de temperament asupra căreia insistă criticul are, la un moment dat, implicații și în explicarea curentelor literare și a diferitelor perioade istorice, ceea ce constituie, pentru noi, o vădită exagerare, firește — nu în linia sociologismului.

Prin urmare, înainte de principii și dincolo de ele, estetica lui Ibrăileanu se definește în exercițiul criticului care, printre cei dintii, dispune de o acută sensibilitate artistică, ceea ce îl conduce la o veritabilă trăire a valorii estetice și la aproximarea ei teoretică. Spirit aplicat în egală măsură speculației, el este și un pasionat al discuțiilor privind evoluția culturii, relațiile literaturii cu istoria, cu sufletul neamului. Schița evoluției a spiritului critic românesc, prezentă în volumul mult discutat, apărut pentru prima dată în 1909, verifică pe deplin darul construcției coerente, chiar dacă, parțial, unele concluzii apar forțate. Dar Spiritul critic în cultura românească trebuie văzut mai mult ca o ipoteză care susține și justifică necesitatea spiritului critic activ, ca o contribuție la promovarea valorilor specifice care ne individualizează ca popor. Erorile de ordin interpretativ interesează mai puțin astăzi, — ceea ce farmecă încă, este feroarea dialectică, pasiunea pentru idei, ambiția de a privi faptele de creație în cadrul mai larg al culturii europene. Stilul oral, care i s-a reproșat, considerat „rebarbativ”, îl face prezent pe autor, ca un personaj dintr-o operă beletristică, impresionînd prin tensiunea demonstrației, prin aglomerarea ipotezelor care, pe rînd, sînt respinse, pînă se ajunge la poziția ce exprimă cu atîta fermitate o convingere încît ea se convertește în atitudine lirică.

Oricît ar apărea de paradoxal, despre gherismul lui Ibrăileanu se pot spune mult mai puține lucruri. El constituie mai degrabă un cadru general, în sensul raportării creației literare la evoluția întregii societăți românești, a explicațiilor date anumitor psihologi și idealuri de grup ori chiar ale claselor sociale de la noi, cu accentuarea unui militantism umanitar care, însă, este de altă esență decît teoriile burghezo-umanitare combătute în tinerețe. E drept că, student fiind la Iași, începînd din 1890, viitorul critic are prilejul de a-l cunoaște pe Dobrogeanu-Ghera față de care, date fiind și calitățile acestuia de interlocutor manifestă o firească admirație. Unele idei din această epocă (ilustrate în „Evenimentul literar”) stilul argumentării, în cursul căreia folosește chiar un limbaj gherist, mai cu seamă în studiul Psihologia de clasă — pledează în sensul unei înfruriri. Dar Ibrăileanu nu uită niciodată de specificul artei, nu-i dizolvă structura și mai ales finalitatea în ideologie. Chiar atunci cînd demonstrează rolul social al artistului (a se vedea Înfrurirea artei, articol din 1894), autorul nu neglijează particularitățile individuale, constituind temperamentul asupra căruia va insista mai tîrziu: „Un artist este un om care, din pricina organizației sale nervoase simte mai mult decît noi și are puterea de a intrupa în forme alse și sugestive simțirea sa” etc. De pe atunci tînrul publicist subliniază concordanța fondului cu forma („e mai mult o deosebire logică menită a ne usura analiza în chestiunile de estetică” (subl. ns.). S-ar putea spune că, în perioada începuturilor, Ibrăileanu încearcă limitele explicațiilor de ordin social, dar sociologismul propriu-zis nu face în aprecierea artei. El își permite să discute pe toate fețele, de pildă, personajul central din romanul lui Vlahuță Dan, însă discuția e menținută în afara calităților operei. Motivația poate fi socială, succesul creației e individual.

Gherismul implicat în formația lui Ibrăileanu s-ar plasa, după cît se poate vedea, în perioada de tinerețe. Or, în acest punct al discuției mai sînt necesare două observații.

Cea dintii privește evoluția în timp a opiniilor filozofice și a concepției despre literatură a criticului pe măsura sporirii experienței sale artistice și de viață. Pentru că, treptat, chiar fără a nega nimic din convingerile sale înaintate asupra societății, prin natura preocupărilor de bază, dintr-un eiseist îndrăzneț și imaginativ în probleme de filozofie a culturii (a se vedea publicistica de început și volumul Spiritul critic...) el devine prin profesia care-i conturează și mai mult vocația, istoric și critic literar, ipostază care ne interesează în primul rînd. Mai trebuie adăugat și faptul că, spre deosebire de alți critici de profesie care au avut o activitate îndelungată însă în perioade oarecum mai omogene în ceea ce privește cadrul cultural, Ibrăileanu a străbătut două epoci foarte distincte. Maiorescu a aruncat prima scînteie, a jalonat cu o prestanță și o precizie unică drumurile literaturii moderne, desprinzînd din domeniul artei de acela al gazetăriei, al arguției politicieniste și al elanului de pionierat cultural. A venit apoi Ghera care, pe temeiul convingerilor sale socialiste, a receptat frămîntările mai ample și autentice ale epocii, față de care literatura nu putea rămîne în izolare. Spre începutul secolului, însă, activitatea celor doi teoreticieni era, oarecum încheiată. Dintre toți cei care au urmat, singur Ibrăileanu s-a impus, aplicîndu-se cu devoțiune literaturii propriu-zise, într-o perioadă de controversate crize sociale și morale. Răicu Ionescu-Rion, coleg de generație al conducătorului „Vieții Românești” a murit de tînr. Apare Iorga, personalitate impetuoasă, animînd o nouă mișcare, aceea a Sămăntătorului, cu o pleidă întreagă de scriitori și epigoni, exaltînd tendința națională. Cînd s-a ajuns la exagerări nedorite, mulți scriitori, mai tîrziu și istoricul promotor al curentului se delimitează cu demnitate. „Viața românească”, animată de Ibrăileanu, avea să aducă în epocă necesarele corective de ordin teoretic și artistic, fiind singura publicație pregătită să înfrunte disputele vii, de pe pozițiile judicioase ale democratismului și ale specificului artistic.

După război, cadrul social, moral, cultural, este cu deosebire altul. Activitatea criticului se intensifică și ca urmare a impresionantei sporiri a numărului de apariții editoriale. În cepe o perioadă de flux a creației literare, cînd uneltele criticului cer o mare ascuțime, cînd receptivitatea pune noi condiții gustului artistic, cînd, ca urmare, domeniul propriu al literaturii devine, mai mult decît oricînd, de neconștientat cu domeniile înrudite. Nu era firească atunci reevaluarea pozițiilor criticului prin formularea noului postulat al „criticii complete”? Personalitatea lui Ibrăileanu ne interesează astăzi mai ales din perspectiva acestei evoluții a criticii sale care merge în paralel cu noile cerințe ale creației literare. Unii au reproșat chiar așa-zisul impresionism al lui Ibrăileanu din noua perioadă. Impresionismul acesta, dacă este, se justifică însă, în cazul său, prin vocația autentică unită cu excepționala experiență și cu armătura de idei a criticului. Evoluția sa e explicabilă prin noile condiții față de care gherismul inițial ar fi rămas și anaeronic și ineficient.

O a doua observație în legătură cu gherismul lui Ibrăileanu se poate face gîndindu-ne la formația socialistă a tînrului elev de la Birlad, apoi a studentului de la Iași. Lecțiile și relațiile viitorului critic cu mișcarea socialistă sînt anterioare, în bună măsură cunoștinței cu Ghera. În atare condiții este imposibilă o delimitare precisă între ideile socialiste anterioare dobîndite și cele preluate de la criticul „Contemporanului”, în măsura în care Ibrăileanu era interesat de aplicațiile principiilor marxiste în literatură. Prezență stimulatorie în anumite cazuri — da; o influență hotărîtoare și definitivă a gîndirii nu poate fi însă

N. BARBU

(Continuare în pag. 11-a)

ERATA

Precizăm că registruil spectacolului „Și eu am fost în Arcadia” (Teatrul Nottara) este Dan Nasta și nu Sonda Manu cum greșit a apărut în: articol din numărul trecut (pag. 4, coloana ultimă).

RESTITUIRI LITERARE (G. Ibrăileanu — G. Topîrceanu)

Stabilirea paternității scrierilor anonime sau semnate cu pseudonime colective crează cercetătorului literar sau editorului care vrea să publice integral opera unui scriitor dificultăți pe care uneori, nu le poate înlătura. Cine se ascunde sub pseudonimul „P. Nicanor & Co.“, des înfîlînit în vechia serie a revistei Viața Românească? Numele sau inițialele unui scriitor sub care au apărut articolele și notele în cadrul rubricilor Miscellanea și Revista revistelor sînt concludente pentru atribuirea paternității textului respectiv?

Intr-o valoroasă lucrare (al cărei titlu l-am împrumutat și noi), I. Crețu, pornind de la coincidențe de gândire, particularități de limbă, caracterizări psihologice, afinități literare sau spirituale etc., i-a „restituit” lui G. Ibrăileanu toate articolele literare pe care acesta le-a publicat fără semnătură, ca falsă semnătură, cu pseudonime, folosind trucuri redacționale sau variate forme de „camuflare literară”.

Cele mai multe articole „restituite” lui G. Ibrăileanu poartă semnătura sau inițialele lui G. Topîrceanu.

Printre manuscrisele pe care mi le-a încredințat Otilia Cazimir, se află sumarul studiilor, cronicilor și notelor publicate de G. Ibrăileanu între anii 1906—1933 în revistele Viața Românească și Însemnări literare (unele observații referitoare la problemele de conținut și de transcriere a textelor menționate, și unele note polemice cu I. Crețu).

Sumarul, urma să servească la alcătuirea unei culegeri inițiată de I. Petrovici. „Să vorbesc de Petrovici — notează Otilia Cazimir — el e inițiatorul acestei culegeri, el a avut ideea să culeg recenzii „în care G. Ibrăileanu a fixat, în câteva fraze, un scriitor și o operă”. Aceste două spirite, făcute să se înțeleagă și să se aprecieze peste vreme (dacă împrejurările nu le-a îngăduit să se cunoască și să se înțeleagă la vreme) își găsesc, în culegerea de față, un punct de întâlnire (ms. col. George Sanda).

La întrebările „De ce nu le-a publicat (articolele n.n.) G. Ibrăileanu în volum? De ce le-a exclus dintre celelalte?” Otilia Cazimir a schițat un răspuns printr-o altă întrebare „Pentru caracterul lor polemic? Dar tocmai acest caracter le dă savoare lor specială, le actualizează permanent, le dă scilprie specifică de bisturiu fin, tăișul, diversitatea, vioiciunea. Au, ca să zic așa, acțiune. Totuși am lăsat la o parte pe cele cu caracter exclusiv polemic (ca Polemica — falsurile d-lui N.I.R. din V. R. nr. 1907)”.

Pentru Otilia Cazimir, recenzii publicate de G. Ibrăileanu sînt „interesante” și din alt punct de vedere: evaluarea gustului — al însuși recenzentului — de-a lungul anilor. Readuc la suprafață, din definitivă uitare, poezi și scriitori despre care altminteri n-am fi știut niciodată nimic, și care pe vremea lor au meritat măcar atenția unei recenzii, fie și (destrucțivă)”. Iată și o observație critică. „În Recenzii d-l G. Ibrăileanu a putut greși uneori. De pildă, entuziasmul d-sale pentru „admirabilul stil” al lui C. Sandu Aldea, pentru „zgrăvirea picturală a naturii” în care S. Aldea este neîntrecut în literatura românească. Dar cine a fost totdeauna infailibil? Și tocmai aceste greșeli tineresti sînt interesante — și înșelătoare pentru cei care

l-au cunoscut pe „domnul Ibrăileanu” din ultimii lui ani de viață. Ce interesante observații ar fi făcut d-sa „pe marginea” acestor însemnări”.

Titlul general sub care ar fi trebuit publicate articolele din Miscellanea, „recenziile, articolele mărunte pe care autorul lor le-a depreciat (de uitat nu) „ar fi trebuit să fie Probleme literare, deși scriitoarea găsea mai potrivit titlul Cronică literară, cum au fost publicate articolele în V. R.”.

Sumarul întocmit de Otilia Cazimir nu este complet. Dintr-o însemnare aflăm că au fost lăsate de-o parte articolele din „Miscellanea” cu caracter prea polemic, în care problemele literare cad pe planul al doilea. Sau pe chestii mici. Sau care au mai mult substrat politic decît literar, sau sunt prea personale. Ne ocupăm numai de cele literare și anume, care fixează un moment literar care continuă să aibă importanță”.

Cînd a început Otilia Cazimir să alcătuiască sumarul volumului pe care i-l sugerase I. Petrovici? Poate, înainte de moartea lui G. Ibrăileanu, sau la puțin timp după aceasta, folosindu-se de colecțiile revistelor pe care scriitoarea și G. Topîrceanu au făcut numeroase însemnări și de revistele care i-au aparținut lui G. Ibrăileanu. Numeroasele observații referitoare la transcrierea textelor (respectiv formele de limbă specifice autorului și formele duble sau multiple ale unor cuvinte), ne dovedesc că volumul începuse să se contureze ca o reală prezență editorială. Nota pe care o publicăm nu ne mai lasă nici-o îndoială în acest sens. „Alcătuirea vol. a început la Iași. O termin în pribegie, în țara Moților, unde și-a găsit adăpost Bibl. Universității ieșene. Partea lucrată la Iași a rămas în biroul marelui critic, peste rafturile de cărți și reviste între care și ducea viața de îndărănică izolare. Împreună cu ele, au servit de combustibil pentru niște bucătării de campanie, adăpostite și ele acolo... Mă gîndesc cu ce zîmbet și cu ce scilprie în ochii lui mobili, ar primi vestea aceasta „domnul Ibrăileanu” (ms. col. George Sanda).

Dintre articolele „restituite” lui G. Ibrăileanu de I. Crețu, ne oprim asupra celui mai controversat: „Eminescu și epigonii lui”, apărut în Viața Românească, nr. 6, an. 1914, la rubrica Miscellanea, fără nici-o semnătură.

Nu punem la îndoială justetea argumentelor lui I. Crețu dar considerăm oportună observația Otiliei Cazimir care ne spune că la revista ieșeană „Există un fel de — să-i zic — stil redacțional al V. R. după cum există și un vocabular special al V. R. Discuțiile în colectiv scoteau la iveală păreri și impresii al căror autor unic erau... toți”.

La precizarea prof. Const. Ciopraga (G. Topîrceanu, Ed. pentru literatură, 1966, p. 106) „Citiți știu că, pe lângă atâtea alte pagini spirituale, articolul Eminescu și epigonii lui (dezvoltînd idei ale criticului), îi aparțin?”, Otilia Cazimir a notat „Cu toată „intervenția” lui I. Crețu din V. R. nr. 10/1961, care pretinde că articolul Eminescu și epigonii lui a fost scris de G. Ibrăileanu, am lăsat lucrurile așa cum sînt. Lui I. Crețu îi voi răspunde tot în V. R., unde-i va răspunde și Al. Săndulescu” (ms. col. George Sanda).

Referitor la același articol, într-o altă notă manuscrisă, Otilia Cazimir precizează: „In nr. din revistă aflat în bibliotecă lui G. T. articolul purta, la sfîrșit, semnătura autografă a autorului: G. Topîrceanu — en toutes lettres, nu numai G. T., cum își semna lucrurile fără importanță” (ms. col. George Sanda). Pe aceeași pagină, poeta continuă polemica cu I. Crețu: „Cu alte cuvinte, după părerea d-lui I. Crețu, scriind acest articol, d. Ibrăileanu se autocitează și-și zice „domnul”. Oricine l-a cunoscut cît de cît pe d. Ibrăileanu și chiar și cei care îl stimează fără să-l fi cunoscut, știu că d-sa n-ar fi făcut nici în glumă această nedelicatete” (ms. col. George Sanda).

Tot I. Crețu ne mai spune că: „în paginile Vieții Românești Ibrăileanu este cel care deținea monopolul problemei postumelor lui Eminescu” (p. 84). Autorul are dreptate dar nu punem la îndoială nici onestitatea lui G. Topîrceanu. Cum ne explicăm atunci că pe coperta volumului Poezii de Mihai Eminescu, ediție îngrijită de G. Ibrăileanu (exemplar care i-a aparținut lui G. Topîrceanu, iar acum se află în colecția noastră), G. Topîrceanu a adăugat cu tuș negru, la mențiunea „Ediție îngrijită de G. Ibrăileanu” și G. Topîrceanu? Intr-un bilet păstrat (din multe care s-au pierdut), G. Topîrceanu îi comunica Otiliei Cazimir „Dragă Didă, am înțeles cu Ibrăileanu la 1, la redacție, pentru volumul lui. Nu cred să întîrzi prea mult. Poate pînă pe la 3^{1/2}—4” (ms. col. George Sanda).

Deosebită considerație pe care Otilia Cazimir o avut-o față de G. Ibrăileanu „nașul meu literar” cum îi plăcea să spună cu mîndrie, dragostea și respectul față de G. Topîrceanu „marele meu dascăl în ale scrisului și marele meu prieten în ale vieții”, prietenia sinceră care i-a legat pînă la sfîrșitul vieții pe cei doi scriitori, onestitatea și discreția lor, ne scutesc de orice bănueli, justificate poate, în stabilirea paternității unei opere literare.

Sumarul volumului Probleme literare întocmit de Otilia Cazimir cuprinde 12 pagini (3 pagini intitulate Tabla de materii, dactilografiate, 3 pagini de Observații, și 6 pagini scrise cu cerneală și completate cu creionul, purtînd titlurile: Probleme literare, Cuvinte despre cărți și scriitori, Note pe marginea actualității”.

Reproducem în numărul de față cele 6 pagini autografe. Am renunțat la precizări neesențiale, titluri șterse etc.

„Probleme literare”

Probleme literare
Literatură și societatea.
Caracterul specific național în literatura română.
Influența străine și realității naționale.
Evoluția literară și structura socială.
Compleții.
Reflecții melancolice.
Pe marginea unei antologii.
Morală în artă.

„Compoziția” în literatură.
„Reproducerea” realității.
„Artiștii” luptători.
Arta și critica feminină.
Traducerile.
Țărănul în literatura românească.
Literatură „incendiară”.
Reportajul în literatură.
Trecutul în opera de artă.
Un sămănător de idei.
O nouă concepție asupra

(Continuare în pag. 11-a)

G. IBRĂILEANU ÎN CONȘTIINȚA CONTEMPORANILOR

Din anul cînd literele românești inscriu la loc de cîntec numele prestigioasei reviste „Viața românească”, „mică enciclopedie lunară de literatură și știință, arenă în care se întîlnesc energiile culturale și literare ale tuturor românilor, organ de infiltrație a culturii naționale în toate unghiurile românești” numele lui Ibrăileanu se contopește cu revista ce apărea la 1 martie 1906 și căreia criticul i-a imprimat de la început trăsăturile propriului său caracter, vioiciune, adîncime, precum și prestigiul unei publicații de talie europeană.

În jurul intelectualului ponderat și subtil, care trăia într-o cetate de cărți, s-au adunat toate forțele culturale ale Iașului de atunci, din care profesorul Ibrăileanu a făcut „stilpi ai Vieții românești”. În conștiința contemporanilor, Ibrăileanu Omul avea să devină un personaj care părea „drapat în umbre și lumini suverane” de un Rembrandt, în jurul lui „oamenii încep să semene cu el, fără efort, învinși, avînd delectabila senzație că sînt cum au fost (de acasă)”.

Cei care au trăit și activat în cercul Vieții românești, „ascultați de o țară și de un timp”, aveau să lase multe mărturii despre „acel critic clarvăzător care e trecut prin anii debutului literar a multor scriitori ca un farmec de lună plină și ca o scrisoare de admirație din partea cuiva care ține drag”, după cum îl caracteriza bunul său prieten Gala Galaction.

Din corespondența unor scriitori care au trăit și activat în jurul marelui critic, am ales câteva fragmente din care se desprind cu pregnanță prestigiul și admirația de care se bucura Ibrăileanu. În cele peste 70 de scrisori ce i-au fost adresate lui Cezar Petrescu de către scriitorii din cercul „Vieții”, peste tot revin ca un leit motiv cuvintele: Domnul Ibrăileanu. Numele criticului este folosit cu mare atenție, cu o deosebită admirație, cuvintele spuse de Dl. Ibrăileanu sînt ascultate și memorate ca niște versuri sublime. Intr-o scrisoare din 3 ianuarie 1931, autorul Medelenilor, aduce elogii romanului Intunecare, dar pentru confirmarea celor spuse, folosește și autoritatea numelui lui Ibrăileanu: „Aplauzele mele pentru volumul tău: „Din loja Vieții românești” cred că le vei primi de la Dl. Ibrăileanu”.

Intr-o altă scrisoare din 25 februarie 1924, autorul Baladelor și Parodiilor, poetul care are darul, extrem de rar, să placă și publicului mare ca și celor mai rafinați oameni de cultură...”, i se adresează în secret lui Cezar Petrescu, pentru a rezolva niște probleme financiare. Poetului i se oferea de către Andrei Brăniște, suma de 5.000 lei pentru un volum de poezii ce urma să apară într-un tiraj de 5.000 de exemplare. Prețul unui volum fiind 20, 25 de lei, Topîrceanu primea ca drept de autor numai cinci la sută. Revoltat de astfel de procedee necorecte, Topîrceanu căuta niște

mijloace prin care să-și obțină drepturile ce i se cuveneau. Cum în acea vreme Cezar Petrescu era cunoscut ca un publicist cu renume în presa românească, Topîrceanu îi cerea un sfat, un ajutor prietenesc. Dar, înainte de a așterne rîndurile pe hîrtie, poetul i s-a destăinuit lui Ibrăileanu, omul care impunea tuturor celor din jur „măsură, decență, bună cuviință, delicatețe, respect reciproc”.

Primind încuviințarea și asigurarea criticului, Topîrceanu îi scria lui Cezar Petrescu: „Dacă îți garantez discreția mea pe cuvînt de onoare (numai cu dl. Ibrăileanu am vorbit despre aceste lucruri), sper că n-ai să-mi refuzi un serviciu amical — în interesul nostru al tuturor”.

Al. O. Teodoreanu, care în peisajul ieșean pareă un personaj cu profil agresiv de Cyrano, un cavalier „sans peur ni reproche”, care nu irta pe nimeni, în corespondența sa ce se află la Muzeul de literatură a Moldovei, nu se găsește nici un cuvînt ironic la adresa lui Ibrăileanu. Puteam afirma cu siguranță că nimeni nu cunoaște un catren al lui Păstorel în care săgețile să fie îndreptate asupra criticului. Sînt, în schimb, cunoscute multe cazuri, cînd Al. O. Teodoreanu a tunat și fulgerat împotriva celor care îndrăzneau să-l critice pe Ibrăileanu.

Intr-o scrisoare din decembrie 1923, după ce îl sfichiuiește bine și pe Cezar Petrescu, Păstorel scrie următoarele: „După cum ț-am telegrafiat Dl. Ibrăileanu s-a hotărît să răspundă, din propriu și spontan imbold. Volumul cu l'once Jules nu se găsește în librării. Îl are domnul Sadoveanu. Imediat ce termin scrisoarea și stau la dejun mă duc la vie să-l iau și-l duc d-lui Ibrăileanu”.

Intr-o altă epistolă din 27 septembrie 1923, Păstorel îi comunică redactorului „Gîndirii” că i-a trimis pentru revistă o năvălă umoristică, redactată numai pe jumătate, deoarece a fost în criză de timp, fiindcă a mai scris o năvălă „pe care a cerut-o însă de astă vară domnul Ibrăileanu”. Cînd lui Păstorel îi apare în „Hiena” un articol cu unele modificări față de originalul trimis, autorul se adresează redacției, manifestîndu-și pe un ton violent nemulțumirea și arătînd că „are credit la Viața românească pentru a da manuscrisul direct la culegător”. Desigur că acest credit îl avea scriitorul din partea celui care conducea revista și acest lucru nu putea să nu fie luat în seamă. Pentru verva și inteligența sa, Al. O. Teodoreanu se bucura de multă trecere în fața lui Ibrăileanu. Faptul că cel ce era „spiritus-rector” al revistei îi cerea în unele probleme literare părerea, că în nu puține cazuri Ibrăileanu îi încredința lui Al. O. Teodoreanu propriile scrieri pentru a-și spune părerea și a le „peria” de unele lucruri de prisos, reliefează un fapt de care a fost învinuit criticul, și anume, că i-a supra-pretuit pe scriitorii de la Iași. Intr-o scri-

soare nedatată (probabil din anul 1932) Al. O. Teodoreanu nota într-o frază: „Intrurup lectura romanului D-lui Ibrăileanu pentru a-și răspunde prompt, dar scurt, căci am fîgăduit să-l termin de cetit și anotat astăzi”.

Din redacția Vieții românești unde își avea și locuința, tînărul M. Ralea scria colaboratorilor folosind cu grijă numele autorului Spiritului critic. Prietenii erau informați pînă la cel mai mic amănunt de ceea ce făcea Ibrăileanu. În numărul 12, care apare peste cîteva zile — nota Ralea într-o scrisoare — Dl. Ibrăileanu a scris o bucată la Miscellanea”.

Domnul Ibrăileanu... Pentru toți colaboratorii revistei, de la Argezi, Vianu, Rebreanu și pînă la Rodogunda-Brunhilda-Cunegunda, numele lui însemna un crez, un ideal, un adevărat om. Înainte de a trece la „masa umbrelor”, pe un volum din romanul Adela, poeta sufletelor simple nota cu tristețe despre nașul ei literar: „În această sară m-am întîlnit cu dl. Ibrăileanu, m-am sfătuit cu el. Parcă mi-a tîntins mîna cea mai expresivă mîna pe care am văzut-o vreodată...” Și în „țara de dincolo de neguri” unde trecuse de cîteva decenii: cel care în „destinele criticii române și dintre acei care au deținut un pontificat” era numit cu pietate: Domnul Ibrăileanu.

Criticul care „a lăsat în u-ma lui un cult tot atît de fanatic, de global ca și cultul maioreșcian” devenise din timpul vieții

un simbol, un continuator al marilor tradiții românești. În felul cum era rostit numele lui de contemporani, ghiceam mai mult decît stimă, o dragoste ce era sinonimă cu venerația. Intr-un caiet cu versuri inedite, Lucia Mantu îi dedica lui Ibrăileanu o poezie, pe diferite volume ce apăreau în editurile de la Iași sau din țară se lipeau în grabă etichete cu adresa: D-lui G. Ibrăileanu, Viața românească, Iași — sau Strada Buzdugan. În interiorul cărților, pe primele pagini se scriau rînduri pline de căldură, pentru Cezar Vraja, personalitatea de seamă a criticii naționale, scriitorul discret care a lăsat literaturii românești un testament artistic de o rară sensibilitate.

Criticul și-a păstrat în conștiința contemporanilor un nume cu o rezonanță de vers eminescian. În coloanele publicației ieșene, a bătut aproape timp de trei decenii, înima secretarului de redacție, a omului care le insufla celor grupați în jurul lui încrederea, înălțîndu-se cu tact și calm „animozitățile, posibilitatea contradicțiilor, care macină de obicei grupurile literare”. În jurul revistei s-au format scriitorii care, cu vremea, au devenit creatori de primă mărime. Clasici ai literaturii românești. Și astăzi, cînd foiletm colecția revistei, în față ne apare în toată strălucirea sa imaginea celui care a fost criticul, profesorul și mai ales Omul Ibrăileanu.

ION ARHIP

Fostul sediu al revistei „Viața românească”

O CONȘTIINȚĂ EXEMPLARĂ

Se spune, și nu fără dreptate, că oamenii mari nu sunt exemplari pentru simplul motiv că geniul, puterea lor de creație nu pot fi imitate. Fiind unici, ei sînt în posteritate irepetabili. Cînd e vorba de poeți, lucrurile se complică și mai mult. Aceștia sînt ca niște culori; nu pot fi comparați între ei fără a greși.

Dacă scoatem din discuție creația, emanație în unicat a spiritului, rămîn pentru urmași ca exemplare etica personalității, cultul pentru creație, devoțiunea pentru idei, vibrația la destinele națiunii. O astfel de conștiință exemplară este Ibrăileanu, criticul și îndrumătorul literar de la nașterea căruia aniversăm anul acesta o sută de ani.

Ce semnificație are o asemenea sărbătorire? Îndrumătorul *Vieții românești*, nesărbătorit vreodată în timpul vieții, scria, în 1910, la jubileul de 70 de ani ai lui Maiorescu: „aceste serbări sînt foarte utile, nu numai pentru că cultul oamenilor mari e un semn de civilizație a unui popor, ci mai ales pentru că ele ne aduc mereu în memorie faptele strălucite din trecut, punîndu-ne în fața pildelor... Nu-i vorbă, uneori, cînd aceste pilde sînt prea mari, serbările pot avea și un efect deprimant: pildele pot descuraja prin imposibilitatea de a le urma” (V. r., nr. 3, 1910). Despre o astfel de pildă descurajantă vrem să notăm aici cîteva impresii.

Ibrăileanu este de la apariția *Vieții românești* sufletul revistei. Ca secretar de redacție (directori erau C. Stere și Paul Bujor, apoi, în locul acestuia din urmă, dr. I. Cantacuzino), criticul găndește în cele mai mici amănunte fiecare număr al publicației, trimite în toate părțile scrisori, solicită colaborări, citește cu o promptitudine uluitoare manuscrisele confrăților, îi obligă pe alții să scrie, polemizează cu adversarii, întreține în redacție o atmosferă de ebuliție intelectuală, se sacrifică pentru colectivitate; el, pesimistul, ros de îndoiele și apăsător de anxietăți, îmbrățișează în jur atîta optimism și contribuie cel mai mult dintre toți „viețistii” la crearea aceluia extraordinar climat literar din Iașul lui Eminescu, Maiorescu și Creangă. Realizează totul în spiritul unui dezinteres filozofic și al unei tinute morale de factură unionistă, deoarece el înțelege să continue tradiția fără a face caz de acest lucru. O discreție totală. Numele lui Ibrăileanu nu apare scris niciodată pe coperta revistei pe care o conduce, dar toată lumea știe că plămîntul *Vieții românești* este G. Ibrăileanu!

În prima ei decadă de apariție (1906—1916), criticul publică patru cărți: *Spiritul critic în cultura românească*, 1909, *Scritori și curente*, 1909, *Opera literară a d-ului Vlașcu*, 1912 și *I. Al. Brătescu-Voinești, dar în paginile Vieții românești nu apare nici o recenzie sau cronică literară despre ele!* Ce-ar spune lumea? — se va fi întrebător neînștit Ibrăileanu, în singurătatea cabinetului său. Îndrumătorul înțelege ca în revista ce o conduce să se scrie în primul rînd sau mai ales despre confrăți. *Puterea criticului de-a renunța, de a se sacrifica în folosul altora este descurajantă* (deci „pildele pot descuraja prin imposibilitatea de a le urma”!).

După 1920, cînd reapare *Viața românească*, și pînă în 1933 cînd trece în mîinile unei echipe tinere — Mihai Ralea, G. Călinescu — Ibrăileanu este director, dar nici acum numele său nu apare scris pe coperta marii reviste ieșene! Dar, mai mult ca altădată se știe că Ibrăileanu este *Spiritus-rector* al publicației, regele neînconronat al literaturii.

Nici despre cărțile ce-i apar în această perioadă nu se scrie nimic în propria-i revistă, în afară de două excepții memorabile. În 1930 se publică o recenzie a lui Paul Zărețopol la volumul *Studii literare* (V. r., nr. 1—3), dar — putem bănui — fără știrea directorului care fiind bolnav începea să vină tot mai rar pe la redacție. Altădată, în nr. 11, 1921, apare o recenzie a lui G. Topîrceanu la broșura *După război*, o culegere de articole de directivă scrise într-o scurtă perioadă de febră și haos cultural — aceea de după primul război mondial — și înserate inițial, fără semnătură, în paginile revistei săptămînale *Insemnări literare* (1919). Probabil că datorită acestui fapt de conjunctură Ibrăileanu a acceptat să se scrie totuși ceva despre paginile sale critice în *Viața românească*. Dar în ce condiții a acceptat?!

În mai mult de trei sferturi din recenzie este evocată atmosfera intelectuală de la *Insemnări literare* și se expune riguros conținutul cărții. *Laudele sînt suprimate de... Ibrăileanu și în text apare cuvîntul „cenzurat”*. Aprecierile din ultima parte sînt înălțurate total, locul fiind marcat în revistă prin spații albe și specificarea de rigoare. *Mărturia lui Topîrceanu are valoarea unui document de istorie literară unic la noi: aprecierile critice lipsesc deoarece „onor Direcția [adică Ibrăileanu] mi-a cenzurat toate laudele. Cu prilejul acestei recenzii, d-a-a a introdus în redacția revistei regimul Stării de asediu...”* (V. r., nr. 11, 1921, p. 291). Ca director, Ibrăileanu se împotrivesc să fie lăudat în propria-i revistă, introduce în redacție, cu prilejul ivirii unei recenzii despre sine, „regimul Stării de asediu”! Iată un nou exemplu descurajant pentru urmași, o pildă memorabilă ce aureolează etica unei personalități de excepție, care înfruntă rugina timpului ca oricare dintre marii noștri clasici.

M. D.

Încă înainte de a-și termina studiile secundare, Ibrăileanu a fost animatorul cercului de la revista „Școala nouă” din Roman. Aici, era secretar de redacție și alături de Panait Mușoiu, A. Văian, Raicu Ionescu-Rion milita în fruntea socialist al vremii. În paginile acestei reviste, el aplică pentru prima oară cunoștințele teoretice de marxism la unele aspecte ale realității noastre.

Puțin timp după dispariția acestei reviste, care s-a contopit cu „Generația nouă” din București, este chemat să colaboreze la foaia săptămînală a partidului socialist „Munca”, alături de Ion Nădejde, Constantin Mille, Ion Catina, Panait Mușoiu și Al. Ionescu. În articolele publicate în foaia săptămînală a mișcării muncitorești din România, Ibrăileanu, deși tânăr, se angajează la dezbaterile unor probleme teoretice. În articolele: „Despre rolul socialismului”, „Lupta pentru trai în societatea omească”, „In chestia irendentismului”, „Burghezism inconștient” etc., poziția marxistă este evidentă.

În timpul studiilor universitare el publică în revista „Critica socială” conferința „Darwinismul social” ținută la 1 mai 1892, la clubul muncitorilor din Iași. Această revistă merge pe drumul „Revistei sociale”, urmărind să facă cunoscută teoria socialismului științific. Din acest considerent vedem importanța studiului publicat în paginile ei.

Activitate bogată și variată desfășoară Ibrăileanu și la foaia zilnică a partidului, „Lumea nouă”, care apărea la București. Printre frunții mișcării socialiste chemați la București ca să constituie colectivul de redacție este și Ibrăileanu. Colaborarea sa alături de Gherea, Ion Nădejde, Constantin Mille arată încrederea conducătorilor mișcării muncitorești în orientarea lui Ibrăileanu cît și atașamentul acestuia față de mișcarea muncitorească. În articolele publicate aici, Ibrăileanu apără interesele muncitorilor din mine, cerind pentru ei condiții mai bune de viață și o salarizare potrivită cu specificul muncii lor, se ocupă de viața țărănimii sărace, polemizează cu partidele care se pretindeau democratice, dar care făceau cartel în alegeri întotdeauna cu cele mai reacționare grupări politice, pledează pentru reforme sociale ca votul universal, tratează, în spirit marxist, problema națională din Austro-Ungaria etc.

De asemenea, o activitate bogată desfășoară Ibrăileanu și la „Evenimentul literar”, alături de Ion și Sofia Nădejde, Gherea, Rion ș.a. Articolele publicate aici se refereau la problemele de literatură, situîndu-l pe pozițiile cele mai înaintate ale criticii literare a vremii. Nici problemele sociale nu erau neglijate și la această revistă.

Am subliniat activitatea politică a lui Ibrăileanu din această perioadă, ca să se înțeleagă mai bine poziția sa ideologică și implică baza științifică a concepției literare. Această activitate politică, cu multiple prelucrări teoretice, îi va disciplina studiul fenomenului literar, îi va da elemente de analiză materialist-dialectică pentru viitoarea sa preocupare, îl va obișnuși cu căutarea legăturii dintre literatură și societate în fiecare analiză pe care o va face mai târziu. Baza opiniilor sale despre literatură este explicit materialistă și lucrul acesta este exprimat de la primele sale manifestări în publicistică. Astfel, în „Școala nouă” el observă: „Toți ce-s socialiști în chestiile economice și politice sînt materialişti în cele filozofice și realiști în ale literaturii sau artei”. (Școala nouă, nr. 16/1890, p. 299).

În cadrul concepției lui Ibrăileanu despre literatură, vom sublinia cîteva din ideile sale constante.

Ibrăileanu se situează pe pozițiile realismului, consecință firească a concepției sale materialiste despre natură și societate. M. Ralea arăta că Ibrăileanu a ajuns la aceasta pe două căi: *întîi ca materialist și în al doilea rînd ca o consecință a teoriei sale despre specificul național, element implicit al oricărei opere literare.* (M. Ralea, Criticul științific G. Ibrăileanu, *Viața ro-*

CONSTANTE ÎN CONCEPȚIA LUI IBRĂILEANU DESPRE LITERATURĂ

mânească, sept. 1955, p. 196—216). În privința reflectării realității, Ibrăileanu afirmă că aceasta este oglindită, în marile opere realiste „aproximativ exact”. El împinge ideea unei arte fotografice, fiindcă aceasta exclude contribuția personală a autorului: atitudinea, măiestria proprie. O operă literară are caracter specific național cînd reflectă mediul social și natural al unui popor cu toate atributele lui: viața, limba, istoria, folclorul, tradițiile, natura. În privința raportului dintre opera literară și mediul social, Ibrăileanu arăta că viața socială dă scriitorului întreaga substanță a operii. În Darwinismul social el demonstrează că adevărata cauză a pesimismului eminescian o constituie atmosfera deprimantă de la sfîrșitul veacului al XIX-lea provenită dintr-o serie de realități sociale ale timpului. Ideea aceasta este subliniată și într-un articol din *Evenimentul literar*: „Ori cine știe că orice lucrare de artă e socială, pentru foarte simplu cuvînt c' orice creează un artist nu-i decît răsfrîngerea în creier a împrejurărilor din afară, mai ales cele sociale”. (*Evenimentul literar*, nr. 6 din 23. I. 1894).

Noțiunea de mediu ca factor determinant al operii literare revine des la Ibrăileanu. Spre deosebire, însă, de Gherea el nu-i acordă un rol exclusiv. Pentru el, o operă literară oglindește tendințele mediului din care a crescut, dar nota sa personală i-o dă talentul artistului. M. Ralea, în articolul amintit, observă că Ibrăileanu credea că oamenii se nasc cu mai mult sau mai puțin talent. Aceasta nu înseamnă, însă, adevărul lui Ibrăileanu la ideea unei eredități absolute, după care cineva s-a născut cu fatalitate artist, producînd capodopere oricare ar fi mediul, și că, invers, cine nu s-a născut artist, oricît l-ar ajuta mediul, el nu va putea produce nimic. Ibrăileanu era convins că talentul se poate educa și un rol însemnat în acest sens îl avea mediul social. O consecință a ideii că arta este un fenomen social este mult discutată teorie a selecției literare fundamentată de Ibrăileanu în conferința *Darwinismul social* (1892). Ea explică succesul operii de artă. Această idee se găsește și la Plehanov („Les questions fondamentales du marxisme”, p. 259). Potrivit ei, un autor reușește numai atunci cînd este în deplină concordanță cu un anumit mediu social și cu o anumită etapă istorică. Ideea aceasta de selecție în artă avea circulație în opera unui apreciat critic francez al vremii, Ferdinand Brunetiere care aplica teoria darwinistă la literatură. Pentru Ibrăileanu opera unui scriitor este selectată, adică are răsunet, atunci cînd ea corespunde cerințelor vremii — cerințe sociale și politice — cînd se încadrează în felul de a gîndi și de a acționa pe plan social a unei părți importante a societății, a acelor clase pe care Ibrăileanu le numește pozitive—productive.

O altă idee de bază a concepției lui Ibrăileanu despre literatură se referă la problema tendinței incluse în opera literară. Gherea găsea natura — cauzele — operii literare în mediul social, dar nu mergea mai departe să vadă înfrîngerea operii literare asupra societății. În perioada de care ne ocupăm, Ibrăileanu formulează clar ideea tendinționismului în articolele: *Originalitatea formei*, *Imprumutarea formei*, *Spiritism ori artă pentru artă*, *Infrîngerea artei, precum și în polemicile angajate cu Vlașcu* (*Evenimentul literar* nr. 29 din 4. VI. 1894; nr. 30 din 11. VII. 1894; nr. 9 din 14. II. 1894 și nr. 14, 15 din 1894). Analizînd popularitatea poeziei lui Eminescu, Ibrăileanu arăta că eminescianismul nu se poate explica numai prin forma cu totul nouă a poeziei respective. Cauza trebuie văzută și în fondul ei. („În această domnie nu numai a cuvîntului, ci și a fondului, găsim noi un argument puternic și hotărîtor pentru explicarea socială a poeziei lui Eminescu. Această influență a fondului asupra tinerimii vine de acolo că el a întrupat aspirațiile și simțurile unei întregi pătri, pe care apoi a robit-o sieși”).

Poziția cea mai înaintată a lui Ibrăileanu în privința tendinționismului din această perioadă este exprimată în articolul *Infrîngerea artei în care este subliniat principiul combativității artei în cadrul luptei de clasă*: „Arta este o admirabilă armă în lupta de clasă”. În cadrul aceleiași probleme a tendinționismului artei, Ibrăileanu observă că scriitorii de mare talent își depășesc propria lor conștiință de clasă, fără voia lor, situîndu-se pe pozițiile maselor populare prin realismul operelor lor. „Un geniu sau un artist mare — afirmă Ibrăileanu — poate să ne dea niște tablouri atît de adevărate, încît acestea pot avea înfrîngere chiar asupra claselor vrăjmașe aleia din care a ieșit autorul și aceasta fără voința lui”. În cadrul tendinționismului, Ibrăileanu pune și problema moralei în artă. Plecînd de la funcția socială a artei, el demonstrează că operele literare valo-

roase au tendințe morale. Atitudinea morală sau imorală a artistului se definește prin poziția față de eroii cărții sale. Ibrăileanu nu cere unui artist să creeze numai eroi moralmente pozitivi, dar el constată că mării creatorii de tipul Balzac, Tolstoi, niciodată nu simpatizează cu eroii negativi.

Și alte probleme ale literaturii fac obiectul unor cercetări ale lui Ibrăileanu, încă din această etapă a activității sale. Ne mai ocupăm de două dintre ele.

Una este problema raportului dintre conținutul și forma operii literare. Ibrăileanu susținea, așa cum arătaseră Hegel și Marx, principiul unității dintre conținut și formă. Acest principiu derivă din altul că arta este o formă a conștiinței sociale. O teoretizare a principiului amintit găsim în articolele sale: *Originalitatea formei* și *Imprumutarea formei*. Ambele articole se bazează pe observații referitoare la poezia lui Eminescu, subliniind ideea că: o operă literară se situează pe o înălțime artistică cu atît mai mare, cu cît conținutul ei este mai înaintat, cu cît forma ei este mai perfectă. Explicînd raportul între cele două noțiuni: conținut și formă în domeniul artei, Ibrăileanu precizează: „Cînd vorbim de fond și formă nu trebuie să ne închipuim că avem a face cu ceva existent de sine, că ar fi o deosebire obiectivă între fond și formă, căci atunci am face o mare greșală, am cădea în metafizică. Deosebirea între fond și formă e mai mult o deosebire logică, menită a ne ușura analiza în chestiile de estetică. Din punct de vedere obiectiv ea nu există, căci o bucată literară, o poezie de pildă, nu-i altceva decît exprimarea unei stări sufletești, iar o stare sufletească exprimată e un fenomen pe care-l putem descompune numai din punct de vedere logic, dar nu-l putem, în mod obiectiv, tăia în două, în conținut și în formă, căci una fără alta nu pot exista și nimenia n-a văzut nici fond, nici formă separate. Ceea ce noi numim formă e chipul de a exprima cutare sau cutare stare sufletească, cu alte cuvinte chipul în care se manifestă în afară o stare sufletească oarecare... Dacă este așa, atunci evident că între ceea ce numim formă și între fond există o legătură, un paralelism perfect, că orice stare sufletească își are forma sa corespunzătoare” (Originalitatea formei). Aici este, după Ibrăileanu, secretul măiestriei artistice, găsirea formei celei mai potrivite pentru exprimarea unei stări sufletești. În studiile și articolele scrise de Ibrăileanu mai târziu, această problemă a fost explicată cu lux de amănunte, mai ales în articolele: *Curentul eminescian*, *Eminescu*. Note asupra versului, cu ocazia analizei literare a poeziei *Vara de Coșbuc*, a poeziei *Pe lângă plopii fără soț* de Eminescu, în *Poezia lui Topîrceanu* etc.

Mai târziu, Ibrăileanu s-a ocupat de o altă problemă tot așa de importantă ca cele menționate mai înainte și anume de „creație” și „analiză” ca procedee artistice folosite de romancier. „Analiza ajutînd la creație, termenii nu se opun radical unul altuia. Creația și analiza se găsesc împrumutate, în diverse proporții, la orice prozator de talent. În romanul eminescian de analiză Adolphe, există și strictul necesar de creație. În povestirile lui Maupassant, operă eminescane de creație, există și strictul necesar de analiză. Creația e superioră analizei. Artă literară fără analiză poate să existe, fără creație nu”. După aceste considerații așa de categorice, Ibrăileanu precizează și sensul celor două procedee artistice cu ajutorul unei comparații: „Dacă s-ar putea cinematografia și fonografia conținutul unui roman, am vedea pe pînă figurile personajelor, gesturile lor, toată înfățișarea și purtarea lor și am auzi la fonograf toate vorbele lor, dar ar mai rămîne ceva: ceea ce autorul citește în sufletul personajelor sale și ne spune. Așadar, cinematograful și fonograful ne-ar da numai comportarea personajelor. Ceea ce nu s-ar putea da, ar fi analiza sufletului lor”. Înlocuind termenul de „comportare” cu creație și „cîntarea în sufletul personajelor” cu analiza ajungem la identificarea celor două mari procedee artistice folosite în roman. În marginea înțelesului celor două procedee, Ibrăileanu face o serie de considerații dintre cele mai interesante asupra literaturii universale, implicînd — de multe ori — și literatura română.

Activitatea lui Ibrăileanu de cercetător al literaturii este mult mai complexă. Un considerabil număr de opere restrîns doar la unele probleme de teorie literară, urmărind în special pe celelea despre care s-a ocupat în etapa sa socialistă.

Fundamentate pe concepția marxistă însușită în tinerețe ele sînt prima contribuția literară de azi un bun cîștig.

L. D. LAUCU

I. Botez, C. Stere și G. Ibrăileanu, în mai 1906.

În lucrarea sa „Opera lui G. Ibrăileanu” (1959) Al. Piru își începe capitoul „Polemice” cu justa constatare: „O mare parte din activitatea lui Ibrăileanu s-a cheltuit în campanii (avusesse de gând să tipărească un volum cu acest titlu), în lupte cu scriitorii, cu revistele și cu tot felul de publiciști... Prin aceasta, Piru a ținut să sublinieze pasiunea pentru polemica de idei a lui Ibrăileanu. Bineînțeles că el se referă doar la campaniile literare aparute în reviste (pe care, de altfel, Editura „Minerva” le-a adunat de curând într-un volum). Nu putem trece însă și peste „invizibilă” luptă dusă de Ibrăileanu ca referent și ca membru al comitetului de lectură al Teatrului Național din Iași, deși e vorba de o activitate pe care am putea-o numi dusă din penumbra culiselor, mai ales că reputatului critic nu-i plăcea lumina orbitoare a rampei. Această activitate e cu atât mai interesantă cu cât

OMUL DE TEATRU

ca a rămas în praful arhivelor, doar unele ecouri transpirând în litera tipărită (ca, de pildă, referatul reprodus în volumul omagial realizat de către Teatrul Național din Iași cu prilejul împlinirii a 140 de ani de la primul spectacol în limba română).

În pofida părerii lui Eugen Lovinescu: „artistul e prezent ca artist și absent ca judecător moral” Pași pe nisip, 1906), Ibrăileanu s-a apropiat cu egal interes de dramaturgia în manuscris apreciind-o și în raport de atitudine autorului față de operă, așa cum de altfel îl combate pe Lovinescu declarând: „Într-un loc d. Lovinescu zice că în genul dramatic nu poate fi vorba de atitudine de simpatie ori antipatie a scriitorului. Dar în alt loc are pagini întregi în care arată existența acestei atitudini în opera de artă, dând exemple — ce neșansă! — tocmai din autori dramatici: Molière, Dumas-fils, Ibsen, Caragiale etc.” (Probleme literare — I).

Ibrăileanu a fost numit pentru prima dată membru onorific al comitetului teatral în locul lui Eduard Caudella la 5 aprilie 1902. (Ds. nr. 155—A. St. Iași). Caudella demisionase de câteva ori din cauză că „nu putea face nimic pentru progresul muzicii teatrale. Nefiind mijloace suficiente pentru acest scop și administrația nefiind specialitatea mea, sint de prisos în comitetul teatral” (demisia din 9 nov. 1899).

Intrucât Caudella revine la 6 dec. 1899 cu altă demisie și încetează de a mai desfășura activitatea de referent, direcția apelează la G. Ibrăileanu, așa cum procedase și anterior, utilizându-l ca referent extern. Așa se face că atunci când la 11 ian. 1902 Eugen Heroveanu și I. Maxim depun revista Irozi, direcția referă: „Se va invita pe d-l Ibrăileanu să binevoiasc. a-și da părerea”.

Ținărul profesor se dovedește destul de operativ, întocmind un referat din care nu e lipsit de interes a reproduce anumite pasaje, cu observația că începe a se profila personalitatea și unele principii ale viitorului critic literar:

„Declar că am „comprehensiune” pentru toate manifestările vieții, și n-am decît dispreț pentru moralității rigizi și pentru apărătorii ipocriți ai „autorităților” — totuși nu pot confunda arta cu ceea ce nu-i artă, deși recunosc că și în ceea ce nu e artă pot fi lucruri admirabile. Un trandafir rupt din grădina e mai frumos decât acel ieșit din penelul pictorului, dar ar fi curios tabloul în care pictorul ar prinde cu un bold în pieptul femeii zugrăvite de el un trandafir din grădina”.

„Ar fi aproape comic să mă întind aici asupra definiției artei, de aceea voi arăta ceea ce gândesc pe scurt și în mod concret.

Un filozof-estetician și poet a zis: „Lorsque je vois le beau, je voudrais être deux”, rezumând caracterul social al artei.

Numai aceea e „artă” care poate grupa spre admirare cît mai mulți oameni în juru-i — la ideal: omenirea întreagă.

Să punem punctele pe i, ori să vorbim pe șleau, căci și autorii nu s-au dat deloc înapoi cînd a fost vorba de a pune punctele pe i.

Domniile lor reprezintă lupta unui grup politic împotriva altui grup politic. Pînă atunci n-am nimic de zis. Dar d-lor nu extrag ridicolul și imoralitatea grupului advers pentru a ni-l reprezenta ca ridicol și imoralitate omenească, ci pun pe scenă chiar grupul și oamenii lui ca atare. D-lor se vede că s-au temut că publicul nu va înțelege despre ce e vorba, n-au avut încredere în talentul d-lor de a zugrăvi și atunci au alergat la indicii absolut concrete. Au făcut întocmai ca pictorul care simte nevoia de a scrie „cal” sub tabloul în care e nevoit să zugrăvească așa ceva. Eu cred că dacă ai găsit esențialul și ai talentul să-l zugrăvești, n-ai nevoie de etichete. Nu e nevoie să aduci pe scenă personaje reale, ci chintesente și caracterul social. Sint două mii și câteva sute de ani de cînd teatrul a pășit de la aducerea personajelor reale pe scenă (după Aristofan)...

Iar la sfîrșitul pledoariei, Ibrăileanu, conchide: „Atîta voi mai spune că D-nii autori — și regret aceasta — au luat fărâșături din „Moftul Român”, „Zeflemeaua”, „Din fuga condeiului” etc. și și-au alcătuit propriul aluat... Și prefer o țigară de mahorcă proastă uneia combinată din capetele de specialitate culese de la Tuffli (local de lux ieșean pe vremuri — n.n. AL.). Ds. nr. 134—145 — A. St. Iași).

De altfel același ton atașat e de remarcat și în alte referate ale sale. De pildă, în cel privind piesa „Ioan Vodă cel Cumplit” de Laurenția Sribincea:

„Nu se observă un progres logic în acțiune, ci mai mult o juxtapunere de fapte, fără acea strînsă cauciune care răpește atenția publicului. Tipurile mi se par și nenaturale și neconsecvente. Ion Vodă uneori ne e dat ca un om care urmărește înălțarea patriei sale, uneori ca un om care își caută norocul său. În general, autoarea vrea să ni-l arate ca un erou și om de acțiune, dar pe alocuri ni-l prezintă ca pe un om lăudăros. E fără îndoială că Ion Vodă se laudă prea mult. Iar cînd face sentimentalism, e sentimental ca un poet de mîna treia de la 1903.

Același fel de sentimentalism se observă și la Sultan. Tărâncel din această lucrare sint niște țărânce convenționale, așa cum nici n-au existat în țara românească și nici în vreo altă țară.

Un efect rău rezultă din faptul că autoarea pune pe Ioan Vodă să spună aparte vorbe rele de Turci, iar ceaușului care întreabă ce a spus să-i spună că a pronunțat vorbe de laudă. În acest chip, Ioan devine un ghiduș iar publicul ar rîde de el.

O observare generală: autoarea pune în sufletul personajilor de la 1560 sentimente și idei moderne. Autoarea vrea să pună în gura personajilor limba vremii de atunci. Limba însă pe care o imaginează autoarea nu e limba

veacului al XVI-lea din Moldova. Dealtminteri, a pune pe scenă o limbă nevorbită azi e o inovație de nesuștinut” (Ds. nr. 162—1903, A. St. Iași).

De notat cu cîtă promptitudine își face datoria referentului, chiar atunci cînd recurge la caracterizări succinte.

Despre piesa „Leo” de sublt. Ionak scrie doar „Această bucată n-are nimic cu literatura nici în bine, nici în rău”. Despre „Castelul istoric”: „Bucata e foarte frumoasă. Traducerea lasă mult de dorit. E necesară oarecare românzire a limbii și oarecare fluidizare a stilului” (iunie 1903).

Curînd însă fie că începe să obosească, fie că se pregătea pentru apariția „Vieții românești” Ibrăileanu demisionează și la 25 dec. 1904 este numit în locul său Gh. Ghibănescu. Criticul însă își definește în continuare poziția față de actul artistic, în publicistică, referatele sale teatrale rămînd ca niște exerciții de „facere a minții”. De pildă, în articolul „Morală în artă” („Viața românească nr. 2—6) va susține:

„Cînd analizez sufletul unui poet sau opera sa — simt același lucru analizînd felul imaginilor sale, felul său special de a reproduce lumea din afară și felul său special de a răspunde la această lume, de a reacționa față de ea, de a o aprecia.

Noi susținem că artistul are o atitudine în fața vieții sale; noi susținem că trebuie să aibă. Noi nu sîntem în contra „artei pentru artă” și pentru „artă cu tendință”. Noi susținem că nu există „artă pentru artă”, că „orice artă e tendențioasă”.

Încă o dată, nu e chestie de dorințe, de ideal, e o pură chestiune de constatare”. Cu toată firea-i ultrasensibilă și în general o delicatețe aproape feminină, Ibrăileanu s-a dovedit intratabil și chiar dur atunci cînd discuția s-a purtat în jurul problemelor de artă și cultură. De aceea el nu s-a dat în lături să producă și în justiție argumentele bazate pe convingerile sale. De pildă, autorii mai sus pomenitei reviste „Irozi” Teatrului Național din Iași (mai ales că ambii erau juriști). Conducerea teatrului răspunde tribunalului că „piesa a fost respinsă pe baza raportului d-lui Ibrăileanu. Și convingîndu-ne și noi din cetirea ce am făcut că această lucrare nu are nici o valoare, nu reprezentă nici aceea ce o asemenea revistă trebuie să ne dea, că este imorală și cuprinde expresii triviale, deci ea nu poate fi jucată”.

Procesul ajungînd la Curtea de apel din Iași, în ședința din 25 ian. 1902 este citat G. Ibrăileanu iar după depozitie sa justiția respinge definitiv acțiunea celor doi autori, specificînd în sentință „pe baza părerilor expuse de d-l Ibrăileanu”.

Nimic nu l-a putut influența deci pe ținărul profesor (avea doar 31 de ani să-și schimbe cu o iotă păreri, el fiind încă de pe atunci așa cum l-a surprins mult mai tîrziu și postum pana lui Tudor Arghezi (Medalion, 1947):

„Îată un om pe care studiul nu l-a făcut pedant, pe care catedra nu l-a ciocotit, care n-avea un stil pentru Academie și altul, pentru fitecine care nu era dublu, triplu nici încincit ca personalitățile de rînd ale gradelor uscate; scara cetății trecea pe la spatele lui, sus de tot și el sta pe cea mai de jos, simplu, tocmai din pricina imensei lui complexiuni și omogen...”

Acest proces din 1902 a reeditat pe un altul despre care luăm cunoștință din „Albina Românească” — 6 aprilie 1847 cînd un anume M. Filipescu îl acuză pe Matei Milo, iar ocîrmuirea îl însărcinează pe hatmanul Nicu Mavrocordat să refere. Acesta îi dă cîștig de cauză lui Matei Milo.

G. Ibrăileanu a rămas și mai departe legat spiritualmente de activitatea teatrului ieșean, mai ales că la conducere se aflau aproape tot timpul scriitorii (Sadoveanu, Topîrceanu, Codreanu, Teodoreanu), așa cum — de altfel au fost interesați de activitatea acestei scene un Mihai Eminescu scriind cronici teatrale (1876) sau un George Enescu concertînd între spectacole încă din 1898. Ibrăileanu a rămas consecvent și celui principiului enunțat în referatul său asupra piesei lui Jean Rechin „Martira”, tradusă în versuri de Mihai Codreanu:

„Dacă există o părere că opera trebuie să se adapteze gustul publicului, apoi mai este și alta, anume că opera literară are datoria să forțeze publicul a se ridica pînă la dînsa, fie chiar violentîndu-i” (Ds. nr. 120—1899, A. St. Iași).

Astfel, pe drept cuvînt, Mihail Sadoveanu va recunoaște mai tîrziu, la pierderea lui Ibrăileanu, referîndu-se desigur la sprijinul pe care îl primise ținărul director de teatru din perioada 1910—1919:

„Totdeauna aveam o simțire ciudată și delicioasă în același timp cînd, în convorbirile noastre îndelungi, mă simțeam pătruns și explicat pînă în adînc, cu o simpatie în care și omul, nu numai artistul, își căuta partea. În epoca aceasta, Ibrăileanu exercita — îmi dau seama — o presiune delicată și fină asupra mea, orientîndu-mă.

Astfel, mi-a fost învățător, pînă ce legătura mea cu viața și lucrurile la vîrsta de care vorbește Dante, s-a desăvîrșit” („Prieten unic” — 1936).

AUREL LEON

Desen de Marcel Iancu

IBRĂILEANU - INEDIT

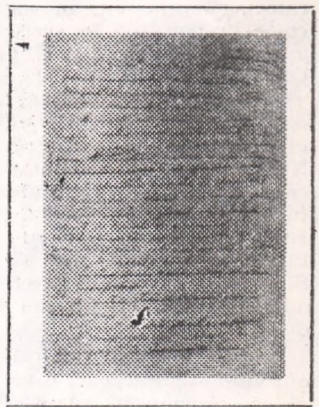
Este un fapt cunoscut că morții l-au impresionat întotdeauna pe hipersensibilul Ibrăileanu. Adeseori durerea resimțită la pierderea unui prieten sau colaborator apropiat al Vieții românești s-a cristallizat în pagini patetice, pline de umantitate și rară delicatețe. Necrologele adunate în volumul Note și impresii (Iași, 1920), sub titlul Cei morți, constituie măturăria unei dispoziții lirice impresionanle, pe care o regăsim și în paginile alăturate (inedite), scrise la moartea lui Gh. Kernbach (Gheorghe din Moldova), survenită neașteptat la 20 septembrie 1909.

Articolul fusese destinat publicității, dar Ibrăileanu, ca și în alte împrejurări, a renunțat în favoarea altora. Necrologul apărui în V. r., nr. 9, 1909, p. 459 este nesemnlat, dar ară știm că aparține lui Mihai Carp, cum a mărturisit acesta (cl. V. r., nr. 3, 1906).

Pentru a înțelege mai bine evoluținea criticului pentru omul Gheorghe din Moldova, amintim un fapt puțin sau deloc cunoscut de istoria literară. Acest poet, modest ca valoare (Hadeu îl lăudase odată excesiv, în Revista nouă, nr. 3, 1888), a fost un devotat al muncii redactionale și al destinului Vieții românești. În Arhiva „G. Ibrăileanu” de la Biblioteca centrală universitară „M. Eminescu” din Iași se păstrează, pe lângă alăturatul fragment, și câteva scrisori inedite ale lui Gh. Kernbach către Ibrăileanu. În una, trimisă din București la 6 august 1906, cășim păreri interesante asupra revistei (în speță, nr. 5) și despre ecoul ei în capitală. Merită reținute referințele la impresiile lui C. Stere din Ardeal: „Dealtminteri, mi se pare că el (Stere) este singurul poet de la V. r., cu toate că

Iorga îl găsește pînă și pe Vlăduț”.

În vîra anului 1907 (Iulie, august, septembrie) se ocupă efectiv și cu o mare dragoste de apariția revistei, jăcînd întreaga bucatărie de redacție, inclusiv corecturile (Irește, în orele sale

libere; era funcționar la prelecție). Își scriu după zece ceasuri de Prelectură, direcția, corectură”, îi comunică lui Ibrăileanu (alături la Mîndstirea Neam) la 12 Iulie 1907. „Sînt absolut sigur, dar tot nu desprecie ca alți colaboratori... „Salutare, petrecere bună și nu mai duce grija Revistei, ci te hodiește”. Îi cere însă cu insistență materiale pentru Miscelana. Alături (Scr. din 3 august 1907), pentru a-l liniși pe critic, îi relatează amănunțit mersul tipăriturii numărului 8 (1907), spunîndu-i: „Nu te extenua”. Să reținem și un P.S. din aceeași epistolă a lui Gh. Kernbach: „Aceasta-i a cincea scrisoare ce scriu azi pentru revistă”. Deși voia să-l menajeze pe Ibrăileanu, la 17 august 1907 i se adresează imperativ: „Grăbește însă cu Miscelana”. Aceeași activitate, de unu singur, o va desfășura Gh. Kernbach în redacția revistei, în septembrie 1908, sacrificîndu-se cu generozitate și dezinteres. Consemnăm un alt aspect concret al climatului din cercul Vieții românești.

M. Dr.

GH. KERNBACH

V-ați gîndit vreodată cit de mult conversăm noi cu morții?

Și de multe ori, cetînd în liniștea nopții cartea unui scriitor de altădată am avut aproape un sentiment de înfiorare... Trebuie să fie sentimentul acelora care aud glasul spiritelor evocate în ședințele de spiritism... Ceea ce ne spun scriitorii morți, e un glas venit de dincolo de mormint... Ce mult conversăm noi cu morții! Și cele mai interesante, cele mai nobile întineri ale noastre sint cu morții!...

Ați auzit vreodată glasul unei ființe scumpe, care nu mai este, în fonograf? Ce lucru straniu!...

Și iată, în sara asta tristă am înainte-mi manuscritele aceluia care a fost odată Gheorghe Kernbach.

Am înainte acele foi tăiate de dînsul, scrise de dînsul, — cu scrisul lui clar și elegant, — și în aceste foi sint vorbe, și în aceste vorbe sint idei și simțiri... Și mi se pare atît de misterios, atît de straniu... Ce de necrezut lucru este scrisul unui om după ce-a murit!...

Căci din acea ironic de frumoasă zi de toamnă, cînd un infim, banal de stupid proces fiziologic a făcut să se stingă conștiința care se numea odată Gheorghe Kernbach, — de-atunci tot ce-a spus el, tot ce-a consemnat pe hirtie, este ca acele glasuri, pe care unii zic că le aud tînguindu-se în vîntul plîngător al nopților de toamnă...

Îmi stau în față rîndurile scrise de Gheorghe Kernbach — și ele sint fot așa ca și acum un an cînd mi le-a cetit într-o sară de decembrie; — voia să a-

leagă ce e mai frumos, să corije pe cele alese, pentru ca să le dea la tipar!...

Sărmanele file! De-acum nainte nimic nu se va mai schimba în ele, căci ceea ce a fost să fie George Kernbach a încetat în ziua de 20 septembrie. De-atunci, vor trece luni peste luni, se vor încheia și se vor sfîrșina sisteme planetare — și la ceea ce a fost Kernbach, nimic nu se va mai adăoga...

Vremea se îngîmădește mereu de-asupra mormintului iubitului nostru, ca negurile de toamnă... Și parcă n-a fost niciodată! Căci atît de mult nu mai este cel ce-a murit, că parcă n-a fost niciodată!

Și ce om era Gheorghe Kernbach, pe-atunci pe cînd era! Pe cînd se bucura de lumina soarelui și de vînturile cîmpiei! Ce mult a iubit el viața, cu toate bucuriile ei! Ce mult gusta el toate plăcerile; și cele fizice și cele ideale: răcoarea munților de brad, splendorile firii, frumusețea unui vers, noblețea unei gîndiri!...

Și-n vremea din urmă, slăbit și chinuit, l-am văzut adeseori admirînd palpitarea vieții și a tinereții!...

Și ateul acesta ireductibil, presimțînd parcă moartea apropiată, vorbea adeseori în vremea din urmă de viața viitoare. A-junsesse să stea la îndoială dacă nu cumva dincolo de mormint nu începe o altă viață... Ideea nimicirii totale îl neliniștea pe acest fanatic iubitor al vieții!...

Iubitul și neuitatul meu prieten, tu vei trăi în inimile noastre!...

1909

G. IBRAILEANU

G. IBRĂILEANU ȘI „VIAȚA ROMÂNEASCĂ”

(Urmare din pag 1)

ratori. Menționăm, în legătură cu aceste preparative, o scrisoare, inedită, a gazetarului socialist C. Graur. Datată Galați, 23 februarie 1905, din care reproducem un fragment: „Antorcându-mă din București, unde am stat câțiva timp, am găsit scrisoarea d-tale. Nu ți-am putut răspunde imediat din cauza campaniei electorale. Firește, colaborez bucuros dacă vă este util ceea ce pot scrie eu. Dar eu nu sînt nici literat, nici critic, nici om de știință. Sînt pur și simplu gazetar. Schițe și nuvele humoristice n-am scris nici o dată. Încît...”

Despre Ghera pot să-ți spun cu absolută siguranță că n-are nimic scris și că, precum ai văzut și d-ta, are să fie greu de mișcat. De altfel el mi-a spus chiar acum — căci m-am oprit și în Ploiești — că și ei s-au hotărât, în sfîrșit, să scoată revista, foarte curînd. Ar fi păcat deci să se împartă forțele...

Îndată ce veți lua o hotărîre mai concretă scrie-mi ca să fac și eu pe aici nițică propagandă, sau cum s-ar zice în termeni mai moderni: reclamă. Bineînțeles că veți avea tot concursul meu, indiferent dacă voi figura sau nu printre colaboratori”.

Scrisoarea menționată presupune o corespondență, îmbogățită contribuțiile mai vechi și confirmă seriozitatea pregătirilor anterioare.

În personalitatea lui Ibrăileanu se îmbină, în mod neașteptat, temperamentul unui combatant, al unui om de atitudine, cu rezerva, discreția și aspirația după meditații și colocvii intime cu literatura și cu puținii prieteni apropiați, cu nostalgia, aproape organică, după seninătatea și liniștea munților și mănăstirilor Moldovei. Ceea ce pare aproape paradoxal este că omul care se strecură aproape nevăzut pe ulițele Iașului, care-și ținea cursurile spre seară, care dormea ziua și lucra noaptea, pentru care un drum la București lua proporțiile unei expediții extraterestre, care a fost terorizat în permanență de maladii reale dar și de fobii și care, după toate aceste indicii, ar fi trebuit să se limiteze la slujba sa de dascăl și la o tihnită viață de familie, a fost, din cei 65 de ani de viață, aproape patru decenii, în primele rînduri ale publicisticii politice, sociale și literare. Uneori se plîngea de efortul supraomnesc pe care era nevoit să-l depună pentru a publica revista și se confesează lui I. Al. Brătescu-Voinești, de care l-a legat o puternică prietenie, înțelegere și prețuire reciprocă: „Apoi n-ai idee ce greutate e să conduci o revistă așa de mare. Atîtea scrisori, atîtea fleacuri trimise spre publicare, pe care trebuie să le citești... cu unele fețe mai simandicoase, dacă le refuzi manuscrisul, să faci politețe de stil... să faci delicatețe. Eu, care mînjesc atîta hîrtie... N-am scris nimic zece ani. A trebuit să fiu împins, să devin soldat al unei cauze, pentru ca să scriu. În zece ani, dacă scriam îmi făceam și eu... un nume în publicistică”. (Din corespondența cu Brătescu-Voinești).

Este greu de presupus că altcineva, în afara propriei conștiințe, a propiilor convingeri, l-ar fi putut determina să se angajeze într-o muncă de o asemenea dificultate și responsabilitate. Un argument care pledează în sprijinul convingerii noastre că în spațiile aparentelor de rezervă, întrăriare și mazăntropie se ascundea un militant care luptase pe baricadele unor publicații de stînga, purtase polemici răsunătoare, cenzura și critica, reacționa chiar vehement, de cîte ori redea că sînt amenințate idealurile generoase și valorile spirituale, este faptul că, după încetarea „Vieții românești”, în 1916, criticul tinjeste după atmosfera de redacție, simte imperios nevoia să-și clameze indignarea și eitează aproape singur ziarul „Momentul”, colaborează la scoaterea revistei „Însemnări literare”, pentru ca, și îndată ce a fost posibil, să revie echea publicație.

Așa cum reiese din mărturiile celor care au lucrat alături de Ibrăileanu, portul acestuia la întreaga muncă reacțională, începînd cu tratativele pentru obținerea de poezii, schițe, nuvele, ce urma să intre în numărul res-

pectiv, continuînd cu trierea acestora (și uneori refacerea lor) și pînă la alcătuirea rubricilor de cronici, recenzii, revista-revistelor și miscellanea a fost considerabilă. În acest raport dintre critic și revistă, avantajele au fost mai cu seamă de partea „Vieții românești”, energia, capacitatea creatoare și timpul cheltuit în rezolvarea multiplelor sarcini legate nemijlocit de apariția fiecărui număr dar și pentru întreținerea unei atmosfere de înaltă intelectualitate în jurul grupării de colaboratori apropiați, puțin fi investite în elaborarea unor ample opere de istorie culturală, de critică și istorie literară și care i-ar fi mărit substanțial memoriul de titlu

„... Eminescu nu este numai un poet de geniu. Este ceva mai mult. El este cel dintîi care a dat un stil sufletului românesc...”

G. IBRĂILEANU

te lucrări. Chiar dacă uneori pare să fie confirmată de mărturiile autografe, o asemenea presupunere este hazardată și, în ultima analiză, reprezintă o stare de spirit contemporană. Existența unei asemenea reviste în viața culturală a unui popor, eficiența ei în promovarea artei și literaturii, în orientarea și încurajarea talentelor, echivalează cu zece de volume de contribuții individuale. De altminteri o opoziție manifestă între cele două preocupări nici nu există, studiile puțin foarte bine să apară mai întîi în paginile revistei. Referirea se face, de obicei, la munca redacțională propriuzisă, la raporturile cu colaboratori, tipografi și difuzori, la turul de orizont asupra întregii miscări culturale, artistice și literare, la orientarea generală a publicației, la polemicele susținute, la asigurarea materială a apariției. Numărul relativ mic al volumelor sale de studii se datoră și concepției potrivit căreia un volum definitiv, reprezentativ, nu se constituie din suma intervențiilor apărute în paginile revistelor. Păstrînd proporțiile și respectînd scara de valori, editarea unui volum de *Campanii* semnat de Ibrăileanu, definitiv pentru temperatură ridicată și promptitudinea replicilor, reprezintă un omagiu din cele mai oportune. Ceea ce este greu de estimat, sînt consecințele pe care le-a avut prezența unui caracter ca al lui Ibrăileanu în fruntea revistei, pentru că nu întotdeauna talentul și competența se confundă cu autoritatea, cu înțurarea pe care o exercită asupra colaboratorilor. O confirmare a ceea ce a reprezentat această fericită im-

prejurare în existența revistei, sînt publicațiile editate de N. Iorga, în aceeași perioadă, și care, în ciuda valorii conducătorului, nu pot concura în nici o direcție, nu pot intra în competiție cu „Viața românească”. Nu întotdeauna autoritatea profesională se îmbină cu receptivitatea și înțelegerea, cu modestia, stima, și spiritul critic față de manifestările semenilor, condiții indispensabile stimulării și promovării.

Studierea raportului Ibrăileanu — „Viața românească” presupune cu necesitate evidențierea tuturor intervențiilor criticului, semnate și nesemnate, a căruia la rubricile: cronici, recenzii, revista-revistelor și miscellanea, precum și creditul nelimitat pe care i l-au acordat colaboratorii, în unanimitate, „presiunile” pe care le-a exercitat asupra lui Calistrat Hogaș, Brătescu-Voinești, Hortensia Papadat-Bengescu, G. Topirceanu, Paul Zarifopol ș.a. pentru a-i determina să se manifeste ca scriitor. Punerea în valoare a influenței criticului asupra revistei nu exclude și procesul invers, al unei înfrîuriri, chiar dacă nu de același grad, a atmosferei din cercul revistei, a impunerii unui stil de oportunitate și promptitudine, obligatorii pentru un periodic ancorat în contemporaneitate și receptiv față de toate manifestările culturale-artistice, asupra operei sale de critic și istoric literar, a studiilor cărora le-a imprimat o supunere la obiect, o încadrare în normele de largă accesibilitate, nevoia de explicitare și demonstrație.

Fără să fi reeditat atmosfera de societate literară deschisă pe care o inaugurasă „Junimea”, gruparea din jurul „Vieții românești” și a lui Ibrăileanu, nu era totuși un cerc închis, dominat de automatisme și interese de grup. Animizățiile stîrnite și nedreptățile perpetuate decenii în șir sînt, nu o dată, expresia directă a zelului unor ucenici, mai ortodocși și mai rău voritori decît maestrul. Aprecierile superlativale ale lui Tudor Arghezi, G. Călinescu și Tudor Vianu, vin să atenueze injustețea unor caracterizări. Tentativele repetate ale criticului de a-i determina succesiv pe Brătescu-Voinești, Tudor Arghezi, Gala Galaction, G. Topirceanu, Paul Zarifopol să se stabilească în Iași, să conducă direct revista (ca în cazul lui Zarifopol), infirmă presupusul caracter sectar al societății și certifică dorința sinceră de a atrage în orașul de reședință al „Vieții românești” valorile autentice ale literaturii și criticii literare din acea epocă. Cînd, în 1933, încredința destinele revistei, cu a cărei existență se identificase aproape trei decenii, lui M. Ralea și G. Călinescu făcea dovada supremă a intuiției sale nedesmințite.

te literară deschisă pe care o inaugurasă „Junimea”, gruparea din jurul „Vieții românești” și a lui Ibrăileanu, nu era totuși un cerc închis, dominat de automatisme și interese de grup. Animizățiile stîrnite și nedreptățile perpetuate decenii în șir sînt, nu o dată, expresia directă a zelului unor ucenici, mai ortodocși și mai rău voritori decît maestrul. Aprecierile superlativale ale lui Tudor Arghezi, G. Călinescu și Tudor Vianu, vin să atenueze injustețea unor caracterizări. Tentativele repetate ale criticului de a-i determina succesiv pe Brătescu-Voinești, Tudor Arghezi, Gala Galaction, G. Topirceanu, Paul Zarifopol să se stabilească în Iași, să conducă direct revista (ca în cazul lui Zarifopol), infirmă presupusul caracter sectar al societății și certifică dorința sinceră de a atrage în orașul de reședință al „Vieții românești” valorile autentice ale literaturii și criticii literare din acea epocă. Cînd, în 1933, încredința destinele revistei, cu a cărei existență se identificase aproape trei decenii, lui M. Ralea și G. Călinescu făcea dovada supremă a intuiției sale nedesmințite.

* Scrisoare din Arhiva Ibrăileanu de la Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu” din Iași.

Prima redacție a revistei „Viața românească”

Lîngă geamul biroului de acasă al lui Ibrăileanu făcea umbră puțnă și fructele multe un păr. Se afla în apropierea aceluia felinar de fontă rămas din altă epocă. Profesorul ținea mult la acest copac nedeclarat, aspru, care îi apăra fereastra de săgețile soarelui.

Dar au venit prefacerile și modernizarea cartierului. Casa a fost demolată; întâmplător păru a rămas. Astăzi el se află integrat în parcul dintre buncurile Păcurarii. Localnicii îl cunosc și numindu-l „părul lui Ibrăileanu”. Il ocrotesc cu dragoste.

Recent i s-a alăturat și o inscripție comemorativă (fotografie de mai sus) amintînd și faptul că în casa profesorului Ibrăileanu a lucrat și Lucretia Pătrășcanu.

Desenul lui Șt. Dimitrescu (pag. 1) face parte din acea galerie de „Istoriile de scriitori” pe care pictorul o protejase și pe care, în oarecare măsură, a realizat-o lăsîndu-ne admirabilele portrete ale lui Mihail Sadoveanu și Ionel Teodoreanu de pildă, precum și o serie de schițe publicate prin reviste. Dar în timp ce unul l-au pozat cu răbdare și chiar plăcere, Ibră-

ileanu era înabordabil în accesul privință. De aceea, Șt. Dimitrescu a fost nevoit să lucreze mai înlî după fotografia pe care o așturăm și apoi să-și refuzeze desenul studiîndu-și subiectul pe lîngă. În felul acesta a reușit unlcu portret al lui Ibrăileanu (restul fiind caricatură) și — mai ales — o lucrare memorabilă pe care — îlindu-l anul prezentat al găsit-o „publicabilă” chiar Ibrăileanu.

Pe strada Sărării se află o veche clădire cu un cîndat turn astronomic. Acolo a locuit multă vreme Const. Stere. Înainte de a se muta la Bucov. La el a venit într-o zi furios G. Ibrăileanu și — așa cum povestește Mihail Sevastos în *Amintiri de la Viața românească* — lăsnădu-și în sălă bostonul de cires a izbucnit: „asa nu se mai poate, trebuie să fac o revistă în Iași”. În casa de pe strada Sărării s-au pus bazele *Vieții românești* în prima ei formă.

Asemenea lui Al. Philippide-bătrînul sau lui G. Călinescu, Ibrăileanu a utilizat, pentru a-și ușura travaliul ajutorilor de cercetare, cîțiva „secretari particulari”, cărora în afară de plată le oferea casă și un prînz. Erau în general studenți merituozși de ai săi, lipsiți de mijloace și care aveau zlua liberă întrucît profesorul lucra numai noaptea. În casa din fundacul Buzdugan le era rezervată o odăjă în preajma biroului în care lucra profesorul. De altfel, unul dintre ei, Petre Clureanu, a fost mai întîi secretar al lui Philippide.

În arhiva aparent nelosemnată rămasă în atenușele casei demolate au fost găsite și multe scrisori prin care diferiți tineri din toate colțurile țării își ofereau serviciile lor profesorului. Spre a ilustra cîte speranțe nășteau apropierea de marele critic, să reproducem un pasaj din epistola unui anume Vasile Bilivachi din Constanța:

„Pentru a cunoaște mai bine caracterul unui subiect geografic îl cer iscălitura obligată. Eu, ca să mă cunoașteți mai bine, am să vă scriu tot o bișnă, simplu, fără înflorită stilului, cum gîndesc și simt, o bișnă, în toate zilele. M-am înflînit cu colegul Celavachi Pavel. Mi-a povestit multe și frumoase lucruri de dv. Și că dumneavoastră v-ați și interesat de omnia mea personă.

Ce să vă spun? Între aspirațiile mele, atmosfera duhului meu și între mediul în care trebuie să activez există un abis — mă suloc.

În chimie este un aparat numit lampă lui Drummond”, dacă în încălăra ei pui o bucișcă de var nestins, ea se face mal strălucitoare; așa vrea să lu această bucișcă de var nestins în lampa activității dumneavoastră intelectuale”.

NOTE ȘI IMPRESII

Proiectul nerealizat al volumului de debut al lui G. Ibrăileanu.

Spre sfîrșitul anului 1896, dacă nu chiar în a doua jumătate a lunii decembrie (asa cum rezultă dintr-o scrisoare inedită a editorilor, datată 6 decembrie 1896, prin care, scuzîndu-se pentru greșeliile de tipar și cuvintele sărite, acestea îi cer traducătorului un exemplar corectat apărut la Tipografia Răleană și Ignat Samitca din Craiova, în traducerea semnă de C. Vreja romanul *Bel Ami* de Maupassant, de altfel, prima traducere românească a romanului. Încurajat de acest prim volum care purta semnătura sa ca traducător, G. Ibrăileanu, afirmat puțin atînci prin-o bogată activitate publicistică în paginile periodice *Scoala nouă* din Roman, *Munca*, *Adevărul*, *Critica socială*, *Evenimentul literar* și *Lumea nouă*, ambliioneză publicarea unor contribuții critice originale cu titlul *Note și impresii*. În acest sens se adresează „Librării editoare și anticărilor Frații Sarașa din Iași”, la 3 iulie 1897 și le propune tipărirea unui volum de circa 200 de pagini, în „Colecția a un leu”, care urma să cuprîndă studii despre Traian Demetrescu, Al. Vlahuță, C. Dobrogeanu-Ghera, Eminescu și Coșbuc, A. Steuerman, A. Bacalbașa, Forma în poezie, Poezia iubirii, Nuvela română, Pornografia în artă, Cercuși literare, Literatura pentru popor, apărute anterior în *Evenimentul literar* și *Lumea nouă* ori chiar inedită. În schimbul editării și cedării dreptului de „ediție perpetuă” tinărul critic solicită suma de 100 de franci, și se obligă să predea manuscrisul pînă la 15 septembrie (vezi S. Podoleanu, *Un proiect de volum al lui G. Ibrăileanu în „Adevărul literar și artistic” nr. 806 din 17 mai 1936*).

Răspunsul librăriei Sarașa este expediat în aceeași zi. Reproducem scrisoarea, inedită, referitoare la editarea volumului:

Iași, 3 iulie 1897
D-lui G. Ibrăileanu — *Vraja Locu*
Confirmăm primirea scrisorii dv. cu data de astăzi și accep-

tăm în totul condițiile stipulate relativ la cumpărarea volumului dv. de „Note și impresii”.

Suma de lei 100 ce vi le oferim în schimbul dreptului de editare și proprietate ne obligăm a vi le trimite, cel mult pînă la 20 iulie, la adresa ce ne veți indica.

Cu deosebită stimă
Frații Sarașa.

Promptitudinea răspunsului pare să ateste notorietatea de care se bucura criticul, modestitatea pretului și seriozitatea editorilor care vor realiza un beneficiu. La 28 iulie, din Vărăncă, Ibrăileanu solicită printr-o carte poștală expedierea sumei convenite. La 2 august mandatul, în valoarea menționată, a și fost expediat. Volumul n-a mai apărut însă, probabil din cauză că își încelează apariția colecția respectivă.

Pare hazardat să supraestimăm consecințele acestui eșec, fără a ține seamă și de alte împrejurări din viața criticului, dar se impune totuși constatarea că, după anii de activitate publicistică febrilă urmează, începînd tocmai cu anul 1897, o perioadă de aproape zece ani de absență din viața culturală și literară a țării (cu o întrerupere de un an, în 1901, cînd publică un articol despre Caragiale și unul despre Eminescu în „Noua revistă română”). Frământările politice de la sfîrșitul veacului și schimbarea orientării unor grupuri de intelectuali socialiști, nu credem că pot explica integral această dezertare, cum, fără îndoială, nici eșecul publicării primului volum, n-a determinat-o. Și totuși, existența unui volum de *Note și impresii*, așa cum fusese conceput de critic, în spiritul în care fuseseră scrise articolele respective, n-ar fi rămas fără consecințe, ci l-ar fi obligat pe autor să fie prezent în coloanele publicațiilor, l-ar fi stimulat și l-ar fi imprimat, pe o orientare oarecum deosebită, mai conformă cu idealurile tinere...

AL. TUDOR

GLOSE DESPRE IBRĂILEANU

Ca polemist, Ibrăileanu este un maioreșcian prin etică, prin obsesia continuă a probității intelectuale. Lupta pentru adevăr a mentorului Junimii e dusă mai departe de îndrumătorul Vieții românești cu alte dispoziții și mijloace literare. Curioase ne apar doar la Ibrăileanu, temperament romantic, eminescian, înapt pentru acțiune, consecvența și vigoarea polemică.

La masa de lucru, în singurătate, terorizat de ideea morții, sentimentalul se salvează prin lectură și se îndrăjește în apărarea adevărului. Încrederea în idee și în eficiența criticii, a criticii adevărate, nu de interese meschine, îi dă puterea de-a coborî proaspăt în arenă și de a lupta. Un spadăsin medieval, îl apărea o dată unui a.t. romantic, Ionel Teodoreanu.

E de la sine înțeles că în focul campaniilor un asemenea intelectual nu se poate precipita oricât ar fi de înfierbântat. Adresându-se și cititorilor, Ibrăileanu se explică, revine cu note și paranteze („aplicând, la critică, cu anticipare, metoda lui Proust”, spune G. Călinescu), îi antrenează și pe aceștia în trăirea discursului său critic, se confesează cu discreție, avansează opinii cu valoare exemplară. Etica personalității este întotdeauna mai puternică decât idiosincraziile de moment, decât duritatea controverselor.

Ibrăileanu îl apără într-un rind pe H. Sanielevici (atacat pe nedrept de Ilarie Chendi), cu toate că nu-i putea ierta acestuia critica violentă și total neintemeiată la adresa lui Sadoveanu. Îndrumătorul Vieții românești scrie pentru adevăr deoarece numai în acest fel ne putem „indeplini o datorie față de conștiința noastră”. Articolul la care ne referim, intitulat (semnificativ) Pentru adevăr, apare la rubrica Miscellanea, în V. r., nr. 1, 1910.

Contrar celor afirmate de impulsivul Chendi, Sanielevici — notează Ibrăileanu — e „un om inteligent, cu o minte clară, cu o gândire originală, cu un gust fin, cu un spirit subtil și cu o formă elegantă în precizarea ei”. Neînțelegerea (veche) față de Sadoveanu rămâne tristă și regretabilă. A respecta adevărul înseamnă a privi o personalitate pe toate fațetele ei, dincolo de convulsivul momentului.

Ibrăileanu emite în acest articol câteva idei demne de reținut tocmai pentru valoarea lor de generalitate: „Cineva nu poate fi expulzat dintr-o literatură, dacă nu se expulzează singur prin propria lipsă de talent. După cum nimic nu poate veni în ajutorul celui ce n-are talent, tot așa nimic nu poate distruge pe omul talentat. În afacerile acestea, rolul criticii este de a grăbi lucrurile, — atât și nimic mai mult”. Cu alte cuvinte, nu este un gest critic gratuit a distruge o mediocritate ce se sustine prin „relații” oculte și tulburătoare prin ineptii atmosfera literară. Oroarea față de maculatură și nonvalorile agresive se manifestă la Ibrăileanu în linie maioreșciană.

Se mai spune uneori, cu un dăspret abia reținut, că Ibrăileanu e doar un cronicar literar și un recenzent, că ar fi scris deci efemeride. Chiar să se fi manifestat exclusiv în această direcție a criticii curente (ceea ce, în realitate, nu-i adevărat decât parțial) ar fi fost suficient să-l putem considera un mare îndrumător literar, o conștiință vie a literaturii epocii sale. Recenziile despre cărțile lui Sadoveanu (ca să dăm un singur exemplu) cuprind câteva dintre opiniile cele mai adânci și mai subtile rostite până azi despre opera scriitorului. Transcriem pentru cititori doar un fragment memorabil din recenzia la volumul *Tara de dincolo de negură*: „Eminescu ne-a dat imaginea naturii; ne-a dat natura transfigurată eminesciană; ne-a dat natura ca o expresie e sufletului său; ne-a dat, mai rar, efuziunea sentimentelor lui pentru natură.”

Hogaș ne-a dat imaginea naturii și explozia sentimentelor pentru natură.

D. Sadoveanu ne dă și admirabile imagini de natură, și natură sadovenizată dar mai ales senzațiile sale.

Ceea ce e mai frumos în Hogaș face concurență picturii. Ceea ce e mai frumos în d. Sadoveanu e mai intern decât să facă concurență numai picturii; e poezie pură” (*Studii literare*, ed. a II-a, 1931, p. 109—110).

Ibrăileanu, poet? Față de versurile (pastele după Eminescu) publicate în tinerete, în revista *Scoala nouă* din Roman, criticul are mai târziu un sentiment de jenă. Ne previne chiar, în *Amintiri din copilărie și adolescență* (1911), că „poeziile” „scrise atunci cu pasiune erau influențate de Eminescu și, cetite acum, îmi par ridicole. Profund sentimental, n-am știut niciodată să-mi exprim sentimentele”.

Versurile lui Ibrăileanu nu există ca poezie, și, vorba criticului, „despre o operă care nu e de artă, nu se poate discuta nimic: ea nu există! Cel mult poți vorbi de intențiile omului, dar niciodată de semnificația operei, pentru că «opera» nu există” (*Probleme literare*, II, în V. r., nr. 8, 1906, p. 226). De aceea tânărul critic Florin Manolescu greșește principial incluzând și pe Ibrăileanu „poetului” în suita de medaliaone *Poezia criticilor* (Ed. „Eminescu”, 1971). Discuția este inutilă de vreme ce în

versurile juvenile ale criticului Vieții românești „despre poezie nici nu poate fi vorba”. Autorul amintit sfârșește cu un enunț de la care abia ar fi trebuit să înceapă comentariul său privitor la Ibrăileanu: „Dar de fapt, așa cum Iorga sau Lovinescu sînt poeți în proza memorialistică, Ibrăileanu este poet în *Adela*” și, adăugăm noi, în *Amintiri* și chiar în numeroase pagini de critică.

Ca poet al naturii și al evocării înfiorate, pline de mister, a trecutului, criticul poate rivaliza, în câteva împrejurări, cu Sadoveanu. Ne gândim la descrierile și evocările din romanul *Adela* și din *Amintiri* din care decupăm un pasaj edificator: „Am amintiri curioase, unele stranii, ca din altă planetă. Țin minte o călătorie a mea cu tatăl meu într-o dimineață, pe un drum care mergea pe culmea unui deal — un peisaj de vis, albastru, siniliu, cu o ceață subtilă, cu un orizont nemărginit și străin. Dar nu știu cînd a fost asta, unde mergeam, pe unde eram — nimic! Ceva colorat, dar nereal”.

Există un lirism al criticii lui Ibrăileanu, structură romantică, poetică, predispusă la

rar sau sociologic. Unii nu i-au putut ierta evoluția spre critica estetică, după ce în perioada de tinerete el susținuse unele din ideile lui Gherea, promițînd o dezvoltare pe urmele criticului de la *Contemporanul*. Între aceștia, o figură aparte face I. Vitrer (în *Critica critică*, 1950, p. 21—22), care reproșează îndrumătorului Vieții românești — e nevoie de reținut acest lucru! — „o predilecție exagerată pentru specificul național, înțeles sub aspectul unui strîmt regionalism”. Este adevărat că prin teoria specificului național, valabilă integral, Ibrăileanu nu-l mai continuă pe Gherea, care n-a vorbit despre specificul național al literaturii noastre, ci pe Maiorescu, adică, cum zice autorul citat, „apele turburi ale subiectivismului maioreșcian”.

Față de asemenea obiecții neintemeiate sau de-a dreptul insidioase emise de publiciști și denigratori de ocazie, Ibrăileanu însuși a protestat nu o dată, caracterizîndu-i, într-un rînd, plastic și definitiv: „adversarii noștri nu combat ideile noastre, ci ne atribuie idei pe care nu le avem. Spiritul acesta e născocit de călugării medievali, care împrumutau diavolului păreri din ofi-

„În limba unui popor, — în cuvinte, în chipul de a forma familia cuvintului, în construcții speciale, în idiotisme, în sintaxă etc., — e depozitat sufletul unui popor, experiența lui de-a lungul vremii, chipul lui de a simți, de a gândi, de a considera lumea. Cine cunoaște perfect limba poporului său cu toate finețele și tainele ei, posedă, prin chiar aceasta, spiritul specific al poporului său. Cine nu o cunoaște cum trebuie, nu posedă acest spirit”.

G. IBRĂILEANU

visare și memorări. În stare să-și exteriorizeze emoția fără teamă, în valuri succesive, tulburătoare. Uneori ideile sînt expuse chiar în cadență de poem, ca în recenzia despre Sadoveanu pomenită mai sus, sau în *necrologul* lui Hogaș, ca să nu mai cităm aici, ca o probă absolută de poezie, superbul articol *Pacea!* (1918). Cel puțin vorbind despre Ibrăileanu, Florin Manolescu nu scoate din împrejurarea că îndrumătorul Vieții românești a scris versuri „o idee în legătură cu, chiar, critica literară” (p. 9). Alt enunț rămas în suspensie!

Al. Dima observa de curînd că între *formele negativismului critic este și aceea „reprezentată de criticii și istoricii literari care, studiind anume probleme, le scotocesc anexate pentru totdeauna numai lor și nu sînt de loc încetinați că ar putea fi cercetați și de alții”.*

Ocupîndu-se de Ibrăileanu și încercînd să identifice unele din notele și articolele lui necunoscute, regretatul profesor I. Crețu a fost taxat, de unii cercetători ai lui Ibrăileanu, drept neserios în volumul *G. Ibrăileanu, Restituiri literare* (Ed. „Academiei”, 1968), luat în deriziune pe motiv că e plin de multe ipoteze greșite. Sint, desigur, și asemenea ipoteze, dar cel puțin într-un singur caz putem spune acum cu precizie că *I. Crețu n-a greșit*. Este vorba de textele semnate de Ibrăileanu cu pseudonimul *Grammaticus*, prescurtat *Gramm.*, în *Viața românească: Dicționarul limbii române și d. Philippide* (nr. 3, 1906), *Adevărurile d-lui Puscariu* (nr. 2, 1907) și recenzia (iscălită *Gramm.*) la studiul lui A. Philippide, *Specialistul român* (nr. 4, 1907).

În niște foi cu proiecte de volume, redactate de Ibrăileanu în preajma primului război mondial, în tot cazul, înainte de 1919 (se află acum în Arhiva „G. Ibrăileanu” de la Biblioteca centrală universitară „M. Eminescu” din Iași), am găsit următorul titlu: „A. Philippide, Sp. r., 6, p., iar pe o altă foaie numele *Gramm.* Este clar și definitiv că pseudonimul *Grammaticus* aparține lui Ibrăileanu. Supoziția lui I. Crețu se adevărește.

Și cine putea vorbi mai la obiect despre *Dicționarul limbii române* decât Ibrăileanu care lucrase cîțiva ani la acest dicționar alături de severul și taciturnul Philippide!? Selectăm din primul articol o observație ce se armonizează perfect cu ideile lui Ibrăileanu (din textele sale cunoscute) despre specificul național al culturii noastre: „Un dicționar al limbii române — un depozitar al sufletului românesc în cuvinte — este, desigur, nu numai unul din cei mai însemnați factori ai culturii noastre, ci mijlocul cel mai însemnat, dintre cele intelectuale, pentru naționalizarea, pentru românizarea acelei culturi” (p. 431). Nu trebuie să ne scape nici căldura cu care Ibrăileanu comentează ideile lui A. Philippide („critic fără milă”) din volumul *Specialistul român*, aderînd implicit, la spiritul criticii junimiste, continuată cu brio de filologul ieșean în acest studiu publicat inițial chiar în paginile *Vieții românești* (nr. 10, 1906, și nr. 1, 2, 3, 1907).

Atît în timpul vieții, cît și după moarte, Ibrăileanu a fost ținta a numeroase obiecții critice pornite din exclusivism lite-

drastice, adesea excesiv de malițioase, ale lui E. Lovinescu. Se pune deci mai mult preț pe o părere subiectivă (despre care nu e locul să discutăm aici), decît pe o opera propriu-zisă a lui Ibrăileanu! Dacă aceasta este totuși o modalitate critică, atunci trebuie să ne mirăm de ce nu se amintesc la fel de entuziașt aprecierile (calde și pătrunzătoare) despre Ibrăileanu ale lui G. Călinescu sau Paul Zarifopol. Fi-rește, pentru motivul că sînt prea laudative (dar obiective), că dau Cezarului ce este al Cezarului, și aceasta nu convine! Ciudat acest exclusivism critic manifestat față de Ibrăileanu care s-a dovedit adversar al unor asemenea procedee primitive!

Iată o părere puțin cunoscută a lui Călinescu despre îndrumătorul Vieții românești: „Cu G. Ibrăileanu a dispărut unul din cele mai frumoase caractere din câte s-au întîlnit vreodată în lumea literelor. El lăuda sau respingea ca orice critic, dar făcea asta cu atîta bunăcredință, cu atîta căldură și într-un fel și-n altul, încît rostul său se părea a fi acela de a se șterge cu totul în dosul operei altora”. Este foarte legitim să-i ceri criticului „să nu invidieze pe scriitori. Nu numai că nu era în stare să facă acest lucru, dar existența toată a lui G. Ibrăileanu pare o renunțare în folosul altora. Aceasta explică extraordinarul cult pe care i l-au dedicat scriitorii moldoveni și care e sincer și religios” (*Anul literar* 1936, în *Adevărul lit. și artistic*, nr. 839, din 3 ianuarie 1937).

În fine, să transcriem pentru cititor o apreciere exactă a lui Călinescu și despre marea revistă de la Iași: „După un sfert de veac de existență, *Viața românească* este singura publicație viabilă, fiindcă are o viziune a viitorului corectată de trecut” (*Anul literar*, rev. cit., nr. 682, din 31 dec. 1933).

Ibrăileanu n-a semnat niciodată *Garabet Ibrăileanu*, ci *G. Ibrăileanu*, cum se poate vedea și pe articolele sale autografe existente azi în Fondul „G. Ibrăileanu”, păstrat la B.C.U., Iași. Pe soclul statuii criticului așezată lingă Universitate stă scris *Garabet Ibrăileanu*, Liceul de pe Copou se numește *Garabet Ibrăileanu*, pe placa de la Cimitirul „Eternitatea” stă scris *Garabet Ibrăileanu*. Un tânăr critic, M. Ungheanu, care împrumută de la îndrumătorul Vieții românești titlul *Campanii* pentru primul său volum, scrie un articol intitulat *Garabet Ibrăileanu, sau luciditatea tirzie. Să respectăm întocmai semnătura criticului: G. Ibrăileanu!*

Cultul înaintașilor implică și aspecte de amănunt!

Publicarea scrisorilor lui Ibrăileanu către colaboratorii *Vieții românești*, între care Brătescu-Voinești, mai recent, acelea adresate lui Paul Zarifopol (cf. *Manuscriptum*, nr. 1, 1970), reprezintă un act de cultură merit să aducă noi lumini asupra intelectualității și eticii îndrumătorului revistei de la Iași. O editare a tuturor epistolelor provenite de la Ibrăileanu (firește, cite s-au păstrat), ar fi o binefacere nu numai pentru unii redactori de la reviste care ar putea învăța de la criticul ieșean ce înseamnă devoțiune pentru literatură, respect și grijă față de colaboratori, exigență și generozitate, promptitudine și cult pentru valori, febră și dăruire pentru interesele generale ale culturii naționale. Scrisorile către Paul Zarifopol, cu care Ibrăileanu a polemizat nu o dată, sînt, tocmai din acest punct de vedere, cu totul semnificative. Sînt un fragment din jurnalul intim al unei conștiințe superioare și al unui suflet ardent, sînt o expresie concentrată a personalității excepționale a criticului și a omului Ibrăileanu.

MIHAJ DRĂGAN

Casa Stere din Sărărie în care s-a decis înființarea „Vieții românești”.

IBRĂILEANU, MORALISTUL

„Crima fundamentală a naturii împotriva omului e că a pus conștiința unui Kant într-un corp de mamifer supus legilor stupide ale materiei care, cu un curent imperceptibil de aer ori cu o infimă bacterie, poate stinge pentru eternitate conștiința în care se aprinsese un univers”.

(Privind viața)

Chiar dacă n-ar fi publicat un volum de aforisme, latura de moralist rămâne una din constantele lui Ibrăileanu — de la reflecțiile din adolescență (publicate într-o mică revistă la Roman) până la *Privind viața*, din 1930. În fond, nu este articol sau studiu de Ibrăileanu în care să nu descoperim inserții datorate moralistului. Mai mult încă, anumite reflecții pot fi urmărite în variante succesive pe traseul de la cutare pagină din *Creație și analiză*, la romanul *Adela* apoi, în forme cristalizate, în *Privind viața*. Într-o pagină din *Creație și analiză*, criticul observa că „psihologii literari” se împart în două categorii: analiști și moralști. Cei din urmă, ar avea ca obiect de observație mai mult propriul lor suflet, pe când moralștii, înzestrați cu gustul ideilor generale, observă mai degrabă pe alții. La Ibrăileanu, avem de a face cu o sinteză. Latura forte a criticului este, totuși, analiza psihologică; în practică, la aforisme ajunge tot prin intermediul psihologiei. La un examen atent, apare limpede că reflecțiile moralistului nu s-au produs totdeauna „privind viața”. Nu puține din ele au avut ca punct de plecare romane sau drame; — sînt, așadar, observații pe marginea unor cărți.

Să ne referim, de pildă, la observațiile de mare finețe consacrate sufletului feminin, care dau pondere ciclului

Privind viața. Este sigur că lecturile din Turgheniev au propulsat la Ibrăileanu interesul pentru ceea ce, în cazul femeilor delicate, este misterul. Enigma tulburătoare, farmecul, plastica, gesturile, „maneu-jul” discret îl obsedează. Operele romancierului rus sînt privite cu entuziasm. În *Creație și analiză*, citeva pagini se bazează pe exemple extrase din Turgheniev, iar în psihologia *Adelei* intră elemente de la eroinele aceluiași scriitor, stimat pentru „simțul lui psihologic superior în domeniul sentimentului de iubire”. Cu cărțile lui Turgheniev în față, criticul se angajează în comentarii, constatînd apoi, pe cont propriu, că „o femeie adevărată privește în sufletul unui bărbat ca într-o vitrină, pe cînd bărbatul e lipsit, față cu ea, de acest talent”; de unde „vom înțelege și mai bine inferioritatea, din acest punct de vedere, a bărbatului, și deci prețul femeii enigmatice”. De sufletul feminin, Ibrăileanu leagă o calitate considerată fundamentală pentru existența socială: delicatetea. Pentru moralistul de la Iași, delicatetea are semnificații complexe. În primul rînd, prin delicatete înțelege însă *debrutalizarea*, care și ea implică nuanțe, dar în esență este o sporire a *umanului*. La moartea lui Anatole France, criticul își începe articolul despre scriitorul francez cu un amăn-

nunt privind un grupaj simbolic de fotografii, văzut în camera de lucru a unui prieten (în realitate grupul se găsea în biroul lui Ibrăileanu însuși): „În mijloc, imaginea reconstituită a unui antropoid, la dreapta chipul angelic al Juliettei Récamier și la stînga figura cu ochii clari ai lui Anatole France. De o parte și de alta a brutei ancestrale, suprema debrutalizare plastică și suprema debrutalizare intelectuală...”

Din contactele cu gânditorii antichității, moralistul a reținut mai puțin decît din acelea cu filozofia modernă. În orice caz, Ibrăileanu vorbește mereu din punctul de vedere al prezentului, chiar dacă printre rînduri distingem ecouri din Schopenhauer, din Max Nordau și alții mai vechi. Morala lui Ibrăileanu, pe de altă parte, nu este una eroică, ci îmbibată de un scepticism mai mult sau mai puțin voalat. Alături, străbătută de ideea de fatalism. Timid, singuratic, gînditoriu se autoscrutează necontenit, fiind mereu în *defensivă*. Cum limbajul, oricît de evoluat, este mai sărac decît nuanțele infinite ale sufletului, comprehensiunea reciprocă între oameni devine utopică: „Tu faci o acțiune, și eu fi presupun motivele pentru care aș fi făcut-o eu. Tu spui o frază și eu fi dau înțelesul pe care l-aș fi pus eu în fraza ta. Atunci cum vrei să te înțeleg? Să ne înțelegem unii pe alții? „Chiar dacă limbajul ar fi de o exactitate absolută, un om care „s-ar hotărî și ar reuși să fie sincer în orice împrejurare” ar fi un individ nefast: „o calamitate publică”. Pentru că

prin conduita lui „ar ofensa în dreapta și în stînga, ar arunca scandalul în familii, ar grăbi dizolvarea Societății”. Recunoaștem aici ecouri din cugetarea lui Max Nordau, autorul *Minciunilor convenționale*. Cunoaștor al teoriilor materialiste de la sfîrșitul secolului trecut, relative la fenomenele sociale, Ibrăileanu vorbește uneori în postura unui dialectician marxist. Mai frecvent se relevă însă latura eclectică. Pe Darwin, de pildă, îl desoperim la originea unui aforism în care se aplică teza biologului englez despre lupta intraspecifică: „Nu uita un moment că în orice raport cu oamenii ești în stare de război (...). Nu fi un moment distras, nu te iluziona un moment că ești în stare de pace ori în armistițiu, căci celălalt te-ar surprinde”. În observațiile despre relația prostie-inteligență, regăsim ironia amară a unui La Rochefoucauld; în acelea despre moarte și iubire, — pesimismul lui Schopenhauer. Pînă la urmă, universul întreg pare pus în mișcare de forțe orbe, iar existența individuală stă sub semnul unui destin implacabil: „Viața este această izvorire de fapte, de vorbe, de gîndiri și de simțiri, peste care te îmbrîncește etern nu se știe cine...”

Numeric, după aforismele avînd ca obiect sufletul feminin, urmează categoria celor despre iubire și moarte, strîns legate între ele. Schopenhauer stă din nou pe aproape, cînd moralistul român explică substratul secret al amorului. Se știe că pesimistul german considera amorul ca un calcul vicelan al Naturii, încît ființele se caută reciproc pentru realizarea celor mai frumoase exemplare ale speciei. Iar procrearea n-ar fi decît o pavază a naturii împotriva neantului. „Numai imaginile amorului, — conchide Ibrăileanu — pot ținea piept, în

Conștiință, imaginii terifiante a morții”. Vînd de idealizarea femeii, fenomen ce intră în practica obișnuită a iubirii, Ibrăileanu pare a re-lua teoria lui Stendhal despre „cristalizare” din *De l'Amour*. Prin urmare: „De cele mai multe ori n-o iubești pentru că are calități, ci are calități pentru că o iubești...”

Cîteva aforisme au vibrație lirică: „Fata, pe care ai iubit-o la optsprezece ani și n-ai mai văzut-o de atunci, o iubești toată viața...” Metafora sau imaginea rară nu intră decît rar în componența aforismelor, Ibrăileanu preferînd expresia directă stenograma gîndirii. Anumite reflecții rețin interesul nu prin adîncimea lor, ci pentru că le-a rostit Ibrăileanu: „Amintirile — o muzică ce ne vine de dincolo de orizont”. Sau: „Prin sentimente, oricare: bune sau rele, atîrni de oameni. Prin inte-

ligență îi domini”. Multilateralitatea vieții este la Ibrăileanu expresia conflictului dintre necesitate și libertate. De unde, mai întîi o morală a eficienței: „A trăi, este a te strecura prin legile naturii ca printr-o niște curse complicate și nevăzute, spre a-și păstra în forma dată ție, cele cîteva zeci de kilograme de materie, pe care ți le împrumută vremelnic natura și care sînt tu”. De reținut însă, pe deasupra tuturor, opțiunea pentru umanism și elogiu calităților spiritului: „Delicatetea este calitatea supremă și cea mai rară a sufletului omenesc. Ea le presupune pe toate celelalte: inteligența, bunăta-tea, altruismul, generozitatea, discreția, mărinimia ș.c.l. Un om lipsit de o singură calitate a sufletului, nu mai are delicatetea completă. Atunci ea este cu lacune și cu eclipse”.

CONST. CIOPRAGA

„CONTRAZICERILE” LUI IBRĂILEANU

(Urmare din pag. a 9-a)

mare, în direcție preferințelor colectivității sau împotriva lor, el va adera la anumite curente sau direcții de mai largă respirație, care i se suprapun (un exemplu este I. Barbu în varianta ermetică). Intervine o limitare, prin echilibrul concretizat în teoria lui Ibrăileanu asupra receptivității. Căci, în ultimă analiză, aderența artistului, drumul său spre originalitate este condiționat de preferințele contextului social căruia îi aparține, preferințe care nu sînt indiferente de amplitudinea și specificitatea naționale. În sfîrșit, alături, creatorul inventează singur, între aceleași limite determinate de specificitatea etnică. Și chiar dacă pe moment colectivitatea îl respinge ca nereprezentativ, mai tîrziu capătă înțelegerea pe care o merită, dacă nu în propria lui obște, atunci în cadrul altor culturi care îl adoptă.

Talentul (invenția artistică) este pentru Ibrăileanu condiția primordiale a originalității unei creații. Sintetizînd, specificitatea națională nu exclude originalitatea (creația) mai mult chiar, o impune, dar o limitează în spiritul ei propriu, o ferește de exagerări și exclusivisme. (Criticul Ibrăileanu a militat cu consecvență împotriva exagerărilor novatoare de orice natură). În felul acesta, cele două condiții ale actului creator, obiectivă și subiectivă capătă concretizarea imediată: talentul scriitorului și existența sa socială.

G. IBRĂILEANU:

CAMPANIA

rară fiind o operă de artă, considerația estetică primează și subordonează. Fără îndoială că în definiția unei opere literare importantă este diferența specifică, adică arta”. G. Ibrăileanu este pentru o critică totală care să „...prezinte fenomenul literar mai complet”. E. Lovinescu este refuzat în chestiunea revizuirilor de către G. Ibrăileanu care se face a nu înțelege rațiunea metamorfozelor percepției critice pe care totuși o teoretizează în articolul din 1911, cînd recitește operele ca să nu fie... același! Contrazicerea este evidentă și Eugen Simion a clarificat foarte limpede într-o excelentă monografie (E. Lovinescu — Scepticul mintuit, 1971) poziția și opoziția celor doi critici, atît de deosebiți ca structură, dar tot atît de necesari progresului literar. Reproducem integral concluziile lui Eugen Simion care definește fără exagerări chipul celor doi polemști: „Cu G. Ibrăileanu raporturile sînt, la început — am văzut — cordiale. Lovinescu publică în *Viața românească*, iar Pași pe nisip și De peste prag, sînt comentate favorabil. Animositățile încep peste cîțiva ani, și dacă postul de profesor la catedra de literatură română din Iași e semnalul de începere a ostilităților, cauza adevărată trebuie s-o aflăm în altă parte. E. Lovinescu și G. Ibrăileanu privesc diferit fenomenul critic și sint, practic, oamenii a două categorii opuse. Incidentul biografic vine în urma acestui conflict, mai profund, sau numai îl precede. Să nu vedem, deci, într-o polemică întinsă pe un sfert de veac, mizeria unei uri mediocre. E. Lovinescu și G. Ibrăileanu sînt, în epocă, cele două spirite critice de care literatura română

finat, naivitatea subtilă, intelectualizarea impresiei, imbecilitatea, gingureala, ori numai afectarea tuturor acestora (sper că în privința imbecilității e afectare întotdeauna); apoi, din neputință sau voluntar, ori ca efect natural al fondului, lipsa de vers ori versul „liber”, sau pur și simplu greșit — caractere divers prezentate și divers combinate la diferiți poeți noi ori la diferitele specii de poezie nouă”.

Campaniile lui G. Ibrăileanu mai cuprind și cîteva texte despre Convorbirile literare, despre Titu Maiorescu, care fixează nu numai o contribuție în istoria literaturii române, un eveniment publicistic deosebit, ci și o continuitate de valori pe care *Viața românească* nu a întîrziț să le propună, să le difuzeze publicului. Criticul aduce, justificat, un elogiu la jubileul Convorbirilor literare care „coincide la noi cu epoca de modernizare completă a țării noastre (cu toată rezistența lor mai mult indirectă). Cu această revistă începe la noi formarea conștiinței artistice propriu-zise”. G. Ibrăileanu definește exact semnificația și rolul revistei în promovarea și cultivarea esteticului, respectarea tradiției: „Trînd atît, Convorbirile au făcut posibilă tradiția literară, respectul continuității care crează stilurile epocilor, fixează limba și procedeele tehnice, dar mai ales inspiră respectul culturii, al intelectualității și al artei și stimulează tineretul să întreție continuitatea unui trecut față de care trebuie să simtă o anumită responsabilitate. Toate marile literaturi sînt acelea care reușesc să închege tradiția gustului și a educației artistice. Cetățeanul învață că arta e o valoare și că trebuie s-o întreție și s-o prețuiască”. *Viața românească* este, la rîndul ei, un strălucit exemplu de continuitate și progres, un neobișnuit și unic efort de a semnaliza cu curaj și probitate pe mai bine de trei decenii tot ceea ce scriitorii români au produs ca valoare. După 15 ani de la apariția revistei, G. Ibrăileanu îi stabilește rolul prin actualitatea ei.

Actuale și moderne sînt și alte texte reproduse. Ideile fundamentale din „Caracterul specific” în literatură nu s-au perimat, ci rămîn și acum valabile, de fructificat. Prefața la ediția de Poezii de M. Eminescu este un efect direct al ideilor din articolul citat. Criticul este pur și simplu dominat de opera lui Eminescu: „Eminescu este unul din exemplarele cele mai splendide pe care le-a produs umanitatea. Avem convingerea nestrămutată că dacă mai trăia, sănătos, încă douăzeci de ani, el ar fost considerat, fără puțință de contestare, ca unul din cei mai mari creatori de poezie din întreaga literatură a lumii (...) căci „Poeziile lui Eminescu, geniale și în chip absolut, ne apar ca un produs și mai extraordinar, putem zice, cîntărind bine cuvîntul, un produs miraculos, cînd ne gîndim la împrejurările în care au fost create, cînd putem să ne transpunem cum trebuie în epoca apariției lor și cînd ne putem imagina toate condițiile personale ale creatorului lor”. Toată prefața este un excepțional discurs despre limba poeziei („De altfel, limba este măsura artei unui poet”), care este „...o întrebare nouă a limbii române și o orchestrație nouă a muzicii ei”, căci „Limba lui poetică, furtivă și el numai în cîțiva ani, este tot atît de frumoasă ca și a lui Hugo sau Verlaine, la care au contribuit sute de ani de cultură și literatură, are toate calitățile: muzica unuia, ca și plasticitatea celuilalt, și ceva, pe care nu-l putea avea decît limba unui poet genial, de la începutul unei literaturi: frăgezimea expresiei, abia dezgropată din pămîntul încă nelucrat”. G. Ibrăileanu nu analizează, ci evocă sintetic, cu voluptate, un personaj al culturii noastre moderne” care „...este cel dintîi ce a dat un stil sufletului românesc și cel dintîi român în care s-a făcut fuziunea cea mai serioasă — fuziunea normală — a sufletului daco-roman în cultura occidentală”.

ZAHARIA SÂNGEORZAN

cronica literară

avea nevoie; prin acțiunea lor se realizează echilibrul de forțe, echilibrul între generații, între stiluri. Opiniile pot, desigur, varia și G. Călinescu, preferă de pildă, pe G. Ibrăileanu („Taine al nostru”). E la mijloc o afecțiune, desigur, e și orgoliul ambițiosului tînr de a minimaliza, exagerînd meritele adversarului, autoritatea critică cea mai primejdioasă pentru el. În problemele în care cei doi critici se despart, G. Călinescu va lua, de aceea, parte lui G. Ibrăileanu. Pompiliu Constantinescu decide, totdeauna, în favoarea lui Lovinescu. Cuminte de a recunoaște că cele două destine sînt rodnice în felul lor și dacă, prin absurd, unul dintre ele n-ar fi existat, ar fi trebuit inventat”.

Cronicele literare ale lui G. Ibrăileanu reproduc și întrețin, dincolo uneori de imposibilitatea stilului vorbit, gherist, o atmosferă a epocii, un dialog sincer, viu, desfășurat cu o reală plăcere de a explica ideile (Iarăși „Poporanismul” în literatură), de a le asimila unor principii (Ce este poporanismul?, „Caracterul specific în literatură” și de a preciza fără falsă modestie contribuția Vieții românești la progresul real al literaturii române (Ce-a făcut *Viața românească* pentru literatură?). Polemică discută criticul poezia nouă, versul liber, tehnica versificației în poezia modernă. Nivelul de înțelegere, evident, nu este al lui E. Lovinescu care, orice s-ar spune, deschide la noi, alături de Macedonski estetica poeziei noi: „Poezia „nouă” poate însemna două lucruri, ori poezia celor tineri, ori un anumit fel de poezie, ale cărui caractere sînt senzația și impresia rară, curioasă, stranie, unor morbid”, disociația ori asociația exterioră și spontană, eliberarea de logică, sugerarea inexprimabilului, evitarea poezicului tradițional și poetizarea nepoeticului, exotismul, satanismul, confuziunea, obscuritatea, primitivismul ra-

Textele critice ale lui G. Ibrăileanu din *Campania* (Editura Minerva, 1971, ediție și prefață de M. Drăgan) vin să comunice în actualitate un deosebit sentiment al participării, o ingenioasă spontaneitate, un polemist nu mai prejos decît Titu Maiorescu. Studiile, dialogurile aprinse, notele îl reprezintă pe G. Ibrăileanu și ca pe un excelent cronicar literar cu o mare deschidere spre valori și cu o reală disponibilitate pentru controversă. Actualitatea concepției sale critice este a unei opere extrem de fecundă în idei. Noutatea criticii moderne are o „tradiție”, iar G. Ibrăileanu nu este deloc indiferent la consolidarea și semnificația ei. Redescoperirea operelor de mare valoare și a ideilor care azi face „școală”, dar pe care o întîlnim la criticul nostru încă din 1911 într-un studiu despre Ana Karenina: „Și apoi, o carte recitită, nicio dată nu e aceeași. O operă literară e ceea ce vedem, sau mai bine, ceea ce punem noi în ea. De aceea, pentru fiecare din noi aceleași pagini conțin altceva” (...). „... la fiecare lectură descoperi lucruri noi, rămase în urmă învinse de alte, care la cetirea anterioară nu încăpuseră în acel strîmt cerc al conștiinței”. Modern și actual este studiul din 1928, programatic intitulat Greutățile criticii estetice, unde principiile critice ale lui G. Ibrăileanu sînt în parte valabile și azi, propun și acum o estetică de urmat și nu în totală contradicție cu eficiența cronicii literare: „Critica literară, așa cum s-a constituit de o sută de ani încoace, este un tot. Critica estetică, critica psihologică, critica științifică etc. sînt părțile acestui tot. Critica literară, cînd privește opera din toate punctele de vedere, este completă”. G. Ibrăileanu polemizează cu Paul Zarișopol, finul, ironicul, scepticul estet cu care are totuși afinități structurale. E furios de-a binelea pe abuzul nejustificat a criticii estetice („estetică și estetică”) și ironizează cu superioritate pe Mihail Dragomirescu care „și-a transportat Știința literaturii la Paris”. G. Ibrăileanu se împotrivesc modalității de a face critică a lui E. Lovinescu, dar acceptă pe Sainte-Beuve și pe Taine care au „reinnoit critica europeană” și recunoaște totuși superioritatea criticii estetice: „Fără îndoială că opera lite-

„CONTRAZICERILE” LUI IBRĂILEANU

E lucru știut că, mergînd pe urmele curentului inițiat de **Dacia literară** (paradoxal, dar toate mișcărilor literare românești și-au căutat antecedentele în revista lui Kogălniceanu), Ibrăileanu tindea către înfăptuirea unui larg program de **naționalizare** a literaturii, de îndreptare a acesteia spre realitățile noastre specifice, deziderat realizabil — spunea el — numai prin orientarea spre matca rurală. Cităm din **Morala în artă**: revista va milita pentru „orientarea scriitorilor spre ceea ce e specific național, viața de la țară și pentru extinderea atitudinii de simpatie față de clasa țărănească” **Viața românească**, an. I, nr. 2). Ideea, ostfel exprimată și luată **stricto sensu**, nu difera prin nimic de sămănătorism, lăsînd impresia unui simplu împrumut ideologic („Ar fi timpul — scria Vlahuță — ca literaturii noastre, ei mai ales, să-și îndrepte luarea-aminte și toată dragostea lor spre popor”. Și **popor** însemna pentru Vlahuță **țărănimea** (n.n.), în **Cărți pentru popor, Sămănătorul**, an. I, nr. 3). Pentru sămănătorism, satul era cea mai conservatoare arie demografică, aici putînd fi identificate elementele de autentică originalitate națională. Gestul era prea absolut pentru a nu sări în ochi și Ibrăileanu a încercat pe cit posibil să evite o asemenea optică. Așa încît nu poate fi vorba, conchide criticul, de un monopol al ruralității căci „acest spirit se găsește și la alte clase, dintre care ne-am oprit mai ales asupra acelei clase boierești care a rămas mai departe de turcism și fanariotism”. (**Ce este poporanismul?**, V. R., nr. 1). Se vede însă că adăugirea este nesemnificativă, pentru că ea nu modifică în nici un fel afirmația anterioară, după care „acest spirit specific, din cauze bine cunoscute istorice, există mai ales la poporul de la țară, într-un mod și concentrat în poezia populară” (ibidem).

schimbătoare) categoric obiectivă, bivalentă determinată de structura bipolară a culturii însăși. Sub aspect gno-seologic cultura se organizează ca acumulare a experiențelor cunoașterii umane, pentru ca axiologic ea să reprezinte valori sintetice stabile. Precizarea semnificației (valorii) actului cognitiv înseamnă trecerea în plan axiologic. Experiința cognitivă și valoarea acesteia sînt valorificate pe deplin prin actul creator, singurul care determină saltul de la **actul psihic sau cognitiv** (individual sau social) la **faptul de cultură**. Miezul esențial al oricărei culturi constă, de aceea, în idei tradiționale apărute și selectate istoric, și, în special, din valorile ce li se atribuie. Sistemele de cultură pot fi socotite, pe de o parte ca produse ale acțiunii, pe de altă parte ca elemente ce condiționează acțiuni viitoare.

În ceea ce socotim a fi **tradiția materială**, văzută ca însumare în straturi succesive de creații culturale printr-un semn axiologic, remarcăm de la început caracterul neunitar, lipsa de omogenitate, în înțelesul că acest bagaj istoric nu este expresia unei idei ordinatoare. Tradiția unei literaturi este, ca urmare un „șir întreg de revoluții”, de modificări fundamentale. Lupta pentru originalitate pleacă de la aceea că toți indivizii aparținînd aceluiși „orizont spațial” sînt reductibili la **cîteva dominante** care formează tradiția în înțelesul ei obiectiv. În acest aspect al tradiției nu există originalitate decît într-o măsură foarte mică și neesențială. Formula intimă a unui popor rămîne aproximativ aceeași în toate formațiunile social-economice și sub toate influen-

colo de această ordine există **alteceva** decît literatură. De unde atunci pretenția exterioară de diriguire, de îndrumare a creației pentru a o feri de riscul de a nu purta „această pecete”? Consecvenți fiind, pentru o **operă națională** riscul în cauză nu există.

Contrațicerea e evidentă, dar să mergem deocamdată mai departe. Inerența specificității atrage după sine o nouă concluzie: „... un suflet românesc va face o operă românească orice subiect și-ar alege...” (V. R., nr. 1, 1906). Iar mai tîrziu: „Acest caracter specific național al unei literaturi nu se datorează atît subiectului operei de artă — forțamente național — cît sufletului scriitorului, felului cum observă viața și cum o redă, etc.” („**Caracterul specific în literatură**”, V. R., nr. 2, 1923). Peste alți doi ani, reluînd o idee enunțată la **Curentul nou**, Ibrăileanu va susține că specificul național „există mai ales la poporul de la țară” (**Ce este poporanismul?**, loc. cit.). Contrațicerea, iarăși cit se poate de clar, relaționată cu prima, are totuși o explicație: Ibrăileanu intuia cu exactitate că specificul este o categorie a cărei manifestare este obiectiv detectabilă la toți membrii unei comunități etnice. Dar, exprimată atît de categoric, ideea ar fi fost pasibilă de o altă urmare, intru totul justificată, deschisă însă exagerărilor: dacă specificul se manifestă oricum, mai e nevoie să scriem neapărat despre țărani? Despre orice am scrie aparținînd noastră la structura sufletescă națională ar fi dincolo de orice îndoială. Ibrăileanu și-a dat probabil seama de propria contrațicere fără a o putea evita. Căci, pentru el, literatura are o funcțiune dinamică, ea trebuie să înlesnească ridicarea social-culturală a țărănimii. „Simpatia socială” (scopul moral al artei) l-a făcut să umbrească intructivă realitatea, să pretînda literaturii orientarea spre sat, unde specificul se manifestă mai ales. Că așa se prezintă lucrurile putem deduce dintr-o mai veche constatare a criticului: „Desigur, dacă scriitorul are talent și suflet înalt îl vom aprecia. Vom fi mulțumiți însă cînd acest talent va servi pentru expresia unui înalt subiect românesc și mai ales cînd acest suflet se va imbrăca în haină românească, cînd va lua materialul operei din viața românească” (V. R., nr. 1, 1906). Contrațicerea există, dar ea servește un ideal, este utilitară.

„Creangă este un reprezentant perfect al sufletului românesc între popoare; al sufletului moldovenesc între români; al sufletului omului de la munte între țărani moldoveni”.

G. IBRĂILEANU

Ibrăileanu pleda pentru o literatură de inspirație rurală și dintr-un cu totul alt motiv. „Trebuie să fim țărăniști nu pentru că țărani și pitoresc (...) ci pentru că avem de plătit către țaran o datorie enormă...” (**Poporanismul, Curentul nou**, nr. 3, 1906). Și această idee era de nuanță sămănătoristă (o afirmase și Vlahuță și Coșbuc și Iorga) dar fusese susținută și de C. Stere și nu e imposibil să-i fi parvenit lui Ibrăileanu de la acesta din urmă. Va urma și acum un correctiv, de astă dată substanțial: „datoria” nu mai însemna „idilizare” și „arhaizare”; ea se traducea într-o deplină „obiectivitate” față de „țăraniul social, țăraniul sărac, țăraniul care are nevoie de reforme, de rădăcare, de transformare”. (**După 27 de ani**, V. R., nr. 1-2, 1933). Interes de clasă? Nici pe departe. E vorba doar de un „sentiment generos pentru altă clasă”. (**Ce este poporanismul?**, loc. cit.). Teoria era cit se poate de seducătoare: să profităm de faptul că specificul se manifestă cu precădere în aria sătească, să-l reperăm pe cît e cu putință, să-l evidențiem în operele literare cu obiectivitate, transformîndu-l într-un mijloc de emancipare a țăraniului. Specificul național (a se citi **originalitate**) ar fi ființat treaz înterus, cită vreme luciditatea prezentei ar fi sădit „în sufletul cititorului nemulțumirea de realitatea prezentă și dorința de a contribui la ridicarea țărănimii”. (**Anul XII**, V. R., nr. 1, 1920). Specificul nu este prin urmare un scop al operei, ci un mijloc de atingere a idealului umanitar al literaturii. Ibrăileanu considera poporanismul în această formulă ca limitat în timp, estimîndu-i extinderea pînă la împlinirea dezideratelor enunțate. „Desigur, viața națională, viața regională, viața țărănească va preocupa încă și mai mult pe scriitori, dar punctul de vedere va fi altul”. (Înainte și după război, V. R., nr. 1, 1920). Să reținem deci că poporanismul lui Ibrăileanu se organiza, înainte de toate ca imperativ etic, umanitarist, vizînd, abia în al doilea rînd și nu ca scop în sine, determinarea conceptuală a specificului.

esențial e însă faptul că Ibrăileanu recunoștea existența obiectivă a specificului național. „A nega caracterul specific al unei literaturi înseamnă a nega că fiecare popor are psihologia lui”. (**Ce este poporanismul?**, loc. cit.). În ce privește natura fenomenului, criticul distingea două aspecte: unul de sorginte obiectivă și în care s-ar include realitatea națională (istorică, artistică și psihologică); celălalt, subiectiv, intruchipînd modul particular al fiecărui ins de a se comporta față de realitatea dată, modul său inedit „de a considera lucrurile lumii”. Unitatea celor două planuri de specificitate ar fi dată, după Ibrăileanu, de corelația existentă între idealul estetic al scriitorului și materia limbii. Se cuvine să facem un popas mai larg asupra acestor delimitări pentru a desprinde punctele de rezistență ca și limitele gândirii lui Ibrăileanu. Tradiția are un caracter bivalent: e vorba de **materialitatea** ei strictă, implicit subiectivă, și de **spiritualitatea** ei (semnificație ne-

șele. Așa se face că, **sub latură obiectivă, tradiția se identifică cu specificitatea națională**, fiind tocmai ceea ce ne deosebește de alte neamuri în creația valorilor culturale.

Prima latură a delimitării lui Ibrăileanu, **specificul obiectiv**, nu este decît tradiția în înțelesul ei cit se poate de larg. Cînd afirmă că „literatura românească nu poate fi decît românească”, el susține de fapt că există în fiecare reprezentant al unei nații niște constante care conferă dreptul anexării la o structură etnică și nu la alta. Ori, ce este relativ neschimbător la un popor, dacă nu **psihologia sa**? Numai din această perspectivă putem explica de ce „toți scriitorii sînt specific naționali”. Istoria și manifestările artistice, pe care Ibrăileanu le include în așa-zisa **specificitate obiectivă**, sînt în realitate forme palpabile sub care se manifestă psihologia specifică. **Adevărata specificitate este interioară, conținută — nu conținută**. Privită la rîndul ei, psihologia unui popor (etnopsihologia) se dovedește o complicată impletire de componente. Și dacă fiecare neam se resimte în plan psihologic de anumite dominante care, ce e drept, sînt foarte greu de argumentat, nu e mai puțin adevărat că, la o privire atentă notele sistematice extrase de specialiști se pot suprapune fără greutate peste oricare popor. Atunci, ce este specific românesc? Nici una și toate, adică aliajul realizat cu mereu aceleași elemente sufletești, dar distribuite variabil, echilibrate de complexul mediului. Dar cu acestă depășim cadrul gândirii lui Ibrăileanu.

Convingerea sa fermă era, cum am văzut, că „literatură este depozitara sufletului unui popor, oglinda sufletului său” și insista tocmai asupra reflectării acestui specific. „Să fie cu putință ca literatura românească să nu fie depozitara sufletului românesc, să nu reprezinte adică nuanța specific românească a sufletului omnesc”? Și mai departe: „Pretenția acelor care se ridică în contra caracterului național în literatură, sau nu-l bagă în seamă, se reduce la pretenția ca, pe cînd toate literaturile europene poartă pecetea sufletului național, literatura românească să nu poarte această pecete, să n-aibă nici o individualitate”. (V. R., nr. 1, 1906). Să observăm că avansarea unor asemenea idei este paradoxală. De unde tot el afirma caracterul inerent al specificității, acum vrea s-o impună doctrinar (cf. și **larăși „poporanismul” în literatură**, V. R., nr. 12, 1909, unde Ibrăileanu atrage atenția că nu există alt popor, afară de al nostru, căruia „problema revenirii la sine, a naționalizării cultului și limbii să i se fi impus cu atîta putere și urgență”), ca și cum ar fi posibilă vreo intervenție în acest domeniu. Literatura conține implicit ordinea sufletescă a unui neam. Ea nu poate exista în afara acestei ordini sau, din-

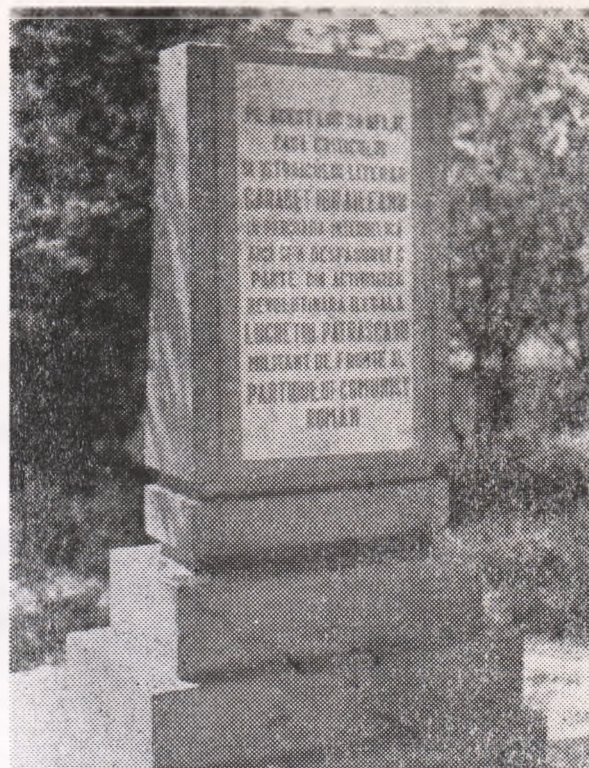
ra a criticului: „Desigur, dacă scriitorul are talent și suflet înalt îl vom aprecia. Vom fi mulțumiți însă cînd acest talent va servi pentru expresia unui înalt subiect românesc și mai ales cînd acest suflet se va imbrăca în haină românească, cînd va lua materialul operei din viața românească” (V. R., nr. 1, 1906). Contrațicerea există, dar ea servește un ideal, este utilitară.

Rămîne să mai lămurim o chestiune, cea privitoare la planul secund al specificului național și care era după părerea lui Ibrăileanu subiectiv („atitudinea scriitorului față de lucrurile zgrăvite”). Pus în alți termeni problema sună astfel: Cum se realizează originalitatea în cadrele originalității, adică ce raport există între individ și complexul social din care face parte. Cu alte cuvinte, dacă există o unitate stilistică națională, se mai poate manifesta temperamental individual, face el notă distinctă în acest context?

Să spunem, pentru claritate, că raportul dintre tradiție (înțeleasă material) și specific național este, aparent, unul dintre formă și conținut. Aparent, deoarece tradiția nu înseamnă numai inveliș, pe cînd **specificul național** este permanent, intrinsec actului artistic. Intervine în această relație factorul talent („... fără talent nu există nimic și deci nici caracter specific...”, în **Caracterul specific în literatură**, loc. cit.). Specificul național, fiind conținut, nu-l implică drept o condiție sine qua non (Lovinescu spunea că **injurătura națională** și cîntecul din fluiet pot fi specifice fără a deveni și valori estetice), lucru pe care îl reclamă însă tradiția. Aceasta, are o dublă determinare: pe de o parte, dinspre materialul formal pe care-l posedă, pe de altă dinșpre cel eidetic pe care, iarăși, îl conține. Dar substanța ideatică a unei creații nu este unul și același lucru cu specificul național, care există intern și nu explicit căci, între un anume fel de a fi și spiritualitate nu este o echivalență. Jeșătura conceptuală a creației nu trebuie să plece neapărat din tradiție, ea putînd avea o determinare mult mai largă, universală. Originalitatea se manifestă tocmai între acești parametri. Pentru a evita repetarea artistul inovează în plan ideal sau formal, „se rupe de tradiție” sau o fertilizează refăcînd fundamentalele teme și motive ale acesteia. Mai mult, insul conține în structura sa sufletească particularități care-l individualizează în plan psihologic de restul membrilor grupului social (grupul nu e decît o sumă de individualități). Ca ur-

AL. DOBRESCU

(Continuare în pag. 8-a)

Piatra comemorativa așezată pe locul fostei case a lui Ibrăileanu

CÎTEVA AMINTIRI

Era în toamna lui 1933, o toamnă cu prelungi de zile însoțite și frunze ruginii, mișcările alene pe străzile prăfuite ale Copoului, dar o toamnă agită, în rîndurile celerităților de la Nicolina și ale studenților săraci, lădă masă și adăpost, de ecoul răsunătoarelor greve din februarie.

În anul acela, cursurile nu s-au deschis la Facultatea de Litere și filozofie în ziua de 1 noiembrie, ca de obicei. Universalitatea în construcție, cu sălile reamănate, lipsită de instalațiile de apă și încălzire, impunea o așinare măcar de cîteva zile. La 7 noiembrie, cursurile, în sfîrșit, s-au deschis. Au apărut, rîd pe rîd, la catedră: Iorgu Iordan, Ilie Bărbulescu, Ștefan Birsănescu, Andrei Oțelea, I. M. Marinescu, Nicolae Șerban, Constantin Balmuș și alții. S-au lînt mai tînerii: Gh. Agavriloiu, Alexandru Claudiu, G. Ivascu, C. Nicuță, Haralamb Mihăescu, pe atunci asistenți.

Ibrăileanu intră să apară. Cursurile sale de literatură modernă erau supliment de Octav Botez, fratele lui Jean Bart, iar orele de seminar le făceau cu Gheorghe Agavriloiu, generalul marelui critic. Cred că nici o ședință de seminar nu se deschidea înainte de a îl întrebă, aproape stereotipic:

— Cînd vine domnule Ibrăileanu? — Deocamdată încă nu poate. E destul de bolnav. Mai tîrziu, după ce se vor instala caloriferele. Prezența lui era totuși simțită viu printre noi. Nu numai lecțiile predate de cel care-l suplina, dar și orele de seminar erau dominate de ideile și de atmosfera imprimată de autorul Spiritului critic...

Zilele și săptămînile treceau. A trecut și vacanța de iarnă — luată de studenți cu anticipație și sfîrșită cu prelungire, după obiceiul din acel timp — și Ibrăileanu nu mai venea. Tată, însă, că într-o zi, pe la sfîrșitul lui februarie 1934, printre studenții de la română se sîrni un fel de miscare:

— Vine domnule Ibrăileanu... În sala de la parter, din stînga celor cîteva trepte ce urcă pe coridorul care duce și acum spre decanatul Facultății de Filozofie, în băncile de obicei desocupate, dar acum ocupate pînă la refuz, studenții de la română comentau cu asvîndere apariția celui mult așteptat. — Cine-l-a deschis-o cineva de pe coridor — ca să-l scutească astfel de a și-o deschide alinur cu cotul, din cauza cunoscutului soț tobi de microbi — și omul de statură mijlocie, cu barba hirsută, de culoarea cîneșii, cu pelerina neagră pe umeri, a intrat în sală, s-a urcat la catedră.

În încercarea înțeleasă a audiențelor vorbea încet, ca și cum s-ar fi aflat într-o casă de prieten, la o ceașcă de ceai, lădă a încerca să epateze prin subtilități retorice, obicei străin de atîtul întrețîrii atmosferei de la facultatea de litere. Coziera lui Ibrăileanu avea un larmec deosebit. Punea întrebări, le analiza pe toate fețele, răspundea într-un fel, se contrațicerea, venea cu noi argumente, contra și pro, înălțuța cu o logică impetuantă, pentru a-l dăbori dintr-o singură lovitură și pentru a-l ridică din nou în picioare cu al argument. Din felul în care vorbea, se părea că el însuși e în căutarea adevărului, pe care voia să-l descopere în fața noastră, odată cu noi.

Se știe că în epoca aceea Ibrăileanu era sîrșit puternic de problema restabilirii textelor lui Eminescu, denaturate de ne-nunțările editurilor, în cea mai mare parte lipsite de valoare științifică. Se știe că el însuși scosese o editură la alcătuirea căreia pusea toată puterea sa de muncă, odată competența și odată constiințiozitatea. Sub imperiul acestor preocupări, problema editurilor lui Eminescu ocupa, chiar în cursul despre epoca literară în cauză, un foarte n-precizabil număr de pagini. Cîlte-

Odată, Ibrăileanu a deschis o o paranteză în legătură cu numele poetului.

Nu Mihail, cum e trecut în catalogul bisericilei, ci Mihail, așa cum îl spunea și Creangă („Băiețel Mihail”) și cum îl plăcea lui însuși să-și scrie numele în corespondența cu prietenii și cu familia. Numele scriitorilor trebuie respectat. Cel puțin această dorință sîntem datori să le-o respectăm.

După astfel de aprecieri, Ibrăileanu rămînea o clipă cu privirea departe, în trecutul unei tinereți apuse, proprie contemporanilor săi.

Pe vremea lui Eminescu, apunea subtilul critic și profesorul nostru, poezii și îndrăgostirii sîntuiau pe sub ferestre. Azi îl spus iubii: „Hai la grație!”... Zîmbea îndelungat, cu fruntea abia mascată. Simțea totuși că Ibrăileanu făcea parte dintr-o epocă lădă întocarcere, dominată de atmosfera sfîrșitului de secol al romanțamului eminescian.

Ibrăileanu avea pe atunci 63 de ani. În noaptea de 11 spre 12 martie 1936, înainte de a fi împlinit 65 de ani, în urma unei amonii prelungite, Ibrăileanu „a tăcut” pentru totdeauna. Cel 100 de ani de la nașterea sa (23 mai 1871) mi-au lîna privirile spre primul an de studenție cînd am avut norocul să-l audiez.

D. FLOREA-RARIȘTE

IBRĂILEANU ȘI „DATORIA CRITICII”

Tenacitatea cu care critica aspiră să-și delimiteze spațiul de mișcare, fizionomia și să-și fixeze, în orice moment, obiectivele, nu e, cum se mai crede, un simplu gest narcisic, de ocolit, ci act legitim, necesar. Ar fi și un non-sens să reflecteze necontentul la cele mai falerite probleme ale creației ocolind tocmai ceea ce-i alcătuiește rațiunea existenței însăși: oportunitatea criteriilor și a formelor ei particulare. Privind și din altă perspectivă, simpla operație de descriere și analiză a operelor este incompatibilă cu o tradiție critică deajuns de bogată cit și cu o producție literară în continuă creștere ca aceea de azi. Reflecțiile înaintașilor pe acest teren, când intră în ton cu necesitățile actuale, sint, firește, pe cit de reconfortante pe atit de mobilizatoare.

Asupra unora dintre acestea dorim să ne oprim în cele ce urmează, precizând că ele aparțin nu numai unui înaintaș, ci și unui contemporan: G. Ibrăileanu. Stăpinit de demonul polemicii, criticul **Vieții românești** și-a articulat ideile în nenumărate „campanii” de-a lungul a peste trei decenii de magistratură critică. Este, așadar, ușor de presupus că modificările de perspectivă, ceea ce numim o evoluție, nu lipsită de surprize, atrage interesul prin tocmai ecranul foarte mobil al dialecticii ideilor emise în timp. Ibrăileanu n-a avut un sistem critic propriu, dar liniile programului său sint desenate deajuns de ferm pentru a spulbera dubiile asupra originalității unora dintre ele. Ceea ce le asamblează, îndreptând o perspectivă unitară, este înțelegerea timpurie a criticii ca o creație modernă a cărei existență e justificată de realitatea estetică a operei de artă.

Pe unii îi mai miră această extensie aparent insolită a maioreșianismului asupra lui Ibrăileanu. Ii derutează probabil și „dosarul” controverselor estetice ale criticului cu reprezentanții ai posterității maioreșiene. E. Lovinescu și Pompiliu

Constantinescu, critici ascultați și ieri și azi, acreditează, prin eforturi surprinzător de solide, o optică din păcate falsă asupra adversarului. În focul polemicii, criticul **Sburătorului** crede că Ibrăileanu se află „totdeauna alături de singura problemă esențială: problema estetică” (*Istoria literaturii române contemporane*, II, p. 101), situându-l astfel „la antipodul criticii estetice a lui T. Maiorescu”, în albia chiar a „ideologiei sămănătoriste” (T. Maiorescu și posteritatea lui critică, Buc., 1943, p. 311, 316). La rîndul său, Pompiliu Constantinescu, în chipul cel mai bizar, îl „exilează” la periferia criticii, recunoscîndu-i doar o interpretare „extraliterară a fenomenului artistic”, mai precis „o conștiință sociologică”, capabilă doar de „analize ideologice” și „reconstituiri psihologice”. Și apoi, mai rezumativ: Ibrăileanu „s-a definit în critică un glosator sociologic în spirit dogmatic” (*Scrieri*, III, 1969, p. 179, 180, 185). În treacăț lui spus, nici măcar Ghera nu făcuse numai atit pentru critică.

Este adevărat că Ibrăileanu, în tinerete, a stăruit o vreme asupra criticii cauzelor sociale ale operei, a slujit comandaamente gheriste, dar s-a emancipat repede, evoluind spre înțelegerea și abordarea criticii din cu totul alte perspective decit simpla optică sociologică. A-i nega criticii sale tocmai perspectiva estetică însemnează a-i anula însuși nucleul dinamic, coagulador al ideilor care l-au animat în inițiativele cele mai rodnice. Ascultînd de tradiție, — chiar și de cea anterioară lui Maiorescu — dar deschis experiențelor noi ale literaturii veacului, el a intuit în permanență necesitățile cele mai vii ale momentului literar. Lui Maiorescu îi recunoaște, semnificativ, un merit esențial în orientarea epocii sale către singura realitate eternă a operei de artă: valoarea estetică. Criticul junimist, observă Ibrăileanu, „a venit într-un timp cînd trebuia, momentan, repudiat în totalitate ceea ce pînă atunci

răpise literaturii caracterul ei autonom de artă” (Titu Maiorescu, *Note și impresii*, Iași, 1920, p. 141). Implicit, elogiul, perfect îndreptățit, al revistei care a avut un rol decisiv în îndrumarea și statornicirea gustului literar al contemporanilor: „**Convorbirile** au avut, pe lîngă semnificația lor socială, mai ales una estetică într-o țară unde, mai înainte de ea, literatura asculta de criterii patriotice, gazetărești ori simpli sentimentale. Mai ales pentru acest rol îi vom aduce astăzi omagiile noastre” (*Campanii*, Minerva, 1971, p. 147). E clar că formularea aparține clar unei mărturisiri retrospective a mentorului Junimii.

Însoțindu-și, primul la noi, în programul său critic linia luminoasă a criticii complete, G. Ibrăileanu avea să dozeze în așa fel accentele critice încit perspectiva axiologică este dominantă. Ea subordonează, astfel, elementele eterogene din structura operei, care, sub puterea misterioasă a talentului, capătă o evidentă aderență la estetic: „Fără îndoială că opera literară fiind o operă de artă, considerația estetică primează și subordonează. Fără îndoială că în definirea operei literare importantă este diferența specifică, adică arta”. Celelalte componente ale criticii, adică cea psihologică, sociologică, istorică, etc. își au îndreptățirea numai întrucit adîncesc în vreun fel interpretarea estetică propriu-zisă: „Și desigur că dacă nu ajută la adîncirea analizei și nu deschide orizonturi gustului, sociologismul, istorismul și psihologismul — și ideile — nu și-au îndeplinit rolul” (*Greutățile criticii estetice, Viața românească*, nr. 1, 1928, p. 147).

Poate și sub presiunea deajuns de puternică a contemporanilor maioreșieni, criticul de la „*Viața românească*” avea să-și deschidă grabnic o linie de înțelegere a sarcinii estetice ca hotărîtoare în aprecierea unei opere. Nu altfel se explică ezitățile în aplicarea ideilor critice în primii ani ai **Vie-**

ții românești, cînd considerațiile sociologice și psihologice erau încă abundente, în detrimentul, uneori, al esteticului. Dar în planul gîndirii estetice criticul enunța idei actuale, fiindcă iată ce remarcă el prin 1907, privitor la autonomia esteticului: „...orice artă e artă pentru frumos. Frumosul e o notă comună oricărei arte, și el este diferența specifică care deosebește arta de alte indeletniciri ale spiritului omenesc” (*Probleme literare, Viața românească*, nr. II, 1907, p. 264). Și ori de cîte ori, apoi, este cazul, el ține să întărească postulatul criticii moderne că prioritatea esteticului este condiția de existență a criticii.

Împingînd critica estetică în prim planul analizei și interpretării, criticul, care a pîrut unora un sociolog pasionat, cu veleități de estet, a oferit contemporanilor judecăți pe cit de nuanțate și vii pe atit de sigure asupra unora dintre cele mai dificile opere. Și cum un critic poate fi apreciat și după numărul erorilor de interpretare, al „verdictelor” false, e instructiv de arătat că dintre criticii noștri din trecut Ibrăileanu s-a îngelat poate cel mai puțin în întuirea valorilor. În afară de siguranța gustului și a orizontului estetic deschis spre varietate, a unei claviaturi sufletești norocoase, credem că o cauză a reușitelor sale interpretative este și înțelegerea îndatoririi grave a criticului. Responsabilitatea acțiunii critic comportă, după Ibrăileanu, o dublă „datorie”, una profesională și una cetățenească, intr-atit e de important oficial de evaluare a valorilor artistice în numele și pentru gustul public. Frazele următoare sună ca un motto care ar trebui rostit cit mai des în forul intim al criticilor: „Datoria criticii este să încurajeze numai ceea ce este de talent în această literatură nouă și să ia poziție împotriva scriitorilor care nu au meritoriu decit intențiile. Și cu atit mai mult împotriva impostorilor care contrafac intențiile. Este o datorie profesională a

criticii și este o datorie patriotică a ei. Gustul estetic al publicului este o superioritate națională, și a feri de scădere și de pervertire gustul poporului tău este un act de patriotism” (subl. n.) (*Datoria criticii, Campanii*, ed. cit., p. 57-58).

Înălțimea morală și de spirit de la care este rostit acest adevăr pătrunzător este egalată în critica postmaioresciană numai de E. Lovinescu, atunci cînd enunță o normă ca și sacră pentru critică: „Dacă este critic, cu atit mai bine pentru critic, trebuie să fie însă cu orice preț o conștiință” (*Douăzeci de ani de critică, Scrieri*, I, Ed. pentru lit., 1969, pp. 298-299). Nu din întimplare vedea Ibrăileanu la Maiorescu o misiune îndeplinită exemplar, „aceea de a scoate literatura din slujba politicii și de a ajuta la crearea conștiinței artistice a scriitorilor și a bunului gust al cititorilor” (Titu Maiorescu, *Note și impresii*, ed. cit., p. 140).

Din acest punct de vedere el și-a exprimat severități excesive față de poezia nouă respingînd, de pildă, versul liber ca o pură aberație. Aprecierile sint așezate și pe un teren moral atunci cînd, simbolismul, spre exemplu, e considerat ca o expresie a decadentei literare occidentale fără ecouri sensibile în lirica românească. De altminteri, ar fi potrivit să ne întrebăm cui se datorește insistența cu care criticul a mobilizat și alți factori în interpretare pe lîngă cel pur estetic. Este vorba anume de factorii sociali, istorici, psihologici etc. Privită din unghiul criticii complete, el a considerat analiza estetică a operei de artă absolut necesară dar nu și exclusivă în cuprînderea întregii suprafețe și problematice a operei.

Conferind criticii calitatea exemplară de „pîrghie a culturii moderne”, Ibrăileanu nu limitează astfel critica numai la interpretarea tehnică, pur estetică, adică, tocmai pentru a da posibilitatea abordării unei opere din cit mai multe unghiuri posibile. Polemicile întretinute cu fervoare de către Ibrăileanu au tocmai menirea de a lărgi posibilitățile de interpretare critică. De aceea, el oferă corective serioase exces-

lor estetizante ale unui M. Dragomirescu („critica tăvălug”) precum și impresionismul lovinescian („critica titirez”). Rațiunea că o critică e cu atit mai legitimă cu cit asediază opera din cit mai multe perspective nu e infirmată principial nici de critica mai nouă. Tînzînd să „defloreze misterul creației” (I. Vianu) critica, în înțelegerea unui R. Wellek, este un act în esență rațional ce se încadrează firesc în spațiul gnoseologic sui-generis: „Desigur, critica presupune sensibilitate față de artă: multe forme de critică necesită talent artistic în compoziție și stil; imaginația își are locul în orice studiu, în orice știință. Totuși nu cred că criticul este un artist sau că critica este o artă (în sensul strict modern). Scopul ei este cunoașterea intelectuală... Critica este cunoașterea conceptuală sau în orice caz tînde către o asemenea cunoaștere” (*Conceptele criticii*, Buc., Univers, 1970, p. 4).

Firește, inevitabilă este critica estetică cu accent axiologic adică, dar preferabilă acesteia este critica completă pentru care Ibrăileanu a militat ca nimeni altul mai sistematic și mai pasionat. Relația dintre ele este ca de la parte la întreg. Celelalte forme, legitime în grad diferit după specificul operei în discuție, trebuie să fie, desigur subsumate perspectivei estetice pentru a oferi o interpretare complementară. Îndreptățirea criticii de aspect psihologic sau sociologic e justificată de G. Călinescu însuși, spirit, cum se știe, prin excelență antidogmatic. „Și totuși a face psihologia și patologia lui Hamlet, a face sociologia lumii lui Dostoievski ori a determina gîndirea eroilor lui nu este de loc o lucrare în afara esteticii, ci critica literară însăși. Căci orice fel de considerație este un fel de a afirma vitalitatea operei de artă și înfi de toate existența ei” (*Principii de estetică*, 1939, p. 105). Tocmai surprînderea nucleului viabil, misterios al operei de artă, revitalizarea ei a fost pasiunea cea mai statornică a lui Ibrăileanu pentru care critica a constituit rațiunea însăși a vieții sale.

IOAN APETROAIE

PROFESORUL

(Urmare din pag. 1)

profesor și, se înțelege, cei mai norocoși, proveniți din ultimul an, încadrau catedra, de-o parte și de alta, lăsîndu-vorului doar o simplă „breșă” prin care ne transmitea cunoștințe nemaiauzite, parcă, într-o formă deloc căutată, cu o putere de convingere, cu o logică și, în același timp, cu o căldură pe care nu le-am mai întîlnit imbinat, în asa măsură, la nici un alt profesor. Am rămas, pînă astăzi, cu convingerea că Ibrăileanu a ocupat un loc cu totul singular, în învățămîntul nostru superior, chiar atunci cînd în Facultatea de Litere nume neobișnuite ilustra aproape toate disciplinele.

Ochii lui mari și totdeauna vii, figura cu totul expresivă pe care pictorul Ștefan Dimitrescu și, după el, Jean Al Steriadi au reușit să o transmită posterității, în cîteva portrete celebre, barba-i răvășită și pelerina-i largă, pe care n-o părăsea nici în sala de curs, au rămas aievea în ochii studenților de atunci.

Lețiile sale nu se desfășurau atit sub formă expozițivă „propriu-zisă, cit mai ales sub aceea a dialogului, care le dădea un caracter deosebit de viu.

Ibrăileanu și-l imagina ca fiind de față pe specialistul cu ale cărui păreri nu se declara de acord și i se adresa direct: „Domnule Iorga, recunoaștem că domnia voastră ați adus servicii dintre cele mai mari culturii românești și, în ceea ce ne privește direct, literaturii vechi. În literatura modernă, însă, nu putem accepta, totdeauna, concluziile la care ați ajuns, după cum nu putem fi de acord nici cu punctul de plecare, cu poziția de pe care interpretați fenomenul literar”.

Studenții începători, nefamiliarizați cu modul de predare al profesorului, se uitau, roată, prin sală, să-l descopere pe cel căruia i se adresa Ibrăileanu și să-l vadă, eventual, cum reacționează.

Atunci cînd, alteori, lecția nu se desfășura sub forma dialogului, simțeam cum fiecare frază întărea, în noi, ideea că Ibrăileanu nu ne prezenta fapte și întîmplări din viața altora ci ne vorbea de evenimente pe care el însuși le-a trăit, în așa măsură ne cucerea expunerea lui. Cu fiecare frază exprimată renunțam la cîte ceva din părerile noastre proprii, care nu se dovedeau identice cu spusele lui. Imi aduc aminte că făceam lucrul acesta fără umbră de supărare, bucurîndu-ne, aproape, că realitatea nu putea să fie decit așa cum o prezenta Ibrăileanu.

Puterea aceasta de convingere, cu care profesorul ne-a cucerit din prima clipă, se datora, fără îndoială, dragostei pe care Ibrăileanu a arătat-o profesiei, excepționalei sale pregătiri. Dar la aceste calități s-a mai adăugat ceva. Ibrăileanu l-a cunoscut, în anii săi tineri, pe Eminescu. Era tocmai epoca de întunecare, de prăbușire a marelui poet. Copilul sensibil și bolnăvicios care a fost Ibrăileanu, impresionat puternic de suferințele poetului, s-a apropiat cu și mai multă simpatie și înțelegere de creația eminesciană.

Ne-a vorbit Ibrăileanu, atunci, despre inegalabila creație eminesciană, din opera definitivă: „Generația mea a făcut cunoștință, spunea el, cu poezia lui Eminescu prin intermediul ediției Maiorescu. După 1900, s-au publicat postumele și mulți cititori le-au cunoscut pe acestea înaintea antumelor. Altă optică și altă viziune asupra poeziei eminesciene”.

Ibrăileanu ne-a atras, mai întii, atenția asupra faptului că postumele sint numai piese de laborator, necesare specialistului interesat să cunoască procesul de creație al poetului, că ele nici n-ar trebui difuzate în rîndul cititorilor obișnuiți.

Ne-a mai vorbit, Ibrăileanu, de modul cum erau reeditate poeziile lui Eminescu, de atitudinea diferită a oameșilor, de la epocă la epocă, după cum n-a uitat să sublinieze raporturile reale dintre marele poet și Titu Maiorescu. Analizînd, pe larg, articolul lui Titu Maiorescu *Poezi și critici* (1886), Ibrăileanu ne-a făcut să înțelegem că problema poate fi pusă și altfel decit o puneau tinerii de atunci, B. Șt. Delavrancea și Al. Vlahuță, că Eminescu poate fi mare și fără coborîrea de pe soclu a lui Alecsandri, în dauna acestuia.

Ibrăileanu a mai subliniat, în acele lecții memorabile, valoarea documentară a informațiilor pe care ni le-au lăsat, despre Eminescu, prietenii săi Al. L. Caragiale și Al. Vlahuță, dar privea cu oarecare rezervă cele relatate de I. Slavici, în *Amintiri* pe motivul că de la 1889 (anul morții lui Eminescu!) pînă la 1924 (data apariției volumului lui Slavici!) au trecut mai bine de treizeci de ani și scriitorul a putut fi influențat de relațiile altora, a putut confunda ceea ce știa el însuși despre Eminescu cu spusele altora. Putea, spunea Ibrăileanu, ce anume întîmplări care n-au existat decit în închipuirea lui Slavici, acesta să le fi atribuit, în mod greșit, lui Eminescu iar altele să fi fost altele de vreme ori datate greșit. Și dacă ar fi să mă refer la un caz asemănător, care să întărească spusele lui Ibrăileanu, m-aș opri la volumul recent, de *Memorii*, al lui Demostene Botez, în care găsesc, la paginile 412-413, o referință pe care „documentele” par a o infirma. Vorbînd despre modul în care a luat cunoștință de literatura lui Sadoveanu, Demostene Botez ne spune, printre altele:

„Era în 1906 sau 1907, iarna. Eram atunci elev intern în clasa a treia de liceu la *Institutele Unite*, școală dispărută încă de atunci. Era duminică. Îeșisem în oraș cum ieșeam în fiecare duminică, pentru a simți sentimentul libertății și a schimba atmosfera de plictiseală a internatului cu neurastenismul duminical al Iașului. Ninsese în ajun și era frig. Umbilam zgribulit pe strada Lăpușeanu fără scop. Umbilam. Mîneștile mantalei erau scurte, și-mi era frig. Mă uitam în vitrine la magazinele de casornice și la cofetărie. În piața Unirii, în fața hotelului Traian era un chioșc de ziare și reviste, cu mici vitrine pentru cărți pe toate cele patru

„În rebarbativile lui critice, Ibrăileanu a spus cele mai fundamentale lucruri despre un scriitor și rămi surprins să găsești un lucru, evident abia azi, bănuir cu mult înainte”.

G. CALINESCU

„Sint puțini critici care să nu albă pe conștiință, în fața posterității, nultități pe care le-au preamărit comparîndu-le cînd cu Shakespeare cînd cu Goethe.

Nimic din toate acestea nu se poate imputa lui Ibrăileanu”.

M. RALEA

„Pasionatul „consumator de literatură” a-puseană ne indică o preferință, aceea pentru moralistii francezi și romanul analitic. În aceste pagini de critică trebuie căutat Ibrăileanu, critic afectuos, disociativ”...

POMPILIU CONSTANTINESCU

„Un important aspect al caracterului popular al literaturii îl constituie lupta împotriva influențelor străine răufăcătoare, împotriva cosmopolitismului, în lumina aprecierii de popor care alcătuiește baza originalității naționale. Legătura e atit de stringentă, încit Ibrăileanu reține aici unul din acele lanțuri cauzale despre care am pomenit și cu alt prilej: „fapte legate cauzal între ele: atenție la realități specifice naționale, contactul cu poporul ori cu literatura populară”. Dar criticul merge mai departe. El trece pe la punctul de vedere al constatării sociologice la cel al aprecierii și înseamnă: la doi scriitori cu același talent nativ, mai mare e cel în care se va simți puterea sufletului popular”.

AL. DIMA

RESTITUIRI LITERARE (G. Ibrăileanu - G. Topîrceanu)

(Urmare din pag. 3-a)

artel
Poezia nouă.
In jurul Umbii literare.
Modă și originalitate.
Muzica viitorului.
Literatura „absconșă”
In loc de cronică teatrală
In zigzag
„Antologia poezilor de azi”

Cuvinte despre cărți
și scriitori

Scriitori români

Vasile Pop
Maria Cunțan
St. O. Iosif
N. Gane
E. Lovinescu
Elena Farago
C. Dobrogeanu-Gherea
V. Alecsandri
Caragiale
Radu D. Rosetti
Tudor Pamfile
N. Nicoleanu
V. Cirlova
C. Stamate
Florian Becescu
Radu Sbiera
A. de Herz (Dinu Ramură)
C. Rădulescu-Motru
Ion Boteni
Iosif și Anghel
George Ranetti
Adina Olănescu
Corneliu Moldovanu
D. D. Pătrăscanu
Spiridon Popescu
Vasile Loichită
A. Aderca
Natalia Negru
Anton Bacalbașa
Marin Teodorescu-Carada
Leon Donici
Ch. Drouhet
Th. D. Șerbanția
Simion Mehedinți
I. Petrovici
I. E. Torouțiu
Iuliu Zane
M. Ștefănescu-Galați
Duliu Zamfirescu
H. Streitman
Panait Istrati
Soveja (Titu Maiorescu)
? Brătescu-Voinești

Scriitori străini
Maupassant

Fanny Emeric
M. Lermontov
Shakespeare
Tolstoi
K. Kautsky
René Yohannet
Emile Faguet
Ladistas Reymont
Karin Michaëli
Etienne Rey
M. Gorki

Din Miscellanea

Iar?
Rețetă pentru critici
C. Hogaș și Academia
Cum ne cunoșc străinii
Moravuri... literare
In suburbia literară
Bibliotecile de popularizare
Cărți și fapte interesante
Curentele literare și criticii
Literatura actuală
Limba d-lui Galaction
Mizeria criticii literare
Intemperanță
Alte vremuri
Intelctuali. La „Note”,
dacă e G. I.
Cultura franceză
Modernism
Versul tipografic
Literatura nouă
Polemici
Secetă literară
„Ridicarea noroadelor”
Exigente excesive
Duliu Zamfirescu
Gherea
Aron Densus. și Maiorescu
„Caracterul specific” in li-
teratură
Fond și formă
Ți-aduci aminte...
Anul XI
Furia ineditului
Max Nordau
„Cucoana Olimpia”
Voica
„Cazul” Istrati
Nevoia criticii
„Psihologie de rasă”

Note pe marginea
actualității

Din Ins[emnări] literare

Literatura nemulțumiților
Datoria critice
Din aspectele literaturii cu-
rente
Limbă și popor
Ortografia
Cuvintele nouă
Femeile și literatura
Mișcarea literară
Calendar
Naționalizare
Cultura străină
Literatura viitorului
Literatura de azi
Popoarele
Optimism
Istorie vitregă
Literatura de mâne
Literatura momentului
? Romanul social
Reluarea firului
Sinteza
In High-Life

Conștientă de valoarea fiecărui rind scris și publicat de G. Ibrăileanu, mișnă la gândul că nu poate publica tot ce a fost încredințat tiparului de „domnul Ibrăileanu”, Otilia Cazimir a notat: „Cineva... va trebui să adune o dată tot ce a scris G. Ibrăileanu. Tot ce a „însemnat” pe marginea unei cărți sau a realității. Se va vedea că opera lui G. Ibrăileanu nu e restrânsă nici limitată. Și merită osteneala unei munci îndelungate, a unui devotament neprecupețit și nelimitat”. O dorință și un îndemn.

GEORGE SANDA

„Toți scriitorii mari sint specific naționali — aceasta e axiomă. La noi (am spus-o — dar in zadar) toți scriitorii scotți mari sint reprezentanți ai spiritului specific național, sint chiar de-a dreptul in legătură cu lite-
ratura populară, cum spune Maiorescu. Bolintineanu a avut mai multă poezie in suflet decit Alecsandri, dar Alecsandri s-a pus in legătură cu spiritul poporului său prin poezia populară, și acest insemnat coeficient l-a făcut să realizeze o poezie superioară celei a lui Bolintineanu”.

G. IBRĂILEANU

Casa Demostene Botez, unde s-a ținut ședința in vederea reparației revistei „Viața românească”.

MAIORESCIANISM ȘI GHERISM...

(Urmare din pag. a 2-a)

dovedită din partea lui Gherea. Imprumutarea terminologiei unor articole de tinerete e un amănunt prea nesemnificativ. Cît privește stilul polemic — acesta e mai curînd un dat temperamental. De aceea și evaluările unilaterale ale concepțiilor și atitudinilor sale din tinerete, preocupări curente după al doilea război mondial mai mult au dăunat cunoașterii în esență a meritelor criticului și — pornind tot de aici — prezenței sale în conștiința criticii actuale.

Atît elementele maioresciene cît și cele gheriste identificabile in creația lui Ibrăileanu nu sint, prin urmare, suficiente spre a vorbi de influențe directe, ideile și pozițiile celor doi avînd circulație in epocă. Ca atare, activitatea criticului de la „Viața românească” nu poate fi definită nici ca o sinteză între direcțiile reprezentate de Maiorescu și Gherea. Opțiunile, dozajul calităților, pasiunea criticii la obiect fac din Ibrăileanu o prezență originală. In realitate el este primul nostru mare critic in accepția modernă a termenului, este și critic de direcție, mai ales in prima perioadă a „Vieții românești” și critic de autoritate (noțiunile sint, pînă la un punct, inseparabile), dar înainte de orice un critic al literaturii, fascinat de universul artei pe care, e drept, nu l-a considerat niciodată un univers închis, însă căruia i-a consolidat și dovedit caleidoscopicele nuanțe, implicînd adînc condiția umană. In același timp și prin toate acestea el a fost și rămîne un mare precursor. „El e — avea să spună G. Călinescu — cel mai puțin orator dintre critici, oferînd cititorilor nu compunerii și sentimente, ci prezența intelctului său in mijlocul înaintărilor și îndoielilor”. Ist. lit. p. 590). Este cel mai deplin omagiu adus criticii sale in act.

laturi. M-am oprit și am început să privesc. Vedeam destul de greu, ca prin ceață, titlurile cărților și numele autorilor, căci in ajun viscolise, și un praf subțire de zăpadă intrase in vitrină și se depusese pe geamuri. Dificultatea aceasta parcă îmi sporea interesul. Am stat mult, cu tot frigul, să mă uit la fiecare carte. Atunci am văzut in vitrina aceea pentru întia oară un volum al lui Sadoveanu. Avea un format neobișnuit: era aproape pătrat. Avea o copertă de un albastru palid, iar in mijlocul ei, într-un cerc, ca un medalion, fotografia autorului: un chip de flăcău cu o față plină de tînar blajîn”.

Dacă albastrul palid al copertii, de care vorbește Demostene Botez, nu poate fi suficient pentru indicarea cărții și, mai ales, pentru datarea ei precisă, este de-ajuns să ne gîndim că medalionul lui Sadoveanu a fost reprodus pe coperta unei singure cărți, care a apărut nu la 1906—1907, ci la 1912. Este vorba de volumul *Un instigator*, care are o importanță deosebită și pentru Ibrăileanu, căruia Sadoveanu i-a oferit un exemplar cu următorul autograf: *Lui G. Ibrăileanu, cu dragoste de prieten adevărat. 14 Fevr. 1912. Folticeni. Mihail Sadoveanu*. Pe ultima filă a cărții nepaginată și complet albă, Ibrăileanu a făcut o serie de note, pe verso, dintre care reproduc următoarea: „Bucăți ca acele despre Creangă”, se scriu o dată la zece ani într-o literatură”. Pe coperta din spate, in interior, alte însemnări, între care, una, inspirată tocmai de medalionul in cauză: „Sdv. pe copertă. Nu se uită nicăieri, nici in afară, căci nu vede nimic, nici înlăuntru, — din aceeași cauză”.

Opera lui Eminescu nu ne era prezentată ca fiind desprinsă de mediul in care a fost creată. Societatea vremii era mereu invocată și adusă în fața noastră spre a fi judecată. Diferitele păreri, emise asupra genezei poeziilor lui Eminescu, numeroasele puncte de vedere contradictorii erau disecate și cernute pînă nu mai rămînea din ele decit simbul adevărului, cînd Ibrăileanu conchidea metaforic: „Eminescu credea in arta lui cum crede copilul in joc” sau „Eminescu avea inteligența unui bărbat, sensibilitatea unei femei și voința de copil”.

Din cînd in cînd expunerea se îndepărta, parcă, de la subiect și profesorul, in judecățile sale asupra contemporanilor lui Eminescu, ne aducea aminte de moralistul din *Privind viața*. „In fiecare moment sint in lume milioane de discuții ori de neînțelegeri între doi sau mai mulți oameni și fiecare rămîne convins că dreptatea e de partea lui, deși este evident că din toate aceste milioane de antagoniști numai jumătate au dreptate in cazul cel mai bun, și niciunul, in cazul cel mai rău. E amuzant”. (p. 69—70); „Dacă n-ai în tine destulă politeță pentru toată lumea, fii mai politicos cu inferiorii decit cu egalii, mai politicos cu egalii decit cu superiorii. Lipsa de politeță față de egalii și cu superiorii este numai o necuviință, care îți poate atrage represalii, pe cînd față cu inferiorii este o cruzime și o lașitate, căci provoacă o durere care nu poate riposta” (p. 33); „Celor pe care-i stimezi adu-le omagiu de a nu le ceda nimic din opiniile tale. Celorlalți nu le face onoarea intransigenții tale” (11); „Mai degrabă vei păstra relații bune cu cineva, dacă nu-i dai nimica, decit dacă-i dai mai mult decit poți convingea să-i dai — sentimente sau lucruri” (15); „Cîte milioane de vorbe ai spus tu in viața ta! Ai spus toate vorbele

care sint in Shakespeare, in Goethe și in Kant. Numai că le-ai combinat altfel” (29); „Gîndește-te că și tu și acela care te insultă, într-o zi sau alta aveți să stați cu minile pe piept și cu lumînările la cap”. (56); „Dacă generosul și obiectivul elefant, și nu isterica și libidinoasa maimuță, ar fi avut creierul mai dezvoltat, ce admirabil ar fi omul” (57); „Dacă într-o bună dimineață oamenii ar începe să-și poată citi gîndurile unul altuia, toți ar umplea pădurile și văgăunile neumblate, pitindu-se fiecare in cîte o ascunzătoare nebănuită, societatea s-ar desființa și rasa omenească ar pieri in curînd”. (57—58); „Insușirile date integral de natură, ca inteligența sau talentul, conferă meritele cele mai mari, deși omul nu are nici un merit că le posedă; pe cînd însușirile pentru care omul are un merit că le posedă, ca virtutea sau bunătatea, conferă merite mult mai mici (74); „In orice bibliotecă scriitorii in viață alcătuind o minoritate infimă, marii cetitori stau toată viața de vorbă cu morții”. (87)

Intr-una din expunerile sale, Ibrăileanu s-a oprit la pre-gătirea universitară a lui Eminescu și regreta că poetul n-a dat curs dorinței lui Maiorescu și nu și-a trecut doctoratul: „Dumneavoastră nu știți că dacă Eminescu l-ar fi ascultat pe Maiorescu, și și-ar fi trecut doctoratul, eu as fi făcut filozofia cu el; l-asi fi avut profesor și, atunci altă față s-ar fi măcinat la moară. Nu mi-ar fi fost profesor Leonardescu, de care dumneavoastră nici n-ați auzit”.

Ibrăileanu n-a fost mare numai ca profesor, la catedră, ci și ca îndrumător literar, in calitate de conducător al revistei *Viața românească*, unde avea ocazia să se adreseze unui public mult mai larg, cu aceeași netăgăduită autoritate.

Intr-o vreme in care *Semănătorul* se împotmolise in propria-i doctrină și, mai ales, producea o literatură in cea mai mare parte îndoielnică, într-o vreme in care *Viața nouă* și *Convorbiri critice* nu reuseseră să adune, in jurul lor, decit nume de începători, in cea mai mare parte elevi direcți, fără talent deosebit, ai profesorilor care conduceau revistele respective, *Viața românească*, prin prestigiul ei deosebit, prin tinuta cu adevărat europeană, prin înțelegerea de la care se discuta tot felul de probleme, ca și prin ideea, ce venea de la Kogălniceanu, de a judeca opera, nu omul, a reușit să-și populeze coloanele cu toate numele mari ale epocii.

Ibrăileanu a fost acela care a stăruit, cu deosebit succes, asupra specificului național in literatură și a pus in lumină contribuțiile pe care le-a adus fiecare dintre provinciile istorice românești la dezvoltarea literaturii și limbii noastre literare. El a subliniat, in același timp, tendințele comune și a arătat firul conducător care leagă toate eforturile scriitorilor de pretutindeni. Nimeni n-a înțeles, mai bine decit Ibrăileanu, rolul poeziei populare, pe care el o pune, adesea mai presus de creația cultă, după cum nimeni, cu excepția marelui său prieten M. Sadoveanu, n-a definit-o mai potrivit și nu i-a închinat pagini vrednice de cea mai pretențioasă antologie.

Viața românească a fost o adevărată școală, condusă de un profesor inegalabil. Ibrăileanu nu făcea nici o deosebire între ea și Universitate. Datorită ei, lecțiile de literatură, și mai ales ședințele de seminar care, la un moment dat, se țineau duminica după masă, mai multe ore, in șir, fără întrerupere erau mereu in actualitate, după cum, datorită at-

¹ In amintirea lui Creangă (p. 59—73); *Ulița Rădășenilor* (p. 74—80) și pe o pagină a *Amintirilor* (p. 81—89). (Nota mea G. Istrate).

Nu s-a analizat îndeajuns și nici nu s-a definit pe toate suprafețele posibile percepția estetică a lui G. Ibrăileanu (v. Al. Piru: *G. Ibrăileanu*, 1967, p. 306-322), modernitatea ei, pasiunea devorantă pentru fenomenul literar străin, capacitatea rară, fecundă și de durată de a trăi efectiv opera, recreind-o la un excepțional nivel de participare, cu un cuvânt, reconstruirea ei prin comunicare afectivă. Ca nicunde, în spațiul deschis și exact hașurat al literaturii franceze, ruse, engleze criticul nu se desfoară mai degajat, nu e mai aprins, mai entuziasmat de idei, nu e cuprins de o reală satisfacție ca în fața *Apelor de primăvară* sau a *Anei Karenina*.

G. IBRĂILEANU CRITIC AL LITERATURII UNIVERSALE

Analizând literatura străină, G. Ibrăileanu descoperă nu numai un teren necunoscut de comparații valorice, ci mai ales un posibil dialog cu conștiința literaturii europene, un mod de a se analiza el însuși ca personaj de roman. Imensa plăcere de a analiza, de a se confunda cu experiența literaturilor de mare circulație devine o vocație a restituitorilor, a fixărilor de gust. Cu adevărat viu, neasemuit de viu, de modern, de actual este G. Ibrăileanu în aceste texte care nu s-au perimat, ci trăiesc esențial liric cu mari surprize pentru un ochi obișnuit cu severitatea din *Spiritul critic*. E un G. Ibrăileanu fără mânia solemnă a ideologului, într-un vesmînt pur de grele și fosnitoare mățăsuri orientale. Literatura universală devine un prilej de a-și limpezi unele concepte, de a fi mereu pus în situația de a decide, de a-și mări circumferința percepției. E un mod de a-și justifica critica și de a-și susține, exemplar și fără prea mari contradicții formale, principiile. *Spiritul critic în cultura românească* este un poem ideologic născut din excesiva idee de înfățișare provincială într-o epocă a reorganizării culturii ca început, iar textele despre literatura străină sînt ecranul liric al unui personaj care se lasă cucerit pentru prima dată nu de autoritatea pe care și-a cîștigat-o prin exactitate, onestitate, severitate, iubire deschisă a adevărului, ci de mirajul literaturii pe care ar fi vrut el însuși să o scrie. (*Adela* e impulsul redescoperirii de sine în opoziție cu ceilalți) dar pe care, din lipsă de timp sau poate din recunoașterea superiorității valorilor narrative, a renunțat să se construiască epic întru-totul și aceasta, desigur, în favoarea ideilor. Regăsindu-se în unele opere ale literaturii ruse, G. Ibrăileanu și-a verificat, a fost chiar determinat să-și verifice concepția socială și estetică, și-a perfecționat sensibilitatea critică revizuiindu-și unele idei, dar mai cu seamă nu a rămas în nici un chip indiferent față de spiritul de nouitate estetică a Europei, față de modernitatea unor curente și modalități stilistice într-un timp cînd literatura română se afla în plin clasicism. Trebuie numai decît revizuită, pusă în altă ecuație imaginea comodă, banalizată prin repetare a unui G. Ibrăileanu doar ca teoretician al spiritului critic în cultura românească. Textele cele mai rezistente, mai seducătoare ca viață a ideilor, ca artă critică, repet, sunt cele care vorbesc limbajul și semnificațiile literaturii străine. E o concluzie care nu diminuează

cu nimic alte texte reprezentative, dar aceste experiențe critice extraordinare de eruptiv scrise, de un curat lirism melancolic dovedesc o voluptate totală a lecturii, un sentiment exploziv al comunicării directe, o intuiție rară, a existenței artei literare (v. Valeriu Cristea: *Paradisiul lecturii în Interpretări critice*, 1970, p. 230-232.)

Poezia nouă, modernă a lui Charles Baudelaire nu-l derutează pe critic și nici nu vine spre ea nepregătit. Conversația cu noua ei structură e derutantă și extrem de explozivă: criticul este frenetic, netezește totul în cale spre înțelegere, clarifică și concluzia este că, înainte de toate, poezia trebuie să reziste și să se impună prin valoare și

Comparativismul lui G. Ibrăileanu nu devalorizează esența gândirii eminesciene, ci-i definește un sincronism real. Putință de recunoaștere a structurii baudelairene dovedește criticul cînd analizează erotica, idealul de femeie, natura relațiilor, răul, sensibilitatea care refuză conformismul: „Nepuțința de a acționa, plictisul, inacțiunea explicită și altă stare specific baudelaireană: Energiile psihice, neclintite în afară, stagnază, se corup și dau naștere la stări sufletești caracteristice: tristețea, groaza, exprimate prin imagini lugubre, macabre, sepulcrale.” Criticul explorează acele suprafețe lirice care îi verifică în principiu, care-i satisfac gustul, o modalitate clasică,

critică nu ar fi receptivă la metamorfozele poeziei moderne. Sully Prudhomme e pentru critic un prilej de a-și susține ideile, de a le scoate din inactivitate. Poetul francez este privit în toată structura sa morală și filozofică, moment de reflecție profundă: „...a fost mai degrabă stoic, adică a avut cea mai justă atitudine ce o poate avea un om în fața vieții”. Dovedește însă G. Ibrăileanu neînțelegere în receptarea poeziei moderne? Esențial, criticul descoperă poezia ca valoare, dar n-o traduce exact ca o manifestare directă a modernității, a unei sensibilități noi. E. Lovinescu este, din acest punct de vedere, superior lui G. Ibrăileanu.

Romanul clasic realist și unori și cel modern (Marcel Proust) este cu mult mai bine înțeles și clasificat de critic. Enorma și fascinantă iubire pentru romancierii ruși deschide cea mai serioasă și mai productivă construcție de idei trăite pe care criticul și-a ridicat-o în eternitate.

E orgia intelectuală care se repetă cu anumiți „autori favoriti” pe care G. Ibrăileanu îi redescoperă, îi recitește într-o exaltare și o solemnitate de răstignit al ideii de frumos. Reîntoarcerea la ei este un moment de reculegere, de recunoaștere a valorii, a unei impresii care vine din nou să determine „aceeași plăcere a necunoscutului...” căci

„Cărtile cu adevărat frumoase sînt atât de rare!”, iar recitirea lor nu poate fi decît „un izvor permanent de fericire — de „orgie intelectuală”. Cu această dispoziție pentru lectură G. Ibrăileanu recitește *Ape de primăvară* care-l seduce nemijlocit rîndindu-i melancolic și definitiv privirea, destinul, întreaga existență estetică. D. Ibrăileanu se restituie în acest text cu o nemiopomenită sinceritate: criticul e un poet al

ideilor care își cucerește asistența prin cadența frazelor, prin derularea unui film voit sentimental care iese din roman și se reîntoarce la el, electrificînd sala. Efectul narativ este direct: în acest roman, poate mai mult ca în *Adela*, omul G. Ibrăileanu se recunoaște, își dezvăluie fără reținere identitatea, își expune regizoral principiile erotice. Romanul devine o oglindă în mișcare în care îl vedem neîntîrziat, exact, pe critic. Textul are un montaj extraordinar de modern: la început funcționează memoria

afectivă care aduce personajul în scenă; urmează reflecțiile despre operele vechi pline de surprize, de inedit, ca apoi să se definească nouitatea în literatură (*Fizica* lui Aristotel n-are decît o valoare istorică; dar Sofocle e purura nou). Introducerea în acest spectacol al confesiunii lor este de natură să ne familiarizeze cu personajele într-o competiție valorică care nu dezavantajează pe nimeni: „Tolstoi e mai mare”, un mai colosal creator și evocator de viață. Turgheniev e mai poet și, totuși, mai „om”, un mai fin observator al nuanțelor sufletului omenesc. Pe Tolstoi îl admiră; la Turgheniev o parte din admirație se schimbă în iubire. Tolstoi e virful de granit și de gheață, inaccesibil și inospitalier, Turgheniev e valea romantică, cu poeticele-i umbre și luminișuri... Nu există un scriitor pe care să-l iubești ca pe acest rus cu inima de aur.” Ecranul se umple cu concluzii fundamentale elaborate extrem de rapid și cu o intuiție ce uimește și acum: „Turgheniev este cel mai occidental dintre scriitorii ruși. E poate singurul scriitor rus cu adevărat european. Toți ceilalți, de la Tolstoi pînă la Gorki, sînt mai puțin moscoviți”. Europeanizarea scriitorului rus e aproape totală prin superioritatea estetică: „Turgheniev este poate romancierul cel mai artist din veacul al XIX-lea, prin urmare din toate timpurile”. G. Ibrăileanu nu analizează nicidecum, nu descrie neutru, ci sintetizează cu o voluptate de neînchipuit: întregul dialog este doar idei: „El este realist, fără balast. Nimic de prisos, pentru că nimic nu este voit. Nicăieri nu se simte procedul,

maniera, „școala” literară ca la Zola și chiar la Flaubert. Indicațiile sale despre oameni sînt condensate și pregnante; descrierile sînt în legătură cu necesitatea creării: încadrează viața și scot în relief sensibilitatea eroilor. Turgheniev este un analist lucid și ascuțit, dar în același timp unul din cei mai mari poeți lirici”. Dialogul critic nu convinge prin excesul de patetism, ci prin seriozitatea lirică a reflecțiilor despre operă: „Turgheniev este un intelectual, un gânditor preocupat de ideile generale ale vremii, și totuși arta sa literară nu are nimic din maniera discursivă, doctorală, adesea pedagogică a unui Paul Bourget. Intelectualismul său nu se vedește decît în preocupările sale, în conflictele morale din opera lui și în atitudinea față de realitatea zugrăvită”. Puterea de convingere devine un mod de a se face ascultat: G. Ibrăileanu nu scrie, ci vorbește cu romanul deschis fără însă, pînă în acest moment, să-și amintească de sine: „Extrem de impresionabil, el este stăpîn pe senzațiile sale, el știe să facă selecție între dinsele și stilul său este astfel lipsit de trepidăția unui Daudet sau de suprasaturarea de culoare și de nuanțe a unui Goncourt. Calitatea unică a acestui stil stă în ascuțita finețe a senzației pusă în slujba unui sentiment adînc (combinație atît de rară!) și totuși dominat de rațiunea clasicilor. Prin înțînirea aceasta neobișnuită de calitate, Turgheniev e clasicul romanului realist și pesimist din veacul trecut”. Cînd criticul învece „obligățiile” de analiză, el schimbă decorul: pînă acum vorbea despre operă, de acum se contemplă pe sine, se ia în serios, își descoperă dincolo de patima reflecțiilor, portretul, masca. Tot ceea ce oferă Turgheniev ca realitate consumată din *Ape de primăvară*, G. Ibrăileanu o redescoperă înfiorat și nedezamăgit în sensibilitatea sa cu o naturalitate și duioșie profundă. Personajele nu se completează ca să se recunoască, ci se descoperă și se identifică numaidecît. G. Ibrăileanu nu vorbește aici, în acest text, de Turgheniev, ci de propria lui existență. Portretul nu are prea mari diferențe ca să nu i-l putem atribui, indirect, criticului.

„Turgheniev acest om înalt și cu ochii albaștri, a fost un sentimental care, spre deosebire de ceilalți, chinuți și de boli adevărate sau imaginare, a simțit un adînc regret după anii tinereții duse. Un mare scriitor a spus că cine nu regretă tinerețea, a fost sau un imbecil sau un ușuratic. Turgheniev n-a fost de loc, nici una nici alta! Și nicăieri nu a exprimat cineva mai bine părerea de rău după tinerețea dusă, decît doar tot autorul nostru în paginile de la sfîrșitul marelui său roman, *Un cuib de gentilomi*”. Revenind din nou la roman pe care, de altfel, G. Ibrăileanu, nu-l părăsise deloc criticul se comunică,

șiși divulgă o temă a creației sale, își ia o mască din *Adela*. Cine compară acest text cu ideea fundamentală din romanul *Adela*, rămîne surprins dacă nu derutat de suprapunerea sau, mai bine-zis, de continuitatea perfectă a temei. Ideile sînt aceleași, doar personajele își mai dau cu puțin fard ca să nu se piardă de tot în anonimat. Regizorul nu mai inventează, ci se lasă să fie văzut: „Ceea ce e extraordinar în acest roman, e puterea și siguranța cu care un om de 52 de ani zugrăvește fiorul iubirii la 20, și farmecul atît de gingaș al unei fete de 19 ani! Cine poate cita o pagină mai adevărată și mai delicată, decît aceea în care vedem cum Gemma alege pe o bancă din grădina cireșe pentru dulceața de la vîrsta de 52 de ani — și încă îmbătrînit la trup fără vreme — Turgheniev trăiește din nou sentimentele de la 20 de ani, cu o putere parcă și mai mare, potențată de regretul lucrurilor ce nu mai sînt! E un caz rar de ceea ce numesc psihologii „memorie afectivă”. Încetînd pentru un timp să mai vorbească despre sine ca personaj, G. Ibrăileanu face o pauză, se destinde, e parcă stingherit și derutat de ochii din sală care l-au supravegheat toată vremea, se reîntoarce la roman și povestirea curge limpede din operă fără să pînă la distanță publicul obișnuit o clipă cu adevăratul personaj al dramei. Impresia este însă falsă: G. Ibrăileanu își repovestește cu entuziasm (e de-acum în focul marilor confesii) *Adela* prin *Ape de primăvară*: lirism, poem, imn al tinereții duse, o „ilustrare a imposibilității fericirii”, dar și o concluzie superioară narativii nu prin negația adevărului vieții ci prin relevarea ineputabilității lui

posibilității de a fi: „Un sentimental și un analist ca Turgheniev nu putea să nu fie pesimist, date fiind și condițiile în care a trăit... A avut dreptate? Întrebare naivă! Pesimismul și optimismul sînt adevăruri relative. Viața nu e nici bună, nici rea în sine. E cum o simți — și nimic alta”. Cînd G. Ibrăileanu se ascunde după un imaginariu decor și tace, vorbesc personajele din romane: Gemma, D-na Polosov („M-me Bovary, pe lingă dînsa, e o mardonă imaculată”), singurătatea anilor, golul dintre prima înțînire a lui Sanin și reîntoarcerea fiului risipitor. Luminile încep să scadă, iar scenariul își caută prin sală eroii căci G. Ibrăileanu își dezvăluie încă o dată identitatea în psihologia romanului pe care l-a descris, jucat, trăit ca și pe propriul său roman, ca și pe propria sa existență: „Ca să ai toată impresia pe care această poemă-roman e în stare să o dea cuiva, trebuie să fi trecut de amiaza vieții. Un tînăr va pricepe perfect iubirea de la începutul romanului. Tristețea de la sfîrșit n-o va pricepe bine decît acela care se uită înapoi și de departe, spre anii tinereții...”

ZAHARIA SANGEORZAN

cronica
săptămînal politic, social, cultural
Colegiul de redacție:
AL. ANDRIESCU, N. BARBU (redactor șef adj.), CONST. CIOPRAGA, ION CREANCA, AL. DIMA, IULIE GRĂMĂDĂ, DAN HATMANU, MIRCEA RADU IACOBAN, GAVRIL ISTRATE, LIVIU LEONTE (redactor șef) GEORGE LESNEA, P. MILCOMETE, ȘTEFAN OPREA (secretar general de redacție) CR. SIMIONESCU, CORNELIU STURZU, CORNELIU ȘTEFANACHE (redactor șef adj.), NICOLAE ȚĂTOMIR.
Prezentare grafică VALER MITRU